

Žoze Saramago

EMBARGO
I DRUGE PRIČE

PAIDEIA

ŽOZE SARAMAGO

EMBARGO
i druge priče

Izabrala i prevela s portugalskog JASMINA NEŠKOVIĆ

PAIDEIA, 1999.

Naslovi izvornika

Jose Saramago

Deste Mundo e do Outro, Editorial Caminho, Lisboa, 1985.

Objecto Quase, Editorial Caminho, Lisboa, 1986.

O Conto da Ilha Desconhecida, Assirio & Alvim, Lisboa, 1997.

© José Saramago & Editorial Caminho, SARL, 1984, (Objecto quase) and José Saramago & Editorial Caminho, S.A., Lisboa, 1997. (Conto da Ilha Desconhecida)

Izdavač PAIDEIA, Beograd Generalni direktor PETAR ŽIVADINOVIĆ

Glavni i odgovorni urednik VESNA JANJIĆ ©1999, PAIDEIA, za ovo izdanje

GRAD

Bio jednom jedan čovek koji je živio izvan gradskih zidina. Da li je počinio neki zločin, da li je ispaštao grehove predaka ili se naprosto povukao u samoću iz osećanja ravnodušnosti ili stida - ne zna se. Možda zbog svega pomalo, jer je sasvim izvesno da od lepog i ružnog, od istine i laži, od onog što se priznaje i onog što se taji, svi mi gradimo svoje krhko postojanje. Živeo čovek izvan gradskih zidina i, zbog te izopštenosti, dobrovoljne ili nametnute, naposljetku je počeo da oseća izvestan ponos. Ali nije mogao da izbegne (to već nije mogao) da mu se na oči ne navuče neka setna izmaglica, koja inače obavlja svako prognano biće.

Nekoliko puta je pokušavao da uđe. Činio je to ne zato što je osećao neodoljivu želju, niti zato što mu je njegov položaj već dojadio, nego iz pukog nagona za promenom ili iz nesvesne malodušnosti. Birao je uvek pogrešne kapije, ako ih je uopšte i bilo. I ako bi ponekad pomislio da je već ušao u grad, to se dešavalo u trenucima kad bi mu se pričinilo da uporedo sa stvarnim gradom postoje njegova obličja nepostojana kao senka koja se u očima zgušnjava. A kad bi se te slike raspršile, poput magle što se iznad voda razilazi na prvi dodir sunca, zaticao bi oko sebe pustoš, dok bi u daljini, beli i visoki, s drvećem zasađenim na kulama i visećim vrtovima duž terasa, bedemi grada ponovo zablistali, i dalje nepristupačni.

Iznutra je dopirao žagor slavlja. To je govorila mašta, više nego čula. U svakom slučaju, bili su to zvuci života. A ne samotnička, smrt koja nije ništa drugo nego uporno posmatranje vlastite senke. A ne gluvo bez nade poslednje reči koja se otme u trenulku kada bi, umesto nje, više vredeo ključ.

Tada je čovek obilazio oko dugačkih bedema, pipkajući duž zidova, u potrazi za vratima koja su mu, neodređeno, bila obećana.

Jer čovek je verovao u sudbinu. Život izvan zidina (ako je o njemu uopšte imao stvarnu predstavu) bio je za njega jedno slučajno i privremeno stanje. Jednoga dana, ni pre ni kasnije, već tačno utvrđenog dana, ući će u grad. Bolje rečeno: ući će u bilo koji deo grada, jer na to su se svodila njegova očekivanja. Ona setna izmaglica pretvoriće se u noć, i to će biti nužno zlo, ali takođe privremeno, jer će predodređeni dan doneti razrešenje. Ili možda čak ni to. Možda samo neki svršetak, običan svršetak. A i odustajanje bi, takođe, bilo neki izlaz.

Čovek nije znao da se gradovi opasani visokim bedemima (pogotovu ako su još beli i obrasli drvećem) ne zauzimaju bez borbe. Čovek nije znao da će pre bitke za osvajanje grada morati da vodi jednu sasvim drugu bitku, i da pobeđi. A u toj prvoj bici moraće da se uhvati u koštac sa samim sobom. Niko ne zna ništa o sebi pre nego što stupi u neku akciju u koju će morati da uloži sve što ima. Ne poznajemo snagu mora sve dok se njegove vode ne pokrenu. Ne poznajemo ljubav pre no što nam se ljubav desi.

Nastupila je bitka. Kao u Homerovim pevanjima, u nju su se uključili i bogovi. Borili su se na čovekovo strani i protiv njega, a katkad i međusobno. Čovek koji se borio za život unutar gradskih zidina, udružio je mač i reč s bogovima koji su mu bili saveznici. Ranjavao je i zadobijao rane. A bitka se oteгла danima, nedeljama, mesecima, bez prekida i predaha, čas blizu samih bedema, čas toliko daleko od njih da se čak ni grad nije mogao videti, niti se više znalo kakva će nagrada uslediti po okončanju borbe. Bio je to samo novi vid očajanja.

Sve dok jednoga dana bojno polje nije ostalo slobodno i raskršćeno, kao kakvo ušće gde se odmaraju vode. Sav krvav, čovek, i jedini bog koji mu je preostao, pogledaše kapiju pred sobom, otvorenu širom. U gradu je vladala mukla tišina. Još uvek pun bojazni, čovek kroči napred. U korak s njim, bog. Uđoše na kapiju - i tek posle njihovog ulaska, grad je postao naseljen.

Bio jednom jedan čovek koji je živeo izvan gradskih zidina. A taj grad bio je on sam. Grad zvani Žoze, ako već želimo da mu nadenemo neko ime.

EMBARGO

Probudio se s osećajem oštrog bola, kao da mu je neko precvikovao san, i ugledao pred sobom sivu i ledenu ploču prozorskog okna, pravougaono oko zore koja je ulazila, modro, presečeno načetvoro, zamagljeno od zgusnute pare disanja. Pomislio je da je žena zaboravila da navuče zavese pre no što je legla, i to ga je razdražilo: ako ne bude uspeo ponovo da zaspi, i to smesta, propašće mu ceo dan. Međutim, mrzelo ga je da ustane i zastre prozor: lakše mu je bilo da se pokrije preko glave i okrene prema ženi koja je spavala, da se skloni u toplinu njenog tela i miris raspuštene kose. Sačekao je još nekoliko trenutaka, nespokojan, strepeći od jutarnje nesanice. Ali onda mu je sinula spasonosna pomisao na postelju kao toplu čauru koja ga štiti i sklupčano prisustvo tela uz koje se privio, i, kao da klizi kroz neki spori vrtlog čulnih slika, ponovo utonu u san. Sivo stakleno oko prozorskog okna postepeno je postajalo plavičasto, zureći netremice u dve glave položene na jastuku, nalik na ostatke života zaboravljene pri nekoj seobi u drugu kuću ili u drugi svet. Kad je budilnik zazvonio, posle dva sata, u sobi se već bilo razdanilo.

Rekao je ženi da ne ustaje, da iskoristi još malo ovo jutro, i iskočio iz kreveta, pravo na hladan vazduh, u neuhvatljivu vlagu koja je izbijala iz zidova, iz kvaka na vratima, iz peškira u kupatilu. Popušio je prvu cigaretu dok se brijao, i drugu, uz kafu, koju je u međuvremenu podgrejao. Iskašljavao se, kao svakoga jutra. Zatim se obukao, nasumice, ne paleći svetlo u sobi. Nije hteo da budi ženu. Sveži miris kolonjske vode oživeo je polumrak, i izmamio usnuloj ženi zadovoljni uzdah kad se muž nagnuo nad

postelju da joj poljubi sklopljene oči. I prošaputa da neće dolaziti kući na ručak.

Zatvorio je vrata i strčao niza stepenice. Zgrada je delovala tiše nego obično. Možda zbog magle, pomisli. Magla ga je podsećala na nekakvo zvono koje je prigušivalo i preobražavalo zvukove, rastajući ih kao što rastače slike. Biće da je zbog magle. Na poslednjem zavoju stepeništa moći će već da vidi ulicu i znaće da li je pogodio. Napolju je zatekao neku svetlost, još uvek pepeljavu, ali ostru i iskričavu, kao od kvarca. Na ivici pločnika, ležao je veliki crknuti pacov. I dok je, stojeći na ulazu, pripaljivao treću cigaretu, spazi nekog derana sa kačketom, duboko natučenim na čelo, kako pljuje na crkotinu, kao što su ga oduvek učili i kao što je viđao da drugi čine.

Automobil se nalazio pet zgrada niže. Imao je veliku sreću što je uspeo tamo da ga ostavi. Uvrteo je sebi u glavu, iz sujeverja, da što dalje parkira kola preko noći tim je veća opasnost da ih neko ukrade. Iako to nikada nije glasno izgovorio, bio je uveren da nikad više neće videti svoj auto ukoliko ga ostavi u nekom zabačenom delu grada. Ovako, kad je tu blizu, bio je miran. Ugledao je automobil sav osut gromuljicama slane, stakla zamagljena od vlage. Da nije bilo toliko hladno, reklo bi se da se oznojio, kao neko živo telo. Pregledao je gume, po običaju, ustanovio, usput, da je antena na svom mestu i otvorio vrata. Unutra je bilo ledeno. Sa zamućenim staklima kola su ličila na prozračnu pećinu, koju je poplava preplavila. Pomislio je da je trebalo da ostavi kola na nekoj nizbrdici, kako bi ih lakše pokrenuo. Uključi paljenje i istog časa motor se trže, brekćući duboko i nestrpljivo. Nasmejao se, prijatno iznenađen. Dan je dobro počeo.

Automobil je grabio uz ulicu, rijući asfalt poput neke životinje s kopitima i drobeći razbacano đubre. Kazaljka brzinomera naglo skoči na devedeset, što je bila samoubilačka brzina u jednoj tako uskoj ulici, zakrčenoj parkiranim automobilima. Šta li bi to moglo biti? Sklonio je nogu sa kvačila, zabrinut. Malo je nedostajalo da poveruje da su mu zamenili motor nekim drugim, mnogo jačim. Pažljivo je pritisnuo kuplung i uspeo da obuzda auto. Ništa ozbiljno. Ponekad nije lako kontrolisati papučicu gasa. Dovoljno je samo da đon cipele ne prione kako treba na uobičajeno mesto pa da se pritisak promeni. Prosto i jednostavno.

Pometen tom sitnom neprijatnošću, još nije stigao da pogleda merač benzina. Da ga nisu možda ukrali u toku noći, kao što se ranije već dešavalo?

Nisu. Kazaljka je pokazivala tačno pola rezervoara. Zaustavio se na crveno svetlo, osećajući kako mu kola podrhtavaju u rukama od neke napetosti. Čudnovato. Nikada ranije nije primetio tu životinjsku uzdrhtalost koja je, u talasima, protresala karoseriju a njemu izazivala grčenje u stomaku. Na zeleno svetlo, automobil počeo da se izviđa, kao kakva zmija, da se širi, poput tečnosti, kako bi pretekao one ispred sebe. Čudnovato. Ali, iskreno govoreći, on je sebe uvek smatrao vozačem mnogo boljim od proseka. Možda je danas u pitanju neko izuzetno dobro raspoloženje, neka nesvakidašnja hitrina i izoštrenost refleksa, zaista neuobičajena. Pola rezervoara. Ako naiđe na neku otvorenu pumpu, neće je propustiti. Za svaki slučaj, sa svim tim obilascima koje treba da obavi, okolo-naokolo, pre no što ode u kancelariju, bolje je da ima više nego manje. Taj glupi embargo. Panika, sati i sati čekanja, u beskonačnim redovima, među desetinama automobila. Priča se da će industrija pretrpeti gubitke. Pola rezervoara. U ovo doba dana drugi se voze sa mnogo manje benzina, ali ipak, ako je moguće, treba ga napuniti do vrha. Kola načiniše lagan zaokret i savladaše, bez napora, jedan strmi uspon. Tu blizu nalazila se jedna malo poznata pumpa, možda će imati sreće. Kao lovački pas koji prati trag mirisa, kola su se provlačila kroz saobraćajnu gužvu, zaobišla dva ćoška i zauzela mesto u redu za čekanje. Odlično izvedeno.

Pogleda na sat. Ispred njega je bilo otprilike dvadesetak automobila. Ništa strašno. Ali pomisli da bi bolje bilo da najpre svrati u kancelariju, a posete klijentima ostavi za popodne, jer sada, kad je napunio rezervoar, više nema razloga za brigu. Spustio je staklo na prozoru da bi pozvao jednog prodavca novina koji je tuda prolazio. Napolju je osetno zahladnelo. Ali unutra, u kolima, s novinama raširenim preko volana, s cigaretom koja je pomagala da se prekrati čekanje, vladala je prijatna toplota, kao među krevetskim čaršavima. Pomerio je mišiće na leđima, protežući se, kao pohotna mačka, pri pomisli na ženu koja je u to vreme još uvek ušuškana u postelji, i udobnije se namestio na sedištu. Novine nisu obećavale ništa dobro. Embargo se nastavljao. Mračan i hladan Božić, glasio je jedan od naslova. Ali on je još uvek raspolagao s pola rezervoara, a uskoro će mu biti i pun. Automobil ispred njega pomerio se malo napred. Dobro je.

Kroz sat i po stigao je na red, a tri minuta kasnije već je grabio dalje. Pomalo zabrinut jer mu je momak sa pumpe saopštio, ravnodušnim glasom,

informaciju koju je već nebrojeno puta ponovio, da tu neće više biti benzina barem narednih petnaest dana. Na susednom sedištu, novine su najavljujvale stroge restrikcije. Na sreću, rezervoar mu je bio pun. Šta da radi? Da ide pravo na posao ili najpre da svrati kod jednog klijenta, da vidi hoće li dobiti porudžbinu? Izabrao je klijenta. Bolje će biti da opravda zakašnjenje tom posetom, nego da prizna da je proveo sat i po u redu za benzin, i to bez ikakve potrebe, jer mu je bilo ostalo još pola rezervoara. Kola su bila u odličnom stanju. Nikad se još nije osećao tako dobro dok je vozio. Uključio je radio i uhvatio vesti. Vesti, sve crnje i gore. Ti prokleti Arapi. Taj glupi embargo.

Najedanput, kola skrenuše udesno i sjuriše se niz ulicu, pravo na začelje reda koji je bio nešto kraći od prethodnog. Šta li je to trebalo da znači? Rezervoar mu je bio pun, da, praktično pun, čemu onda ta suvišna predostrožnost. Pokrenuo je ručicu za rikverc, ali bez uspeha. Pokušao je na silu, ali izgleda da su prenosni zupčanci bili zakočeni. Kakva gnjavaža. Samo mu je još kvar nedostajao. Automobil ispred njega se pomerio napred. Bojažljivo ubaci u prvu, računajući na najgore. Sve je bilo u najboljem redu. Odahnuo je. Ali šta će biti sa rikvercom, ako mu bude zatrebao?

Otrpilike pola sata kasnije natočio je još pola litre benzina, osećajući se smešnim pred prezrivos pogledom radnika sa pumpe. Dao mu je besmisleno visoku napojnicu i šmugnuo, brže-bolje, uz neopisivu škripu i buku. Kakva ludačka ideja. A sad pravac kod klijenta, inače propade dan. Kola su bila bolja nego ikad. Odgovarala su na svaki njegov pokret, kao da je čitava ta mehanička skalamerija prirodni produžetak njegovog vlastitog tela. Ali o rikvercu ipak valja porazmisliti. I evo već se ukazala prilika da razmišlja. Neki ogromni kamion, u kvaru, preprečio je ulicu celom širinom kolovoza. Nije mogao da ga zaobiđe, ne bi imao vremena, zakucao bi se u njega. Ponovo, sa strepnjom, pokrenu ručicu, i rikverc proradi, praćen nekim neobičnim zvukom, nalik na krotko predenje. Koliko se seća, menjač brzine se još nikad nije tako ponašao. Okrete volan nalevo, dade gas, a automobil, u tren oka, pređe preko pločnika, tik pored kamiona, i izbi na drugu stranu, hitro i lako, kao kakva životinja. Taj đavolji auto imao je sedam života. Možda su usled sve te zbrke i panike, izazvane embargom, nadležne službe, omaškom, snabdele pumpe benzinom znatno veće jačine. Bio bi to dobar štos.

Pogleda na sat. Da li sad uopšte vredi svraćati kod klijenta? Ako bude imao sreće, zateći će zgradu još otvorenu. Ako saobraćaj pomogne, da, ako saobraćaj pomogne, stići će na vreme. Ali saobraćaj nije pomogao. Uoči Božića, čak i uz nestašicu benzina, ceo svet je na ulici, samo da bi smetao onome ko ima posla preko glave. I spazivši jednu poprečnu ulicu, potpuno zakršenu, odustade od odlaska kod klijenta. Bolje da smisli bilo kakav izgovor, i celu stvar ostavi za popodne. U tim kolebanjima prilično se udaljio od centra grada. Uludo utrošeni benzin. Srećom, rezervoar je bio pun. Na jednom trgu, u dnu ulice kojom se spuštao, ugleda novu kolonu automobila koji čekaju na red. Zadovoljno se osmehnuo, i ubrzao, rešen da prođe, sa svojim brektavim motorom, kraj svih tih promrzlih automobila koji su čekali. Ali njegova kola, posle dvadesetak metara, zaokrenuše ulevo, sama od sebe, i zaustaviše se, blago, kao da uzdišu, na začelju reda. Šta li to treba da znači, kad nije nameravao da natoči još benzina? Uostalom, zar mu rezervoar nije već pun? Pregledao je sve moguće skale i merače, opipavao volan, kao da prvi put vidi sopstvena kola, i u tom nizu pokreta pomerio je retrovizor i pogledao se u ogledalu. Video je zbunjenost na svom licu i zaključio da je ona potpuno opravdana. Ponovo pogleda u retrovizor i spazi jedan automobil koji se spuštao niz ulicu, s očiglednom namerom da se smesti u red. Zabrinjavala ga je pomisao da će ostati tako, ukopan u mestu, bez ikakve potrebe, s obzirom na pun rezervoar, i zato je, brže-bolje, pokrenuo kola u rikverc. Ali ona su ostala nepomična i ručica menjača mu je izmakla iz ruku. Već idućeg trenutka našao se pritešnjen između dva automobila. Dodavola. Šta li se to s kolima dešava? Treba pod hitno da ih odveze kod majstora. Rikverc koji čas radi čas ne radi, to je već opasno.

Prošlo je više od dvadeset minuta pre no što je došao na red. Radnik je prišao, a njemu se grlo steglo tako da je jedva uspeo da promuca da mu napuni rezervoar. Istoga časa, pokušao je da pobegne od stida, ubacio je u prvu i povukao. Uzalud. Kola ni da maknu. Čovek sa pumpe ga pogleda podozrivo, otvori rezervoar i, posle nekoliko sekundi, zatraži mu novac za jedan litar, a zatim ga strpa u džep, gundajući. Već idućeg trenutka, kola su, bez ikakvih teškoća, ušla u prvu brzinu, i krenula, gipko, dišući ravnomerno. Nešto nije bilo u redu sa kolima, možda menjač, ili motor, ili nešto treće, đavo bi ga znao šta. Ili je možda on izgubio vozačke sposobnosti? Da nije bolestan? Nije loše spavao, niti je toga dana imao više briga nego inače. Bolje

bi bilo, zasad, da odustane od klijenata, da ne misli na njih do kraja dana i da ostane u kancelariji. Bio je usplahiren. Oko njega, čitav automobilski stroj treperio je, negde duboko, ne na površini već u unutrašnjosti spojnica, a motor je radio s nečujnim šumom pluća koja se pune i prazne, pune i prazne. U početku, ne znajući zbog čega, uhvatio je sebe kako iscertava u mislima pravac kretanja koji bi ga udaljio od ostalih benzinskih pumpi, ali čim je shvatio šta radi, prepao se i zabrinuo za svoje mentalno zdravlje. Kružio je gradom, čas zaobilaznim, čas prekim putevima, sve dok nije stigao do kancelarije. Uspeo je da parkira kola i odahnuo s olakšanjem. Isključio je motor, izvukao ključ i otvorio vrata. Ali nije mogao da izađe.

Pomislio je da su mu se peševi mantila zakačili za nešto, da mu se noga zaglavila ispod volana, i ponovo se pomerio.

Potražio je sigurnosni pojas, da proveri da ga nije vezao, mahinalno. Ne. Pojas je visio sa strane, crno i mlitavo crevo.

Kakva budalaština, pomisli. Mora da sam bolestan. Ako ne uspevam da izađem, to je zato što sam bolestan. Mogao je slobodno da pokreće ruke i noge, da blago povija trup u skladu s kretanjama, da okreće glavu i gleda unazad, da se sagne udesno, prema kaseti za rukavice, no leđa su mu bila priljubljena uz naslon sedišta. Ali ne čvrsto, već kao što neki ud prijanja uz telo. Pripalio je cigaretu, i najedanput se zabrinuo pri pomisli da ne bi znao šta da kaže gazdi ako bi se ovaj, kojim slučajem, pomolio na nekom prozoru i video ga tako, zavaljenog u kolima, kako puši, mrtav-hladan, ne žureći da izađe. Utom je zatrubiла neka automobilska sirena, i njen prodoran zvuk natera ga da zatvori vrata koja je držao otvorena prema ulici. Kad su kola prošla, ponovo je odgurnuo vrata, bacio cigaretu i, držeći se čvrsto, obema rukama, za volan, učinio jedan nagao, žustar pokret. Uzalud. Čak nije osetio ni neki bol. Naslon sedišta neosetno mu se prilepio uz leđa i držao ga zarobljenog. Šta li se to dešava? Povukao je retrovizor naniže i ponovo se pogledao u ogledalu. Nikakvih promena na licu. Samo neka nejasna potištenost koju je bilo teško odagnati. Okrenuvši glavu nadesno, prema pločniku, spazi jednu devojčicu kako ga netremice posmatra, znatiželjno i razdragano. Ubrzo se pojavila i neka žena, noseći topao žaketić, koji je devojčica obukla, ne prestajući da ga gleda. Zatim se polako udaljiše, dok je žena, u hodu, nameštala devojčici kragu i kosu.

Ponovo se pogleda u ogledalo i namah shvati šta bi trebalo da učini. Ali ne na tom mestu. Tu je bilo sveta koji ga je mogao videti, ljudi koji su ga poznavali. Ne časeći ni časa, pokrenuo je kola, pružio ruku da zatvori vrata i spustio se niz ulicu najbrže što je mogao. Imao je čvrstu nameru, jasno određen cilj, i to ga je umirilo do te mere da mu je čak izmamilo osmeh, blagotvoran osmeh koji mu je postepeno ublažavao muke.

Primitio je pumpu tek kad se našao ispred nje. Nosila je natpis „benzina nema“, a kola su nastavila dalje, bez ikakvog kolebanja, ne smanjujući brzinu. Ali nije hteo da misli na njih. Osmeh mu nije silazio sa lica. Izlazio je iz grada, već je bio u predgrađu, sve bliže mestu koje je tražio. Krenuo je jednom ulicom u izgradnji, skrenuo nalevo, zatim nadesno, sve dok nije zašao na jedan puteljak koji se provlačio između taraba. Čim je zaustavio kola, počela je kiša.

Njegova zamisao bila je jednostavna. Nameravao je da se izmigolji iz mantila, izvlačeći ruke i telo, da naprosto isklizne iz njega, kao što čini zmija kad menja košuljicu. Pred svetom se na to ne bi usudio, ali ovde, sam samcijat, u toj pustoši, daleko od grada koji je ostao sakriven negde u kiši, mogao je to da izvede bez ikakvih teškoća. Međutim, prevario se. Mantil je prijanjao uz naslon sedišta isto kao i uz sako, a sako uz džemper, i tako redom, džemper uz košulju, košulja uz potkošulju, ova uz kožu, uz mišiće, sve do kostiju. To je ono što je, i ne misleći, pomislio kada se, posle desetak minuta, previjao u kolima, vrišteći i plačući. Očajan. Bio je zarobljen u kolima. Ma koliko se izvijao napolje, kroz otvorena vrata, odakle je nadirala kiša, nanošena naglim i ledenim naletima vetra, ma koliko se stopalima odupirao o papučicu za menjanje brzine, nije uspevao da se iščupa sa sedišta. S obe ruke uhvatio se za krov kola i pokušao da se uspravi. Kao da hoće da podigne čitav svet. Klonuo je na volan, ječeći, prestravljen. Pred njegovim očima, brisači koje je nehotice pokrenuo dok se bacakao i koprcao, klatili su se, uz odsečan zvuk, kao taktomer. Izdaleka se javi zavijanje fabričkih sirena. A odmah zatim, na zavijutku puta, pojavi se neki čovek na biciklu, ogrnut ogromnim crnim najlonom, preko kojeg se slivala kiša kao po koži neke foke. Čovek koji je vozio bicikl baci jedan znatiželjan pogled u kola i nastavi, možda razočaran ili začuđen što vidi unutra jednog čoveka, samog, a ne neki par, kao što mu se izdaleka učinilo.

To što se dešavalo bilo je krajnje besmisleno. Još nikad niko nije ostao tako zarobljen u vlastitim kolima, kao zatočenik vlastitih kola. Mora da postoji neki način da se izvuče odalle. Ali očigledno ne na silu. Možda da ode u neku garažu? Ne vredi. Kako bi objasnio šta se dešava? Da zove policiju? I šta onda? Iskupio bi se svet, svi bi gledali u njega kao u čudo, dok bi ga predstavnik vlasti svakako vukao za ruku i tražio pomoć od prisutnih, a sve bi bilo uzalud, jer bi ga naslon sedišta, blago ali nepopustljivo, držao priljubljenog uza se. A sjetili bi se i novinari, fotografi, i on bi sutradan osvanuo u svim novinama, zatvoren u svojim kolima, umirući od stida, kao kakva ostrižena životinja na kiši. Morao je da smisli nešto drugo. Isključio je motor i bacio se svom snagom ka vratima, kao neko ko napada iznenada. Bez rezultata. Povredio je glavu i levu ruku, i od bola dobio vrtoglavicu koja je potrajala, dok je neka nagla i nezadrživa potreba za mokrenjem navirala, oslobađajući beskrajni mlaz vrele tečnosti koja je isticala i slivala mu se između nogu na pod automobila. Kad je to osetio, poče tiho da plače, da cvili, bespomoćno, i ostade tako sve dok se neki pas ne pojavi odnekud, iz kiše, sav prljav, i priđe, lajući, ali nekako bezvoljno, vratima automobila.

Pritisnu kvačilo, polagano, tromim i teškim pokretima, kakve činimo u snu kad se zateknemo u nekoj pećini, i izbi na puteljak, naprežući se svim silama da ne misli, da ne dopusti da mu njegov položaj dopre do svesti. Imao je neku nejasnu predstavu o tome da treba da potraži nekoga ko bi mu pomogao. Ali koga? Nije želeo da prepada ženu, ali nije bilo drugog izlaza. Možda će ona uspeti da pronađe rešenje. U najmanju ruku, neće se osećati tako beznadežno napušten.

Ponovo je ušao u grad, pazeći na saobraćajne znakove, i izbegavajući nagle pokrete na sedištu, kao da želi da umilostivi sile koje su ga zarobile. Bilo je prošlo dva sata popodne, i već se smrkavalo. Video je tri benzinske pumpe, ali kola nisu reagovala. Svuda je pisalo „benzina nema“. Što je dublje ulazio u grad, sve češće je nailazio na vozila ostavljena u neuobičajenim položajima, sa crvenim trouglovima postavljenim na stražnji prozor, znak koji je u normalnim prilikama upozoravao na kvar, ali je sada, gotovo redovno, označavao nedostatak benzina. U dva maha sreo je grupice ljudi kako guraju automobile preko pločnika, s neskrivenom ljutinom, po kiši koja još nije prestajala.

Kad je napokon stigao u svoju ulicu, morao je da smisli neki način da pozove ženu. Zaustavio je kola ispred ulaza, sav smeten, skoro na ivici drugog nervnog sloma. Čekao je da se dogodi čudo, da žena siđe, primivši na neki volšeban način njegov nemi poziv u pomoć. Čekao je tako mnogo minuta, sve dok mu neki radoznali deran iz susedstva nije prišao dovoljno blizu da je mogao da ga zamoli, potkrepljujući svoju molbu jednom novčanicom, da se popne na treći sprat i prenese gospođi koja tamo stanuje da je njen muž čeka dole, u kolima. Neka požuri, stvar je vrlo hitna. Dečak se pope i siđe, reče da gospođa odmah dolazi, i udalji se, trčeći, sav srećan što je imao tako uspešan dan.

Žena je sišla onako kako se zatekla u kući, nije se čak setila ni kišobran da ponese, i sad je stajala u ulazu, neodlučna, bacajući, i nehotice, poglede na crknutog pacova koji je ležao na ivici pločnika, sav podbuo, nakostrešene dlake, i oklevala da izađe na kišu, pomalo ljuta na muža koji ju je naterao da siđe, bez razloga, umesto da se lepo popne i kaže šta mu treba. Ali muž joj je mahao iz kola i ona se uplaši i potrča. Uhvati se za kvaku, žureći da se skloni od kiše, i kad je napokon otvorila vrata, ugledala je pred očima muževljevu raširenu ruku koja ju je gurala, ne dotičući je. Htela je pošto-poto da uđe, ali on povika da ne ulazi, da je to opasno, i ispriča joj šta mu se desilo, dok je ona, stojeći onako pognuta pored kola, primala na svoja pleća svu kišu ovog sveta, a kosa joj se ulepila, i užas zgrčio lice u bolnu grimasu. I videla je muža, u onoj toploj i mrkoj čauri koja ga je odvajala od čitavog sveta, kako se izviđa na sedištu ne bi li nekako izašao iz kola ali ne uspeva. Odvažila se da ga uhvati za ruku i povuče, s nevericom, ali ni ona nije uspela da ga pomeri s mesta. I kako je sve to bilo i suviše strašno da bilo istinito, oboje su ućutali, i gledali se netremice, sve dok žena nije pomislila da joj je muž poludeo i da se samo pretvara da ne može da izađe. Trebalo je da ode i pozove nekoga ko leči takve boljke, i da ga smesti tamo gde se takvi slučajevi smeštaju. Vrlo obazrivo, sa mnogo reči, rekla je mužu da malo pričeka, neće ona dugo, ide da potraži nekoga ko će mu pomoći da se izvuče odatle, a onda će lepo moći da ručaju zajedno, kod kuće, a on će telefonirati na posao i reći da je prehladen. I popodne neće ni ići u kancelariju. Samo nek bude miran, ništa to nije strašno, a neće još dugo ni trajati. Ali čim se ona izgubila na stepeništu, on ponovo zamisli sebe okruženog gomilom sveta, svoju sliku u novinama, stid što se pomokrio u nogavice, i sačeka još nekoliko minuta. I

dok je žena, gore u stanu, telefonirala na sve strane, policiji, bolnici, trudeći se svim silama da poveruju njoj a ne njenom glasu, navodeći svoje i muževljevo ime, boju kola, i marku, registarski broj, on nije više mogao da podnese čekanje i slike iz svoje mašte, i uključi motor. Kad je žena ponovo sišla, kola su već bila nestala a pacov je, napokon, skliznuo s ivice pločnika na kolovoz, i sad se valjao niz strmu ulicu, nošen vodom koja je isticala iz slivnika. Žena vrisnu, ali ljudi su sporo pristizali, a i bilo je gotovo nemoguće išta objasniti.

Sve do mraka čovek je kružio gradom, prolazio pored praznih benzinskih pumpi, ulazio u redove, mimo svoje volje, zabrinut jer mu je novac bio pri kraju a on nije znao šta bi se moglo desiti kad više ne bude imao ni dinara, a automobil se zaustavi pred nekom pumpom da uzme još benzina. Ali to se nije desilo, samo zato što su sve pumpe počele da se zatvaraju, a redovi koji su se još ponegde mogli videti čekali su sutrašnji dan, i zato je bolje bilo izbegavati otvorene pumpe, da ne bi bio prisiljen da se zaustavlja. U jednoj aveniji, vrlo dugoj i širokoj, gotovo bez saobraćaja, neka policijska kola ubrzaše i pretekoše ga. Dok su ga preticala, jedan policajac davao mu je znak da stane, ali on je ponovo osetio strah i nije stao. Čuo je iza svojih leđa zavijanje policijske sirene i ugledao jednog motociklistu u uniformi, koji se bogzna otkud stvorio i umalo ga nije sustigao. Ali kola, njegova kola, zabrektaše, uhvatiše zalet i u tren oka nađoše se malo niže, na skretanju za autoput. Policija ga je pratila izdaleka, na sve većem rastojanju, a kad je već nastupila mrkla noć, od njih više nije bilo ni traga ni glasa, i automobil je već uveliko jurio drugim drumom.

Morila ga je glad. Ponovo se pomokrio, suviše ponižen da bi osećao stid. I pomalo je već buncao: ponižen, popišan. Menjao je redom samoglasnike i suglasnike, prepuštajući se jednoj nesvesnoj i opsesivnoj vežbi koja ga je branila od stvarnosti. Nije se zaustavljao, jer nije znao šta bi mogao da preduzme. Ali u zoru, u dva maha primicao je kola uz ivičnjak i pokušavao da izađe, polagano, kao da se u međuvremenu između njega i vozila uspostavilo primirje, i sad je došlo vreme da obe strane pokažu svoju dobru volju. Dva puta je tiho nešto pričao kada ga je sedište šćepalo, dva puta je pokušao lepim da ubedi automobil da ga pusti da izađe, dva puta je na ledini, po mrklom mraku i hladnoći, pod kišom koja nikako da prestane, planuo i počeo da viče, da zavija, da plače, u slepom beznađu. Rane na glavi i na ruci

ponovo su krvarile. A on, gušeći se u jecajima, stenjući kao preplašena zverka, nastavio je da vozi kola. Tačnije, prepustio se kolima da ga voze.

Cele noći je putovao, ne znajući kuda. Prolazio je kroz naselja čija imena nije video, prevaljivao ravne drumove, išao preko brda i dolina, savladivao nebrojene krivine, a kad je počelo da sviće, zatekao se negde, na nekom izlokanom putu, gde se kiša skupljala u bare koje su se mreškale na površini. Motor je moćno brektao, izvlačeći gume iz gliba, i čitava se karoserija tresla, uz zabrinjavajući zvuk. Već se sasvim razdanilo, ali sunce nikako da se promoli, iako je kiša naglo prestala. Drum se sužavao u običan put, koji se svakog trenutka sužavao sve više i, malo dalje, gubio u kamenjaru. Gde je nestao svet? Pred očima su mu bili samo planinski venci i jedno zastrašujuće nisko nebo. On ispusti jedan krik i stade da udara po volanu stisnutim pesnicama. U tom trenutku primeti da se kazaljka benzina približila nuli. Činilo se kao da je motor samog sebe pokrenuo i povukao kola još dvadesetak metara napred. Odatle se ponovo nastavljao drum, ali benzina više nije bilo.

Hladan znoj oblio mu je čelo. Kao da ga je neka mučnina najednom šćepala i protresla od glave do pete, kao da mu se neki gusti veo tri puta obmotao preko očiju. Pipkajući kao slepac otvorio je vrata da se oslobodi gušenja koje ga je stezalo i baš u tom času, da li zato što ga je smrt zadesila ili zato što je motor izdahnuo, telo se sruči na levu stranu i iskliznu iz kola. Prući se po kamenju i ostade tamo da leži. Ponovo je počela kiša.

OSEKA

Prvobitno, budući da sve na svetu mora imati neki početak, čak i onda kad je taj početak ona tačka na kraju koja se od njega ne može odvojiti, a kad kažemo „ne može“ to ne znači „ne želi“ ili „ne sme“, već prosto-naprosto ne može, jer, kao što je poznato, kad bi takvo razdvajanje uopšte i bilo moguće, tada bi se čitav svemir srušio, zato što je svemir jedna krhka tvorevina koja ne bi podnela ni najkraći prekid - elem, prvobitno, bila su prosečena četiri puta. Četiri široka drumova išpartala su zemlju, vukući svaki na svoju stranu sveta, u pravoj liniji, ili tek neznatno zakrivljenoj tamo gde je to bilo nužno da bi se pratila zakrivljenost zemljine površine, što je, sa svoje strane, zahtevalo da se probijaju planine, razdvajaju ravnice i savlađuju, stubovima i lukovima, reke i doline koje su nekada takođe bile reke. Na pet kilometara od mesta gde su se ukrštali, po volji graditelja, ili, bolje rečeno, po naredbi koju su ovi blagovremeno primili od njegovog kraljevskog veličanstva, drumovi su se granali u mrežu puteva, najpre glavnih a zatim sporednih, po ugledu na velike arterije koje moraju da se računaju u vene i kapilare kako bi mogle da nastave svoj tok, i ta je mreža bila upisana u jedan savršen kvadrat, čije su stranice bile dugačke tačno deset kilometara. Taj kvadrat, takođe prvobitno, što ovde napominjemo iz istih razloga kao i u rečenici koja otvara naš izveštaj, bio je razmeren i iscrtan na tlu geometarskim spravama da bi postepeno, kad bi se mašine koje su probijale, nasipale i asfaltirale drumove ukazale na vidiku, dolazeći, kao što je već rečeno, sa četiri strane sveta, iz tog tlocrta izrastao visoki bedem, koji je obuhvatao, što je takođe od ranije bilo poznato i predstavljeno na planovima, sto kilometara kvadratnih ravnog ili naknadno poravnatog zemljišta, budući da je na pojedinim mestima bilo

neophodno izvršiti niveliranje. Izbor terena koji je zadovoljavao osnovni i na samom početku postavljeni zahtev - podjednaku udaljenost od svih državnih granica - pokazao se kao veoma srećan (mada se u prvi mah to nije moglo sa sigurnošću tvrditi), kada je ispitivanjem uzorka tla ustanovljeno da je bogat krečnjakom, što ni najveći optimisti nisu mogli predvideti u svojim planovima kada im je bilo zatraženo da kažu svoje mišljenje - i sve je to išlo u prilog samom kralju, doprinoseći njegovoj slavi, što se moglo lako pretpostaviti, ako se ima u vidu povest cele dinastije: svi vladari iz te kraljevske loze uvek su bili u pravu, a ostali neuporedivo manje, kao što je naređeno da se zapiše, i ostalo zapisano. Jedno takvo delo nije moglo biti izvedeno bez čvrste volje i bez novca koji omogućava volji da se uopšte i javi i da bude zadovoljena, te su zato državne kase neštedimice plaćale troškove tog džinovskog poduhvata za koji je, što se podrazumeva, svojevremeno raspisan opštenarodni zajam, obavezan za celokupno stanovništvo, ali ne u zavisnosti od primanja svakog pojedinca već u obrnutoj srazmeri s njegovim izgledima u životu, što su svi prihvatili i smatrali pravičnim: što čovek ima više godina, plaća veći doprinos.

Mnogo je bilo događaja dostojnih pamćenja koji su pratili izvođenje ovog zamašnog pothvata, mnogo teškoća, ništa manje žrtava koje su, tek što su položene u zemlju, morale da se sele dalje, bilo da je reč o onima koji su izgubili živote prilikom pada s velike visine i uzalud zapomagali u vazduhu, ili o drugima koje je, u tren oka, pokosila sunčanica, ili pak o žrtvama smrzavanja, čiji su se svi udovi, limfa, mokraća i krv, takođe u tren oka, prosto skamenili od studeni. Nisu se čestito ni upokojili, a već su morali da se sele dalje. Ali pravo na zvanje genija, na privremenu besmrtnost, ako se izuzme ono koje je, po inerciji, najduže bilo zajemčeno samom kralju, stekao je, sasvim zaslužen, jedan skromni činovnik koji je smatrao da su kapije, koje su, prema prvobitnom planu, bile predviđene na svim bedemima, sasvim suvišne i nepotrebne. Naravno, bio je u pravu. Besmisleno je graditi i postavljati kapije koje bi morale uvek da ostanu otvorene, u svakom trenutku dana i noći. Blagodareći obazrivom službeniku, uštedena je izvesna svota, ona koja bi se inače utrošila na dvadeset kapija, četiri glavne i šesnaest sporednih, razmeštenih ravnomerno duž sve četiri ivice kvadrata, prema logičnom rasporedu: glavna kapija u sredini i po dve bočne sa svake strane bedema. Dakle, nije bilo kapija, već otvoreni prolazi na mestima gde su se

završavali putevi. Uostalom, zidovi su sasvim dobro stajali i bez kapija: bili su čvrsti, masivni od temelja do visine od tri metra, a onda su se sužavali u stepenice koje su vodile sve do vrha, na devet metara od zemlje. Izlišno bi bilo i napominjati da se do bočnih ulaza dolazilo stazama koje su se račvale od glavnog druma, na propisanom rastojanju. Takođe je nepotrebno posebno naglašavati da je ova shema, geometrijski veoma jednostavna, bila povezana razgranatom mrežom staza i puteva sa glavnom železničkom prugom u zemlji. Ako svi putevi budu vodili na sve strane, onda će se i sa svih strana stizati na isto meslo.

Ta graditeljska konstrukcija - četiri zida do kojih vode četiri druma, bila je groblje. I to groblje ima da bude jedino groblje u kraljevstvu. Tako je odlučilo njegovo kraljevsko veličanstvo. A kad se vrhovna vlast i vrhunska osećajnost steknu u ličnosti jednog kralja, tada je moguće i jedno jedinstveno groblje. Veliki su svi kraljevi, po definiciji i rođenju: ako bi neki od njih i poželeo da ne bude takav, uzalud bi se trudio (čak i izuzeci iz drugih dinastija potvrđuju ovo pravilo). Ali osećajni mogu i biti i ne biti, a ovde nije u pitanju ona uobičajena, plebejska osećajnost koja se ispoljava ponekom suzom u uglu oka ili nesavladivim drhtajem usana, već jedna drugačija, naročita osećajnost koja se samo ovoga puta u tom stepenu pojavila u istoriji zemlje, a ko zna, možda i čitavog sveta: osećajnost koja ne može da podnese smrt, pa čak ni običan pogled na njene propratne pojave, bilo da je reč o bolu bližnjih ili o kupovnim znacima žalosti. Takav je bio ovaj kralj. Kao i svi kraljevi, ili predsednici država, morao je da putuje, da obilazi svoje kraljevstvo, da miluje decu koju je protokol odabrao za tu priliku, da prima bukete cveća koje je tajna policija prethodno pregledala, tražeći otrov ili bombu, da preseca vrpce postojanih boja, bezopasnih po zdravlje. Sve to, i još štošta, kralj je rado obavljao. Ali na svakom putovanju bio je izložen silnim patnjama: smrt, na svakom koraku smrt, znamenja smrti, šiljati vrh nekog čempresa, crnina neke udovice, i ne retko, nepodnošljivi bol, neočekivana pojava neke pogrebne povorke koju je protokol nedopustivo prevideo, ili bi jednostavno, usled nekog nepredviđenog zastoja ili zakašnjenja, iskrsla u onom odsudnom i neprikosnovenom času kada je kralj prolazio ili se spremao da prođe. I upravo zato što ga je toliko pogađala tuđa patnja i vlastiti bol, jednoga dana. dok se odmarao na najvišoj terasi svoje palate, ugledao je u daljini (jer je toga dana vazduh bio toliko proziran, kao nikada

ranije, ne samo u povesti te dinastije već i u svekolikoj istoriji civilizacije) bleštavi sjaj četiri nezamenljiva bela zida i došao na jednostavnu zamisao da bi se tamo moglo smestiti jedno centralno groblje, koje bi bilo jedino u čitavom kraljevstvu, i obavezno za sve.

Za jedan narod koji je hiljadama godina navikao da svoje mrtve drži na oku i okupu, sahranjujući ih takoreći ispod prozora, bio je to strahovit preokret. Ali ko se plašio preokreta ubrzo je počeo da strepi od haosa, kada je kraljeva zamisao, onim odvažnim i krupnim korakom koji je svojstven svim idejama, a naročito kraljevskim, otišla još dalje i dovela celu zemlju u jedno stanje koje su zli jezici nazivali ludilom: sva groblja u kraljevstvu morala su biti očišćena od kostiju i posmrtnih ostataka, bez obzira na stepen njihove očuvanosti, i sve to je trebalo zatvoriti u nove kovčege a zatim preneti i sahraniti na novom groblju. Ove naredbe nisu bile pošteđene ni kraljevske mošti vladarevih predaka: sagrađiće se novi mauzolej, verovatno po ugledu na drevne egipatske piramide, i tamo će, kad za to dođe vreme, kada se život ponovo vrati u svoj pređašnji, miran i bezbrižan tok, uz sve počasti, krećući se glavnim drumom sa severa, kroz nepregledni špalir skrušenih podanika, napokon naći svoje poslednje boravište časne kosti svega što je ikada nosilo krunu na glavi, počev od onog prvog koji je umeo da kaže i ubedi druge u to, rečima ili silom: „Hoću krunu na glavi, stvorite mi je". Neki tvrde da je ova odluka, pošto je važila za sve podjednako, najviše doprinela smirivanju nezadovoljstva onih koji su smatrali da im je uskraćeno njihovo vekovno pravo na mrtve. Naravno, ne treba zanemariti ni ono prećutno zadovoljstvo mnogih drugih koji su ocenili da, naprotiv, treba prezreti sve obrede i običaje koji iziskuju безусловnu pokornost i čine od mrtvih nekakva prelazna bića između jednog stanja koje više nije život i nečega što još uvek nije prava smrt. U svakom slučaju, svi su se najednom složili da je kraljeva zamisao najbolja koja je ikada sinula u jednoj ljudskoj glavi, da nijedan narod ne može da se podiči takvim kraljem, i kad je već sudbina odredila da se taj kralj tu rodi i vlada, narodu ne preostaje ništa drugo nego da mu se pokori, laka srca, a i za utehu mrtvima, koji nisu ništa manje zaslužni. Istorija svih naroda beleži trenutke nepomućene radosti: ovo je bio takav trenutak i ovaj narod ga je spremno dočekao.

Kad je groblje, napokon, završeno, započeli su veliki radovi na otkopavanju. U prvo vreme išlo je lako: sva postojeća groblja, čak i ona

najmanja, bila su takođe ograđena, i trebalo je samo kopati do propisane dubine od tri metra, radi svake sigurnosti, pa izvaditi sve, čitave pregršti kostiju, trulih dasaka, leševa raskomadanih krampovima kopača, a zatim ih rasporediti u sanduke različitih veličina, od novorođenčeta do najkrupnijeg čoveka, izručiti u svaki sanduk nešto kostiju ili načetog mesa, zbrda-zdola, ponekad dve lobanje i četiri ruke zajedno, ili samo parče rebra, neke dobro očuvane grudi i truli trbuh, ili, napokon, običnu krhotinu kosti, Budin zub ili lopaticu nekog sveca. Pošto je ustanovljeno i dosledno poštovano načelo da svaki posmrtni ostatak može predstavljati celog mrtvaca, stadoše u red učesnici beskrajnog sprovoda koji se uputio istovremeno, iz svih krajeva zemlje, počev od najzabitijih sela, preko varošica i gradova, putevima koji su se širili i spajali s glavnom železničkom mrežom, a odatle, prugama koje su naročito za tu priliku sagrađene, do drumova kojima je svet nadenuo ime drumovi mrtvih.

U početku, kao što smo upravo predložili, nije bilo nikakvih teškoća. Ali se kasnije neko prisetio, ukoliko i za ovu ideju nije bio zaslužan naš neprocenjivi vladar, da su se mrtvi, pre no što su ustanovljena prva groblja, sahranjivali svuda, u brdima i po dolinama, u pripratama crkava, u senci drveća, ispod pragova kuća u kojima su živeli, na svakom pogodnom mestu, jedva nešto ispod dubine do koje dopire, na primer, vrh pluga. A i da ne govorimo o ratovima, o velikim jamama za hiljade leševa, širom Azije i Evrope, i na drugim kontinentima, iako je, što je sasvim prirodno, ratova bilo i u kraljevstvu ovoga kralja, a samim tim i leševa sahranjivanih bez ikakvog reda. Tada je, mora se priznati, nastupio trenutak velike neodlučnosti. Sam vladar, ako je od njega potekla ova nova ideja, nije je prećutao samo zato što bi to, prosto-naprosto, bilo nemoguće. Izdata su nova naređenja i, pošto bi sada bilo neizvodljivo prekopavati zemlju uzduž i popreko, kao što je već učinjeno sa grobljima, kralj je sazvaio naučnike da im lično saopšti novu zapovest: izmislili, pod hitno, sprave za pronalaženje tela ili posmrtnih ostataka, po ugledu na one aparate koji otkrivaju podzemne vode ili metale. Naučnici, koji su se smesta okupili na savetovanju, priznali su da je zadatak izuzetno složen. Tri dana su raspravljali, a onda su se povukli, svaki u svoju laboratoriju. Ponovo su se otvorile državne blagajne, a bio je raspisan i novi narodni zajam. Problem je napokon rešen, ali, kako to obično biva u takvim i sličnim prilikama, ne odjednom. Primera radi, navešćemo slučaj jednog

naučnika, pronalazača aparata koji je zvučnim i svetlosnim signalima ukazivao na prisustvo tela, ali pritom nije pravio razliku između živih i mrtvih. Usled ovog krupnog nedostatka, pomenuti aparat, kojim su, iz razumljivih razloga, rukovali živi ljudi, besomučno je pištao i svetleo, na svakom koraku, u blizini bilo kog tela, živog ili mrtvog, tako da, naposljetku, nije bio kadar da pruži pouzdanu informaciju. Cela zemlja podsmevala se zlosrećnom naučniku, da bi ga potom ovenčala slavom i hvalom, kada je ovaj, posle nekoliko meseci, pronašao rešenje, ugradivši u aparat neku vrstu memorije ili fiks-ideje: ako se prisloni uvo uz aparat, mogao se razabrati jedan glas koji je neprestano ponavljao: „treba da pronalazim samo mrtva tela ili posmrtnu ostatke, treba da pronalazim samo mrtva lela ili posmrtnu ostatke, mrtva tela ili posmrtnu ostatke, mrtva tela, ili posmrtnu ostatke...”

Na sreću, i ovoga puta potkrala se jedna greška koja je odmah ustanovljena. Čim je aparat počeo da radi, ispostavilo se da ne pravi razliku između ljudskih i životinjskih tela, ali se ova nova mana pokazala kao vrlina, zbog čega smo maločas i napisali „na sreću”: kad je kralj uvideo kakvu je opasnost izbegao, sav se naježio od užasa: i zaista, svaka smrt je smrt, čak i kad ne pogađa ljude; šta вреди ukloniti mrtvace izvan vidokruga živih, ako nastave da umiru psi, konji, ptice. A i ostali, izuzimajući možda jedino insekte, koji su samo delimično organske prirode, prema čvrstom i opšteprihvaćenom uverenju ondašnje nauke. Tada je naređeno istraživanje džinovskih razmera, mukotrpan posao koji će potrajati godinama. Nije ostao ni pedalj neprekopane zemlje, čak ni na mestima koja su od pamtiveka bila nenaslanjena: nisu zaobiđene ni najviše planine, nisu zaboravljena ni rečna korita, na čijem su dnu, ispod mulja, pronađene hiljade utopljenika; nije pošteđena ni tajna korenja, koje je pokatkad isprepleteno s ostacima pokojnika koji su po sopstvenoj želji, ili slučajno, poslužili nekom drvetu kao izvor neophodnih sokova. Nisu zanemareni ni putevi, koje je na mnogim mestima trebalo podizati i nanovo nasipati. Naposljetku, kraljevstvo se oslobodilo smrti. Onoga dana kada je kralj, zvanično, vlastitim ustima i glasom, obznanio da je zemlja očišćena od smrti (to su bile njegove reči) proglašen je državni praznik i opštenarodno veselje. Tih dana, po pravilu, nastrada mnogo više ljudi nego obično, nesrećnim slučajem, u tučama, itd., ali je nacionalna služba za zaštitu života (tako je glasio njen zvanični naziv) koristila savremena i vrlo uspešna sredstva: čim bi se ustanovila smrt, telo

pokojnika je smesta najkraćim putem bivalo odvoženo do glavnog grobljanskog druma, koji je, neminovno, iz poznatih nam razloga, bio smatran ničijom zemljom. Oslobođen balasta smrti, kralj je utonuo u blaženstvo. Što se, pak, naroda tiče, morao je da se navikne.

Prva navika koju je ponovo trebalo steći bilo je spokojstvo, i to ono spokojstvo prirodne smrtnosti koje omogućava porodicama da bezbrižno prožive čitav niz godina, a ponekad i decenija, pogotovu ako ne spadaju u red takozvanih mnogočlanih familija. Moglo bi se reći, bez preterivanja, da je u vreme preseljavanja mrtvih vladala nacionalna žalost, u doslovnom smislu reči, žalost koja je prosto kuljala iz unutrašnjosti zemlje. Svaki osmeh, u tim bolnim godinama, predstavljao je, za onoga ko bi se uopšte i usudio na takvu drskost, moralno poniženje: nije umesno smeјati se dok nekog rođaka, makar i dalekog, vade iz groba, čitavog ili u delovima, ili ga izručuju iz kopačice u novi kovčeg, kao kad se pune modlice za kolače ili kalupi za cigle. Posle tog i suviše dugog perioda, kada se na licima ljudi redovno sretao izraz jednog plemenitog i uzdržanog bola, vratili su se osmesi, zdrav smeh, kikotanje, pa čak i šegačenje i podsmevanje, a pre svega ironija i humor, i sve su to bili znaci probuđene volje za životom ili prikrivene borbe protiv smrti.

Ali spokojstvo nije obuzelo samo duh koji se vratio u svoj uobičajeni kolosek, posle velike pometnje, nego i telo, jer nema tih reči koje bi bile u stanju da iskažu koliko je živom stanovništvu teško padao napor koji je moralo tako dugo da podnosi. A to ne važi samo za građevinarstvo, izgradnju puteva, tunela, vijadukata, niti samo za naučna istraživanja, o kojima smo već stekli jednu bleđu i delimičnu predstavu; to važi takođe i za drvnu industriju, počev od seče stabala (nepreglednih šuma), preko obrade dasaka, sve do sušenja drveta ubrzanim postupkom, a zatim sklapanja urni i sanduka što je zahtevalo postavljanje velikih mehaničkih postrojenja za serijsku proizvodnju. A to je, opet, podrazumevalo privremeno preusmeravanje metalo-mehaničke industrije na proizvodnju preko potrebnih zakivaka i druge gvožđurije, kao što su ekseri, šarke i slično. Ne treba zanemariti ni doprinos tekstilne industrije, pozamanterije, za pokrove i širite; zatim vađenje mermera i obradu svih vrsta kamena, što je takođe naglo iscrplo zemljinu utrobu, kako bi se zadovoljila potražnja za nebrojenim nadgrobnim spomenicima, bistama ili običnim pločama. A tu su i sitne zanatlijske i skoro umetničke delatnosti, kao što su ispisivanje slova, crnih ili zlatnih, izrada

emajliranih fotografija, limarije i staklarije, veštačkog cveća, voska i sveća, itd., itd., itd. Ali možda je najveći teret podnela transportna industrija, bez koje se čitav poduhvat ne bi ni pomerio sa mesta. Jer, opet, nema tih reči koje bi mogle da iskažu koliko je truda uložila, od samog početka, industrija kamiona i drugih teških vozila, prinuđena takođe da se preusmeri, da preinači planove proizvodnje, da uspostavi nove montažne lance i da sve sanduke preveze do novog groblja: teško je i zamisliti svu složenost planiranja i uklapanja redova vožnje, polazaka, ukrštanja i pretovara, neprekidno nadiranje novih kolona vozila koje su se u bujicama izlivala na drumove, sve zakrčenije i zakrčenije, a sve to je trebalo uskladiti sa normalnim saobraćajem živih, kako radnim danima tako i praznicima, bez obzira da li se voze službeno ili iz ličnih potreba, ili, pak, bez ikakve potrebe. A ne smemo zaboraviti ni na infrastrukturu: restorane i konačišta duž čitavog puta, kako bi šoferi mogli da se prehrane i odmire, parkirališta za teške kamione, mesta za rasonodu namenjena rasterećenju duha i tela, telefonske linije, službe pomoći na drumu, automehaničarske i električarske radionice, benzinske pumpe, prodavnice guma i rezervnih delova, itd. Sve to je, opet, što se lako da zaključiti, podsticalo razvoj i drugih proizvodnih grana, doprinoseći sveopštem procvatu, tako da je dostignut najviši nivo proizvodnje i puna zaposlenost. Naravno, posle ovog blagostanja usledio je period opadanja, što opet nikog nije začudilo, jer su ekonomski stručnjaci to blagovremeno predvideli. Negativne posledice tog opadanja obilato su nadoknađene, prema predviđanjima socijalnih psihologa, neodoljivom željom za odmorom koja je, posle prezasićenosti radom, obuzela celokupno stanovništvo. Život se postepeno vraćao u normalu.

U geometrijskom središtu zemlje, otvoreno prema sve četiri glavne strane sveta, nalazi se groblje. Znatno manje od četvrtine njegove površine od sto kilometara kvadratnih zauzela su preseljena tela, i to je navelo jednu grupu matematičara da pokušaju da dokažu, crno na belo, da zemljište namenjeno za nova ukopavanja treba da bude daleko veće, s obzirom na pretpostavljeni broj mrtvih. računajući od početka naseljavanja zemlje, zatim na prosečan prostor koji zauzima jedno telo, čak i ako se izuzmu oni koji su se pretvorili u prah i pepeo, te im nije bilo spasa. Ta zagonetka, ako je uopšte to i bila, ostavljena je budućim naraštajima, za razbibrigu, poput kvadrature kruga ili duplikacija kocke, jer su učeni pregaoci na polju bioloških nauka

dokazali pred kraljem da u čitavom kraljevstvu nije preostalo nijedno telo dostojno tog imena koje treba preseliti. Pošto je duboko promislio, kolebajući se između poverenja i sumnje, kralj je doneo dekret kojim je odagnao sve nedoumice: za njega je presudan argument bilo spokojstvo koje je počeo da oseća kada se ponovo posvetio svojim putovanjima i posetama - ako nigde ne vidi smrt, to je zato što se svekolika smrt povukla.

Zauzimanje groblja, iako je prvobitni plan obavezivao na racionalnije kriterijume, obavljalo se od periferije prema centru. U početku pored kapija i duž zidova, a zatim po krivulji koja se najpre približila savršenom polukružnom luku i vremenom poslala vijugava, što je takođe predstavljalo samo prolaznu fazu čijom budućnošću naša priča nije nadležna da se bavi. Ali ovaj unutrašnji pervaz, da ga tako nazovemo, krivudajući duž zidova, i odvojen njima od spoljašnjeg sveta, dobio je svoj gotovo simetričan, živi odraz u prostoru s druge strane zidina. Nije bilo predviđeno da se tako nešto dogodi, ali mnogi su tvrdili i suprotno: da samo budala to ne bi pogodila.

Prvi znak, kao neki sićušni izdanak koji će se tek razviti u biljku, a ova u busen, čestar, neprohodnu šumu, pojavio se kraj jedne od sporednih kapija na južnom bedemu, u obliku nekakve šatre, sklepane na brzu ruku, za prodaju osvežavajućih i drugih pića. Iako su na putu imali prilike da utole i glad i žeđ, prevoznici su tu rado navraćali da se okrepe i predahnu. Ubrzo su se i druge male radnje iste ili slične namene načičkale pored ove i ostalih kapija, a oni koji su ih opsluživali ili uživali njihove usluge, morali su, neizbežno, tu da podignu i svoja staništa, isprva obične stračare, podignute navrat-nanos, a kasnije prave-pravcate kuće, od čvrstog materijala, cigle, kamena, crepa, sagrađene da stoje i da traju. Valja, uzgred, primetiti da su se još od tih prvih građevina mogli razlikovati a) jedva primetno, b) jasno i očigledno, društveni slojevi, ako se tako može reći, raspoređeni na četiri strane kvadrata. Kao sve zemlje na svetu, ni ova nije bila ravnomerno naseljena, niti su, uprkos beskrajnoj kraljevoj predusretljivosti, njeni žitelji bili jednakog društvenog položaja: postojali su bogati i siromašni, a raspored jednih i drugih pokoravao se sveopštim zakonima: siromah privlači bogataša do izvesne udaljenosti koja pogoduje bogatašu; sa svoje strane, pak, bogataš privlači siromaha, što ne znači da to ide u korist siromahu, a korist je konstantni imenitelj čitavog tog procesa. Ako je, iz razloga koji važe za žive ljude, groblje, po okončanju preseljenja mrtvih, počelo da se raslojava

iznutra, takođe je počelo da se razlikuje i spolja. Gotovo da i nije potrebno objašnjavati zbog čega. I kako najviše bogataša ima u severnoj oblasti zemlje, taj deo groblja poprimio je, pre svega u svom monumentalnom načinu zauzimanja prostora, izgled koji je izražavao društveni položaj potpuno suprotan od, recimo, južnog dela, onog koji je pripadao najsiromašnjoj oblasti. Svaka ptica svome jatu. A ono što se dešavalo unutar zidina, dešavalo se i izvan njih, iako ne u tako strogom smislu. Na primer, cvećari, koji su se najednom pojavili na sve četiri strane kvadrata, nisu svi nudili istu robu: jedni su izložili i prodavali skupoceno cveće, uzgajano u vrtovima i staklenim baštama, uz ogromne izdatke, drugi su bili svet skroman koji je brao samoniklo cveće na obližnjim livadama. A ono što važi za cveće, važilo je i za sve ostalo što je tamo nicalo, kao što se moglo i predvideti, govorili su sada činovnici zaduženi za rešavanje zahteva i žalbi. Ne smemo zaboraviti da je groblje imalo vrlo zamršenu administraciju, sopstveni budžet, na hiljade grobara. U prvo vreme, službenici različitih zanimanja živeli su unutar zidina, u središtu kvadrata, odakle se grobovi nisu mogli videti. Ali ubrzo su iskrslili problemi vezani za hijerarhiju, nabavku hrane, škole za decu, bolnice, obdaništa. Šta da se radi? Da se podigne grad unutar groblja? To bi značilo vraćanje na početak, a što je još gore, grad i groblje bi se vremenom sve više uzajamno ugrožavali, bilo da se grobnice graniče sa zgradama, bilo da ulice obilaze oko grobnica, u potrazi za slobodnim prostorom za nove zgrade. To bi takođe značilo i povratak na stari promiskuitet, uz novu, otežavajuću okolnost što bi se sada sve odvijalo na skučenom prostoru od svega sto kilometara kvadratnih, s malobrojn timer izlazima u spoljašnji svet. Trebalo je, dakle, izabrati: grad živih okružen gradom mrtvih, ili, što je zapravo bilo jedina alternativa, grad mrtvih opasan sa četiri grada živih. Kad je izbor ozvaničen i kad je postalo više nego očigledno da pratioci pogrebnih povorki nisu uvek u prilici da neposredno posle sahrane ponovo krenu na put, često vrlo dug i zamoran, bilo usled nedostatka snage bilo zato što im je teško padalo da se tako naglo odvoje od svojih milih i dragih, četiri spoljašnja grada doživela su munjevit urbanistički razvoj, prilično haotičan, upravo zato što se odvijao naprečac. Bilo je konačišta u svakoj ulici i za svačiji džep, hotela sa jednom, dve, tri, četiri i pet zvezdica, i onih luksuznih, van kategorije, sijaset kupleraja, crkava svih veroispovesti priznatih zakonom i nekoliko zabranjenih, malih porodičnih dućana i velikih samoposluga,

bezbroj stambenih i poslovnih zgrada, javnih i opštinskih zdanja. Zatim se pojavio gradski prevoz, saobraćajna policija, zakrčenje prometa, saobraćajni problemi. I izvestan stepen kriminala. Od svih prvobitnih zamisli, samo jedna još nije bila izneverena: mrtvi su i dalje počivali izvan vidokruga živih, zbog čega nijedna zgrada nije smela da premaši visinu od devet metara. Međutim, i tu je kasnije došlo do izmena, kada je jedan dovitljivi arhitekta ponovo izmislio Kolumbovo jaje: zidove visoke preko devet metara za zgrade više od devet metara.

Posle izvesnog vremena, grobljanske bedeme bilo je teško prepoznati: umesto prvobitne jednoličnosti koja se protezala u dužinu od četrdeset kilometara, sada su se zidovi završavali nepravilnim zupcima, promenljive gustine i visine, zavisno od strane sveta. Niko više i ne pamti kada je odlučeno da se postave kapije na ulaze u groblje. Onaj činovnik koji je svojevremeno došao na ideju da državi uštedi taj trošak, odavno je već ležao mrtav i pogreben unutar zidina, tako da više nije mogao da brani svoju, u ono vreme ispravnu pretpostavku, koja je danas postala neodrživa. A to bi i on sam, da je kojim slučajem u prilici, takođe morao da prizna: počele su da kolaju glasine o dušama sa drugog sveta, o avetima i utvarama - i šta je drugo preostajalo, nego da se postave kapije?

Tako su se između kraljevstva i groblja isprečila četiri velika grada, okrenuta na četiri strane sveta, četiri nepredviđena grada koji su se najpre zvali Groblje-Sever, Groblje-Jug, Groblje-Istok i Groblje-Zapad, što je kasnije preinačeno u bezazlenije nazive, po redu, Jedan, Dva, Tri i Četiri, koji su se i održali, pošto su se izjalovili svi pokušaji da im se nadenu poetičnija ili zvučnija imena. Ta četiri grada predstavljala su četiri branika, četiri živa bedema kojima se groblje okružilo i štitilo. Groblje, sto kvadratnih kilometara gotovo potpune tišine i samoće, bilo je opasano spoljnim mravinjakom živih, vikom i drekom, automobilskim sirenama, smehom, nepovezanim rečima, brundanjem motora, beskrajnim žagorom ćelija. Probiti se do groblja - to je već bila prava pustolovina. Kako su godine odmicale, unutar samih gradova sve je teže bilo prepoznati pravolinijski trag nekadašnjih drumova. Ustanoviti kuda su prolazili, bilo je lako: dovoljno je bilo stati sučelice prema glavnoj kapiji na svakoj strani. Ali, izuzev nekoliko većih komada kamena na prepoznatljivom pločniku, sve ostalo se gubilo u zbrezi zgrada i ulica koje su isprva građene bez ikakvog reda, a kasnije

podizane preko prvobitne trase. Jedino je izvan zidina, na otvorenom polju, još uvek postojao drum mrtvih. I tada se desilo ono što je bilo neminovno, iako još preostaje da se konačno utvrdi ko je i kada s tim započeo. Jedno kasnije, površno istraživanje, otkrilo je prve slučajeve u predgrađu grada Dva, najsiromašnijeg od svih, okrenulog prema jugu: leševe sahranjene u malim dvorištima porodičnih kuća, ispod živog cveća koje se obnavlja svakog proleća. I kao što ponekad, na različitim tačkama sveta, pojedini veliki umovi istovremeno dođu do istog značajnog otkrića, iz prostog razloga što je kucnuo čas da se dotična stvar otkrije, u slabo naseljenim oblastima kraljevstva izvesne osobe odlučile su, iz mnogobrojnih, različitih i često sasvim oprečnih pobuda, da sahranjuju mrtve u svojoj neposrednoj okolini, u obližnjim pećinama, duž šumskih staza ili na zaklonjenim padinama brda. Poreska služba u to vreme više nije bila naročito prilježna, a bilo je i mnogo činovnika koji su lako pristajali na mito. Opšta služba za statistiku izvestila je, na osnovu zvaničnih spiskova, da je došlo do приметnog pada stope smrtnosti, što se, logično, pripisivalo u zaslugu vladinoj zdravstvenoj politici, pod vrhovnim nadzorom samoga kralja. Četiri grobljanska grada osećala su posledice smanjenog priliva mrtvih. Pojedine trgovinske grane pretrpele su veliku štetu, mnoge radnje pale su pod stečaj i, kad se napokon priznalo da kraljevska zdravstvena politika, ma koliko savršena bila, ipak nije kadra da obezbedi besmrtnost, donet je strogi zakon koji je trebalo da primora stanovništvo na poslušnost. Ali ni to nije mnogo vredelo: posle jednog kratkotrajnog oporavka, život u gradovima je jenjavao, da bi naposletku potpuno zamro. Tako je, neosetno, kraljevstvo počelo ponovo da se naseljava mrtvima. Veliko centralno groblje primalo je leševe jedino iz četiri okolna grada, koji su sve više tonuli u pustoš i tišinu. Tome, međutim, kralj nije prisustvovao.

Kralj je bio vrlo star. Jednoga dana, dok je stajao na najvišoj terasi svoga dvora, ugledao je, iako mu je vid bio već sasvim oslabio, šiljati vrh jednog čempresa koji je štrčao iznad četiri bela zida. Mogli su to biti zidovi nekog običnog dvorišta, i možda su zaista i bili, a i drvo je moglo biti običan čempres, a ne znamenje smrti. Ali ima stvari koje čovek lako pogađa, pogotovu kad zađe u pozne godine. Kralj je povezao u glavi vesti i glasine, ono što su mu govorili s onim što su prećutkivali, i uvideo da je kucnuo čas da shvati. U pratnji jednog stražara, kao što protokol nalaže, sišao je u

dvorski vrt. Vukući za sobom svoj kraljevski plašt, lagano se zaputio jednom alejom koja je vodila pravo u zatvoreno srce šume. Tamo, na jednoj čistini, opružio se na suvo lišće, i ležeći tako, pogledao stražara koji je klečao pored njega, i rekao mu, pre no što će umreti: „Ovde“.

STVARI

Vrata, visoka i teška, zaparaše, dok su se zatvarala, nadlanicu činovnikove desne ruke i ostaviše duboku ogrebotinu, crvenu, gotovo bez krvi. Koža je ostala razderana, ali ne svuda podjednako, i potpuno odrana, na pojedinim mestima, koja će uskoro postati bolna, jer činovnikova ruka, koja je zadobila ozledu u dodiru sa oštrom ili hrapavom površinom, nije, razume se, bila izložena dugotrajnom pritisku ili dejstvu napadača, što bi, inače, posekotinu pretvorilo u živu ranu, sa razdvojenim ivicama, iz koje bi liptala krv. Pre no što će ući u mali kabinet gde kroz deset minuta treba da preuzme smenu i odradi svojih redovnih pet sati, činovnik se uputio u ambulantu medicinske službe (ms) da mu ukažu prvu pomoć, a budući da je radio sa strankama, nije smeo pred njima da se pojavi s tako gadnom oderotinom. Dok mu je čistio ranu, bolničar, upoznat sa okolnostima činovnikove povrede, reče da je to već treći slučaj toga dana. Prouzrokovan istim vratima.

–Pretpostavljam da će ih ukloniti - dodade.

Pomoću pincete premazao je ogrebotinu nekom bezbojnom tečnošću koja se brzo osušila, poprimivši boju kože. I ne samo boju već i neprozirnu teksturu prave ljudske kože, tako da je bilo gotovo nemoguće pogoditi šta se desilo. I tek pažljivim zagledanjem, izbliza, mogla se zapaziti neka razlika. Na prvi pogled, nije bilo ni traga od povrede.

–Sutra već možete skinuti traku. Dvanaest sati je sasvim dovoljno.

Bolničar je izgledao zabrinut. Upita:

–Znate šta se desilo sa soфом? Onom velikom, iz čekaonice.

–Ne. Tek što sam stigao, radim u drugoj smeni.

–Morali su da je donesu ovamo. Eno je u susednoj prostoriji.

–Ali zašto?

–Pravi razlog se još ne zna. Lekar ju je odmah pregledao, ali nije postavio dijagnozu. Nije ni bilo potrebno. Jedan građanin-korisnik se požalio da sofa isuviše greje. Bio je u pravu. I sam sam se uverio.

–Neka fabrička greška.

–Da. Verovatno. Temperatura je suviše visoka. U nekim drugim okolnostima, a to je rekao i lekar, bio bi to tipičan primer groznice.

–I nije prvi put. Pre nekoliko godina čuo sam za isti slučaj. Jedan moj prijatelj je morao da vrati fabrici skoro nov kaput. Nije mogao da ga podnese na sebi.

–I šta je posle bilo?

–Posle, ništa. Fabrika mu je poslala drugi, u zamenu. I više nije imao razloga da se žali.

Pogleda na sat: imao je još deset minuta. Da li? Mogao bi se zakleti da je u trenutku kad se ogrebao takođe imao istih tih deset minuta do početka radnog vremena. Ili je ovoga puta, mimo svog običaja, propustio da pogleda na sat kad je ušao u zgradu.

–Mogu li da vidim sofu?

–Bolničar otvori staklena vrata.

–Evo je.

Sofa je bila dugačka, za četiri osobe, već malo izlizana, ali u dobrom opštem stanju.

–Hoćete da probate? - upita bolničar.

Činovnik sede.

–Kako vam se čini?

–Jako je neprijatno, zaista. Da li lečenje uopšte ima smisla?

–Dajem joj injekcije na svaki sat. Ali još ne vidim nikakvu razliku. Sad je baš vreme za novu injekciju.

Pripremi špric, ubrizga unutra sadržaj jedne velike ampule i naglo zari iglu u sofu.

–A ako joj ne bude bolje? - upita činovnik.

–Lekar će proceniti. Ovo je poseban tretman. Ako ne uspe, stvar je propala, vraća se u fabriku.

–E pa dobro. Odoh ja na posao. Hvala vam.

U hodniku ponovo pogleda na sat. Još uvek je nedostajalo deset minuta. Da mu nije sat stao? Prinese ga uvetu: čuo je jasno tiktakanje, iako malo oslabljeno, ali kazaljke se nisu pomerale. Shvatio je da će stići s velikim zakašnjenjem. Mrzeo je to. Naravno, mušterije neće time biti oštećene, jer kolega koga treba da zameni ne može da napusti svoj kabinet dok on ne stigne. Pre no što će gurnuti vrata, ponovo baci pogled na sat: ista priča. Čuvši ga kako ulazi, kolega ustade, uputi nekoliko reči osobama koje su čekale napolju, iza šaltera, i spusti kapak. Takav je bio propis. Primopredaja smene trajala je kratko, ali se uvek odvijala iza zatvorenih vrata.

–Zakasnili ste.

–Bojim se da jesam. Izvinite.

–Prošlo je već petnaest minuta. Moraćete da mi ih nadoknadite.

–Svakako. Sat mi je stao. Zato sam zadocnio. Ali čudno je to što je nastavio da radi.

–Nastavio je da radi?

–Ne verujete? Evo, pogledajte.

–Obojica pogledaše sat.

–Prosto neverovatno.

–Obratite pažnju na kazaljke. Ne pomeraju se. Ali čuju se otkucaji.

–Stvarno se čuju. Neću tražiti nadoknadu, ali mislim da treba da obavestite nadležne o tome što se desilo s vašim satom.

–Obavezno.

–Bilo je dosta neobičnih slučajeva ovih poslednjih nekoliko nedelja.

–Vlada o tome vodi računa i sigurno će nešto preduzeti.

Neko pokuca na šalter od mlečnog stakla. Dva činovnika potpisaše listu dolazaka i odlazaka.

–Pazite na ulazna vrata - upozori onaj koji je ostajao.

–Ogrebali ste se? Znači vi ste treći, danas.

–A za sofu u groznici znate?

–To već svi znaju.

–Malo je čudno, zar ne?

–Jeste, ali nije retko. Vidimo se u ponedjeljak.

–Prijetan vikend.

Otvorio je šalter. U redu je čekalo svega troje ljudi. Izvinio se, kao što nalaže pravilnik, i uzeo od prvog - jednog sredovečnog dugajlije, dobro odevenog - ličnu kartu. Ubacio ju je u automat, proverio svetlosne signale koji su se pojavili i vratio je vlasniku:

–U redu. Šta želite? Molim vas samo budite kratki.

To su takođe bile rečenice utvrđene pravilnikom. Mušterija odgovori bez okolišenja:

–Biću kratak. Želim klavir.

–U poslednje vreme nema mnogo takvih porudžbina. Da li vam je baš neophodan?

–Zašto, zar ima nekih posebnih teškoća?

–Samo onih koje se tiču sirovine. Za kada vam treba?

–Za petnaest dana.

–Skoro da bi nam bilo lakše da vam nabavimo mesec s neba, i to odmah. Klavir zahteva naročiti materijal, visoke kakvoće, ili retkoće, ako mi dozvolite tako da se izrazim.

–Taj klavir je rođendanski poklon. Razumete?

–Naravno. Ali ipak ste mogli ranije da ga naručite.

–Nisam bio u mogućnosti. Podsećam vas da spadam među građane-korisnike najviših položajnih grupa.

Dok je izgovarao te reči, korisnik je raširio desnu šaku, okrenuvši dlan naviše i otkrio jedno zeleno C istetovirano na koži. Činovnik pogleda slovo, zatim monitor na kome su još uvek svetlucali signalii za proveru i klimnu glavom, u znak odobravanja:

–Primio sam k znanju. Imaćete svoj klavir kroz petnaest dana.

–Hvala lepo. Hoćete li da platim ceo iznos ili je dovoljna kapara?

–Dovoljna je kapara.

Korisnik izvuče novčanik iz džepa i položi potreban novac na pult. Novčanice su bile pravougaone, od tankog i savitljivog materijala, sve iste boje, ali u različitim nijansama, kao što su se i sićušni likovi kojima su bile obeležene neznatno međusobno razlikovali. Činovnik ih prebroja. Kad ih je skupio da ih odloži u kasu, jedna od njih se naglo zamota i uštinu ga za prst. Mušterija reče:

–To se i meni danas desilo. Kovnica novca trebalo bi da povede više računa o kvalitetu novčanica.

–Jeste li podneli izveštaj?

–Razume se, to mi je dužnost.

–Odlično. Služba inspekcije moći će da uporedi dve predstavke, vašu i moju. Ovde su vam papiri. Navedenog datuma obratite se službi za isporuke. Ali pošto ste u položajnoj grupi C, mislim da će vam klavir isporučiti kući.

–Tako je dosad uvek bilo sa svim mojim porudžbinama. Doviđenja.

–Doviđenja.

Posle pet sati rada činovnik se opet našao pred ulaznim vratima. Pružio je desnu ruku prema kvaki, dobro proračunao rastojanje, i brzim pokretom otvorio vrata. U tren oka, našao se na drugoj strani, na sigurnom. Vrata, ispuštajući neki prigušeni zvuk koji je ličio na uzdah, povinovaše se amortizatoru i polako se zatvoriše. Već je skoro bila noć. Rad u drugoj smeni pružao je izvesne prednosti: najbolju klijentelu, kvalitetne nabavke, mogućnost da se izjutra duže ostane u krevetu, premda je zimi, kad su dani kratki, bilo pomalo neprijalno izlaziti iz dobro osvetljenog prostora pravo u sumrak, suviše rano ali i suviše kasno. Međutim, sada, na izmaku leta, iako je nebo bilo neuobičajeno oblačno, napolju je bilo prijatno, kao stvoreno za kraću šetnju.

Nije stanovao daleko. Na putu do kuće nije čak imao vremena ni da primeti kako se grad preobražava i priprema za noć. Tih nekoliko stotina metara uvek je prevaljivao pešice, i po suncu i po kiši, jer taksistima nije bilo dozvoljeno da voze na tako kratkim relacijama, a nijedna autobuska linija nije prolazila kroz njegovu ulicu. Gurnuo je ruke u džepove sakoa i napipao pismo koje je zaboravio da baci u poštansko sanduče dok je išao na posao, u

službu specijalnih porudžbina (spor) u kojoj je radio. Više nije ispuštao pismo iz ruke, da ga ne bi ponovo zaboravio, i sišao je stepenicama u podzemni prolaz koji je vodio na drugu stranu avenije. Iza njega su išle dve žene i razgovarale:

–Ne možeš ni da zamisliš kako mi je muž jutros izgledao. I ja, ali on je prvi primetio šta se desilo.

–To je stvarno da čovek poludi.

–Oboje smo ostali zabezeknuti, gledajući jedno u drugo.

–Ali u toku noći niste čuli nikavu buku?

–Ništa. Ni on ni ja.

Glasovi se izgubiše. Žene su skrenule u jedan prolaz koji je vodio u drugom pravcu. Činovnik promrmlja: „Da mi je samo znati o čemu pričaju?“ I to ga navede da se podseti kako mu je protekao dan, da pomisli na desnu ruku koja je stezala pismo u džepu, na duboku posekotinu koju su mu vrata napravila, na sofu u groznici, na časovnik koji je nastavio da kuca, ali sa zaustavljenim kazaljka koje su stale deset minuta pre no što je stigao na posao. I na novčanicu koja mu se zalepila za prst. Oduvek su se dešavale takve i slične nezgode, ne naročito ozbiljne, samo neprijatne, mada su se u pojedinim zgradama javljale sa zabrinjavajućom učestalošću. Uprkos naporima vlade (v) nikad im se nije sasvim stalo na put, a, ruku na srce, niko nije ni očekivao da će tako nešto biti moguće. Od pre nekog vremena proces proizvodnje dosegao je tako visok stepen savršenstva da su kvarovi postali izuzetno retki, ali je vlada (v) ipak zaključila da nije umesno uskratiti građanima-korisnicima, a naročito onima iz položajnih grupa A, B i C građansku dužnost i zadovoljstvo da se žale. A to je doprinosilo i sigurnosti samog režima proizvodnje. Zato su fabrikama izdata uputstva za smanjenje normi. Međutim, ti propisi nisu bili odgovorni za pravu pravcatu epidemiju lošeg kvaliteta proizvoda koja je prosto harala u poslednja dva meseca. A kako je ovaj činovnik radio u službi za specijalne porudžbine (spor) bilo mu je vrlo dobro poznato da je vlada još pre više od mesec dana ukinula te uredbe i nametnula zahteve za postizanje vrhunskog kvaliteta. Ali bez rezultata. Od svih slučajeva kojih je uspeo da se seti, ovaj sa vratima bio je

svakako najozbiljniji. Jer nije to bio bilo koji predmet, običan kućni uređaj, ili neki deo nameštaja, kao ona sofa na ulazu, već komad velikih dimenzija. Doduše, ni sofa nije bila baš mala. No, ipak, ona je spadala u enterijer, dok su vrata već činila deo zgrade, ako ne i njen najvažniji deo. Uostalom, vrata su ta koja preobražavaju jedan ograničen prostor u zatvoren. Zato je vlada (v) naimenovala jednu komisiju zaduženu da prouči sve dosadašnje slučajeve i predloži odgovarajuće mere. Najbolja kompjuterska oprema stavljena je na raspolaganje toj grupi stručnjaka koju su činili, pored specijalista iz oblasti elektronike, i najveći autoriteti na polju sociologije, psihologije i anatomije, nezaobilazni u takvim prilikama. Komisiji je određen rok od petnaest dana za podnošenje izveštaja i predloga. Do njegovog isteka nedostajalo je još čitavih deset dana, a već je bilo očigledno da se situacija pogoršava.

Poče da pada neka čudna kiša, nalik na vođenu prašinu, sitna, vazdušasta. U daljini, činovnik ugleda poštansko sanduče u koje bi trebalo da ubaci pismo. Pomisli: „Ne smem ponovo da zaboravim“. Jedan veliki pokriveni kamion izbi iz obližnje poprečne ulice i prođe pored njega. Na njemu je velikim slovima pisalo: „Tepisi i prostirke“. To je bio njegov davnašnji san koji nikad neće uspeti da ostvari: da obloži kuću tepisima. Ali ko zna. možda jednog dana, ako stvari krenu. Kamion prođe. Poštanskog sandučeta više nije bilo. Činovnik pomisli da je promašio pravac, da se zaneo, buljeći u ona privlačna slova. Osvrnuo se uokolo, iznenađen, ali se još više iznenadio kad je shvatio da ne oseća strah. Samo neki neodređeni nespokoj, možda nervozu, kao kad se nađemo pred nekim logičkim problemom čije nam rešenje za dlaku izmiče. Nije bilo nikakvog poštanskog sandučeta niti bilo kakvog traga da ga je ikada tu bilo. Prišao je mestu na kojem je trebalo da se nalazi, gde ga je godinama viđao, cilindričnog oblika, obojeno u plavo, s pravougaonim prerezom, tim ustima neprestano otvorenim, nemim, koja su samo ulaz što vodi u mračnu utrobu. Jedino je zemlja na kojoj je sanduče ležalo bila malo ugažena i još uvek suva. Pritrča jedan policajac:

–Jeste li videli kako nestaje? - upita.

–Nisam. Ali malo je nedostajalo. Da mi nije jedan kamion prošao ispred nosa, video bih.

Policajac je zapisivao podatke u jedno blokče. Onda ga zatvori, gurnu nogom jedan grumen zemlje, koji pade na pločnik, i reče, kao da razmišlja naglas:

–Da ste gledali, ko zna da li bi sanduče nestalo.

I udalji se, opipavajući futrolu pištolja.

Činovnik službe za specijalne porudžbine (spor) obišao je ceo kvart, znajući da tu negde postoji još jedno sanduče. Srećom, ono nije bilo nestalo. Brže, bolje, gurnu pismo unutra, ču kako pada na rešetku na dnu, i vrati se istim putem. Pomisli: „A šta ako i ovo sanduče bude nestalo? Gde će završiti moje pismo?“ Ali nije njega brinulo pismo (bio je to običan predmet, rutinski) već problem, takoreći metafizički. Kupio je u trafici večernje novosti, presavio ih i gurnuo u džep. Na mestu gde je nestalo ono sanduče, već se stvorila barica. Neka žena, zaklonjena kišobranom, priđe noseći pismo. Tek u poslednjem trenutku shvati šta se desilo.

–A sanduče? - upita.

–Nema ga - odgovori činovnik.

Žena se razbesnela:

–Ne smeju to da rade. Da sklone sanduče a da ne obaveste građanstvo. Moramo svi da uložimo žalbu.

I okrete leđa, potvrđujući, žustrim pokretima, da će se žaliti, još koliko sutra.

Zgrada u kojoj je činovnik stanovao bila je blizu. Otvorio je vrata uz sve moguće mere opreznosti, prekorevajući pritom samog sebe zbog toga: „Da li to znači da ću početi da se plašim običnih vrata?“ Upalio je svetlo u hodniku i krenuo prema liftu. Na rešetkama je stajala zalepljena cedulja „Lift u kvaru“. To ga je zbunilo, razjarilo, ne toliko zbog toga što će morati da se penje pešice (stanovao je nisko, na drugom spratu), već zato što su na petom kraku stepeništa nedostajala tri stepenika, još od pre nedelju dana, što je iziskivalo izvesnu opreznost i dodatni napor. Službe za održavanje zgrada (soz) loše su funkcionisale. U nekoj drugoj prilici rekao bi da je u pitanju nemar kućnog saveta. Ili je možda sama služba zatrpana pozivima pa ne stiže na sve da odgovori. Ili nema dovoljno osoblja. Ili malerijala. Ali sada je razlog sigurno

nešto drugo, o čemu nije hteo ni da misli. Popeo se uza stepenice, bez žurbe, pripremajući se za pravu malu vratolomiju koju će morati da izvede: da preskoči prazninu koja odgovara visini od tri stepenika, odozdo naviše što je teže nego u suprotnom smeru, i zahteva određeno naprezanje zglobova i istezanje noge. Tada je ustanovio da nedostaju četiri, a ne tri stepenika. Ponovo je samog sebe izgrdio, ali ovoga puta zbog slabog pamćenja, i posle nekoliko promašaja, uspeo da se domogne gornjeg stepenika.

Živeo je sam, kao samac. Sam je sebi spremao hranu, nosio rublje na pranje, voleo svoj posao. Kad se sve sabere i oduzme, smatrao je da može biti zadovoljan sobom. A kako ne bi i bio: u jednoj zemlji koja je besprekorno ustrojena, sa odlično raspodeljenim dužnostima, sa sposobnom vladom koja je vrlo vešto izvela industrijsku transformaciju. Što se, pak, tiče ovih problema koji su nedavno iskrslili, i oni će takođe ubrzo biti rešeni. Kako je još bilo rano za večeru, seo je da pročita novine, što je redovno i činio, uz uvek isto, nesvesno, izlišno opravdanje, ili, tačnije rečeno, nesvestan njegove izlišnosti. Na naslovnoj stranici stajalo je zvanično vladino saopštenje o nedostacima ustanovljenim u poslednje vreme na različitim predmetima, uređajima, mašinama i postrojenjima. Vlada je obećavala brzo saniranje situacije koju nije smatrala alarmantnom, pozivajući se na rad novoimenovane komisije, kojoj se sada priključio i jedan stručnjak za parapsihologiju. Nije bilo ni pomena o bilo kakvom nestanku.

Pažljivo je presavio novine i odložio ih na jedan niski stočić, tik pored nogu. Pogledao je na zidni sat: još nekoliko minuta do početka televizijskog programa. Pravilno ustrojstvo njegove svakodnevnice bilo je narušeno nedavnim nemilim događajima, pogotovu nestankom poštanskog sandučeta, zbog čega je izgubio izvesno vreme. Sve u svemu, ipak je stigao da pročita novine, spremi jednostavnu večeru i posadi se ispred televizora, da čuje vesti i da usput prezalogaji. Zatim je odneo nazad, u kuhinju, tanjir, čašu i viljušku, i vratio se u udobnu naslonjaču u kojoj je ostao, čas gledajući televiziju, čas dremuckajući, do kraja programa. Pitao se šta će se dalje događati, i ne pomišljajući da traži odgovor. Pruži ruku i uključi prijemnik: najpre začu neko šištanje, zatim se ekran postepeno osvetljavao, sve dok se

nije pojavila zamršena shema pruga, vertikalnih, horizontalnih i poprečnih, sa belim i crnim tačkicama. Zurio je u ekran, netremice, kao hipnotisan. Pripalio je cigaretu (nikad nije pušio na poslu, nije bilo dozvoljeno) i ponovo seo. Setio se svog ručnog časovnika i pogledao ga: i dalje je stajao, ali više nije uspevao da mu čuje otkucaje. Polako je otkopčao crni kaiš, spustio sat na sto, pored novina, i duboko uzdahnuo. Neko snažno pucketanje nateralo ga je da brzo okrene glavu. „Nameštaj“, pomisli. I baš u tom času, u deliću sekunde, pruge nestadoše s ekrana i na njihovom mestu se, takođe u tren oka, ukaza jedno dečije lice, s razrogačenim očima. Onda počeo da se gubi u dubini, daleko, daleko, sve dok se nije preobrazilo u običnu svetlu tačkicu koja je ostala da treperi na crnom ekranu. Posle nekog vremena, ponovo se pojavio štrafte, titrajući i podrhtavajući, blago, kao odraz neke slike u vodi. Činovnik pređe rukom preko lica, zbunjen. Uze telefon, okrenu broj televizije, službu za obaveštenja (sluzo) i čim je uspostavio vezu, upita:

–Molim vas lepo da mi kažete kakve su to smetnje bile na programu, malopre?

Neki muški glas odgovori, suvo:

–Nije bilo nikakvih smetnji.

–Izvinjavam se, ali video sam rođenim očima.

–Ne možemo vam dati nikakvo obaveštenje.

Veza je bila prekinuta. „Mora da sam pogrešno postupio. Mora da je sve to povezano“, promrmlja. Ponovo je seo ispred televizora, prikovan za ekran koji je povratio svoju hipnotičku nepomičnost. Začulo se pucketanje, ovoga puta znatno jače. Nije uspevao da ga lokalizuje. Činilo mu se u isti mah i blizu i daleko, tu, tik ispod njega ili negde u bilo kom delu zgrade. Ponovo ustade i otvori prozor: kiša više nije padala. Pravo govoreći, nije ni bilo vreme za kišu. Mora da je došlo do nekog kvara u službi za podešavanje vremenskih prilika (svrep): u letnjim mesecima nikad nije kišilo. S prozora je jasno video mesto na kojem je nekad stajalo poštansko sanduče. Udahnuo je punim plućima, pogledao u nebo koje je sada bilo čisto, s prvim zvezdama, onim najsajnijim, koje su odolevale veštačkom osvetljenju u centru grada. U tom času ponovo počeo program. Vratio se u naslonjaču. Hteo je da čuje vesti

koje su uvek emitovane na početku. Neka spikerka, s izveštačenim, napetim osmehom, najavi noćni program, a zatim usledi muzička špica dnevnika. Onda se pojavi jedan spiker s neprikladnim licem, da pročita zvanično vladino saopštenje, najnovije, doneseno posle onog koje su objavile novine. Glasilo je: „Vlada izveštava građane-korisnike da sve nedostatke ili nepravilnosti u ponašanju pojedinih predmeta, uređaja, mašina ili postrojenja (skraćeno pump), čiji se broj naglo povećao u poslednje vreme, pomno prati i proučava naimenovana komisija koja sada računa i na saradnju jednog parapsihologa. Građani-korisnici moraju da se odupru glasinama, preuveličavanjima i manipulacijama. Moraju da očuvaju prisebnost čak i ako se suoče s nestankom pomenutih pump-ova (predmeta, uređaja, mašina ili postrojenja). Preporučuje se najstroža budnost i oprez. Nijedan pump (predmet, uređaj, mašina ili postrojenje) ne sme se, od sada pa nadalje, ispuštati iz vida. Vlada smatra da je neophodno uhvatiti na delu, odnosno u trenutku nestanka, svaki pump: predmet, uređaj, mašinu ili postrojenje. Građanin-korisnik koji pruži podrobna obaveštenja ili spreči proces nestanka nekog pump-a, biće smatran zaslužnim i unapređen u položajnu grupu C, ukoliko je prethodno bio niže rangiran. Vlada računa na svesrdnu podršku i poverenje celokupnog građanstva." Bilo je još vesti, ali ne tolikog značaja. Ni ostatak programa nije bio naročito privlačan, ako se izuzme reportaža o proizvodnji tepiha.

Otišao je u kuhinju da spremi večeru. Zadovoljio se kajganom od nekoliko jaja, koju je pojeo s ivice stola, uz parče hleba i čašu vina. Zatim je oprao ono malo sudova što je isprljao. Gledao je da ne pokvasi posećenu ruku, iako je znao da biološka traka ne propušta vodu; ponašala se kao druga koža koja obnavlja organska tkiva, i disala je, kao prava koža. Čovek koji zadobije opekotine po čitavom telu uspeo bi da izbegne smrt pod uslovom da ga odmah celog premažu biološkim rastvorom, a jedino bi ga strahoviti bolovi sprečavali da vodi normalan život do potpunog izlečenja. Sklonio je tanjir i tiganj, i kad se spremao da stavi čašu pored preostale dve koje je imao u kući, primetio je prazan prostor u kredencu. U prvi mah nije uspevao da se seti šta je tu ranije stajalo. Ostao je tako, s čašom u ruci, zabezекnut,

prebirajući po sećanju, naprežući se da shvati. I setio se: veliki bokal koji je retko upotrebljavao. Pažljivo je odložio čašu na mesto pored ostalih, i zatvorio vrata kredenca. Onda se prisetio preporuke vlade (v) i ponovo ih otvorio. Sve je stajalo na svome mestu, izuzev bokala. Pretražio je celu kuhinju, pomerajući predmete s najvećom pažnjom, razgledao ih pomno sa svih strana, jedan po jedan, sve dok nije utvrdio tri nepobitne činjenice: bokal nije stajao tamo gde ga je ostavio, nije se nalazio u kuhinji, nije ga bilo nigde u kući. Prosto-naprосто, nestao je. Ni je se uplašio. Pošto je saslušao zvanično saopštenje na televiziji (tv) osetio se kao lojalan, koristan građanin, kakav je oduvek, s ponosom nastojao da bude, i kao činovnik, član ogromne vojske budnih čuvara poretka. Video je sebe u tesnoj vezi sa vladom, odgovornog, možda čak i kao budućeg zaslužnog sina otadžbine, pripadnika povlašćene grupe C. Vratio se u trpezariju čvrstim, vojničkim korakom. Prišao je prozoru koji je ostao otvoren. Osmotrio je ulicu, s kraja na kraj, s nadmenošću gospodara, i odlučio da posveti vikend danonoćnom nadziranju svega što se u gradu dešava. Bio bi za njega strašan peh ako ne bi uspeo da pribavi obaveštenja korisna vladi (v), dovoljno korisna da mu obezbede povlasticu položajne grupe C. Nikada nije imao ambicija, ali sad je kucnuo čas da ih ispolji, i to s punim pravom. Povlastica reda C značila bi, u najmanju ruku, znatno odgovornije poslove u službi rešavanja molbi (srem) a ko zna, možda i premeštaj u neki sektor bliži glavnoj vladi (gv). Raširio je dlan, video svoj znak H, zamislio na njegovom mestu jedno C, naslađivao se vizijom nove kože koju će mu nakalemiti. Sklonio se s prozora i uključio televizor: slika je prikazivala postupak presovanja tepiha. To ga je sad već zanimalo i, udobno zavaljen ispred ekrana, odgledao je emisiju do kraja. Isti spiker pročitao je poslednje vesti, ponovio zvanično saopštenje vlade (zsv) i dodao, ostavljajući nedoumice u pogledu uzajamne povezanosti dve informacije, da će tri eskadrile helikoptera nadletati i nadgledati periferiju grada, pošto je već obezbeđeno, po zapovesti generalštaba oružanih snaga (gos) pojačanje nadzora i drugim sredstvima, u slučaju potrebe.

Činovnik isključi televizor i ode da legne. U toku noći kiša nije padala, ali se u čitavoj zgradi neprestano čulo škripanje i pucketanje. Neki susedi,

probuđeni tom bukom, prepadoše se i pozvaše policiju i vatrogasce. Odgovorili su im da se ceo slučaj ozbiljno razmatra, da je bezbednost života zajemčena, što se, nažalost, zasada ne može reći i za bezbednost imovine, ali da će se i taj mali problem ubrzo svakako rešiti. I pročitашe na kraju zvanično saopštenje vlade (zsv). U međuvremenu, činovnik je spavao mirnim snom.

Kad je sutra izjutra izašao iz stana, zatekao je na odmorištu nekoliko suseda u živom razgovoru. Lift je ponovo proradio. Na svu sreću, složili su se svi, jer je sad nedostajalo čitavih dvadeset stepenika, računajući samo deo do prizemlja. Na višim spratovima nedostajalo ih je znatno više. Susedi su bili zabrinuti i tražili su obaveštenja od činovnika spor-a. On je bio mišljenja da će situacija neko vreme nastaviti da se pogoršava, ali da će se uskoro ipak normalizovati. Onda će nastupiti oporavak.

–Svi znamo da je i ranije dolazilo do kriza u ponašanju. Fabričke greške, propusti u planiranju, nedovoljna disciplina, nedostatak sirovina. I sve bi se uvek popravilo.

Jedna susedka je podsetila:

–Ali nijedna kriza do sada nije bila ovako teška i nije se ovoliko otegla. Dokle ćemo dogurati ako pump-ovi nastave ovako?

A njen muž (položajna grupa E):

–Ako vlada ne drži sve konce u svojim rukama, treba izabrati drugu, energičniju.

Činovnik se složi i uđe u lift. Pre no što je krenuo, susedka ga upozori:

–Da znate da nećete zateći ulaznu kapiju. Nestala je u toku noći.

Kad je činovnik izašao u hodnik, zgrnuo se ugledavši četvorougao nu šupljinu koja je zjapila pred njim. Jedini znaci da su tu nekad stajala ulazna vrata bile su rupe na mestu gde su bile uglavljene šarke. Drugih ostataka nije bilo, niti tragova nasilja. Ljudi su prolazili ulicom, ali se nisu zaustavljali. Činovniku se ta njihova ravnodušnost učinila skoro uvredljiva, ali mu je postala jasna čim je kročio na pločnik: nije nedostajala ulazna kapija samo na njegovoj zgradi, već i na svima ostalim, s obe strane ulice. I ne samo kapije. Bilo je i dućana na kojima je čitavo pročelje zvrjalo prazno, bez izloga i robe. Jednoj zgradi nedostajala je cela fasada, kao da je izrezana čitavom dužinom,

od vrha do dna, nekim naročitim nožem. Videli su se enterijeri, nameštaj, ljudi koji su se krelali u pozadini, unezvereni i prestravljeni. Po nekoj neobjašnjivoj podudarnosti, svi lusteri bili su upaljem: cela zgrada je ličila na osvetljeno drvo. Na prvom spratu neka žena je zapomagala: Moja odeća? Gde mi je nestala odeća? I prošla gola kroz sobu, izložena pogledima s ulice. Činovnik nije uspeo da zadrži osmeh, pomalo podrugljiv, jer je žena bila debela i nezgrapno građena. Tek što je počela radna nedelja, a službe tekućeg održavanja (sto) mora da su već preopterećene. Situacija se pogoršavala iz časa u čas. Sva sreća što radi u spor-u. Sišao je niz ulicu držeći na oku, u skladu sa zahtevom vlade (v), sve stvari, kako nepokretne tako i pokretne, vrebajući i najsitniji nagoveštaj sumnjivog ponašanja. Primetio je da se i drugi ponašaju isto, i ta ga je demonstracija građanske svesti ohrabrila, iako mu je sada svaki prolaznik, da tako kažemo, potencijalni rival za povlasticu C. „Ne mari ništa, biće dovoljno za sve“, pomisli.

Na ulici je zaista bilo mnogo sveta. Jutro je bilo vedro, puno sunca, kao stvoreno za odlazak na plažu ili u šumu. Po ovakvom vremenu bilo bi takođe prijatno ostati i kod kuće, uživati u odmoru preko vikenda, kad ne bi bilo očigledno da kuće više nisu bezbedne, ako ne u strogom smislu reči, ono svakako u onom drugom, koji se nikad ne sme gubiti iz vida: takozvanom dekorativnom. Ona zgrada koja je ostala bez cele fasade, kao odrana, nije bila prizor naročito prijatan za oči: svi oni enterijeri koji su se nudili pogledima prolaznika, ona debela žena koja tumara, možda i nesvesna, bez ijednog komadića odeće na telu i pita (koga?) gde su joj nestale stvari. Najednom ga obli hladan znoj pri pomisli na lo kako bi mu bilo mučno i neprijatno kad bi kojim slučajem fasada njegove zgrade takođe nestala, a on bio prinuđen da se prikazuje pred svetom (makar i obučen) lišen neprozirnog zaklona, zbijenog, gustog, koji ga štiti od hladnoće, vrućine i od znatiželje sugrađana. „Možda je“, pomisli, „sve to posledica lošeg kvaliteta proizvodnje. Ako je tako, možemo biti mirni. Nadležni će osloboditi grad škarta. a vlada (v) će već znati šta treba da popravi i kako, i iz svega toga izvući će pouke za budućnost. I najmanje odugovlačenje je zločin. Treba braniti grad i građane-korisnike.“

Ušao je u trafikku da kupi novine. Gazda je razgovarao za pultom s dvojicom mušterija:

–...i svi su poginuli. Radio (r) još nije ništa javio. ali znam iz prve ruke. Jedan stalni kupac koji je bio ovde pre pola sata, ako ima i toliko, stanuje u komšiluku i video je svojim očima.

Činovnik spor-a upita:

–O čemu to govorite?

I raširi dlan, jednim pokretom koji je trebalo da izgleda kao slučajan, ali je uvek predstavljao način da se izvrši pritisak na sagovornike. Tu, po svemu sudeći, niko nije dogurao iznad reda H. Vlasnik trafike ponovi svoju priču:

–Prepričavao sam ono što sam upravo čuo od jedne mušterije. U njegovoj ulici nestala je cela jedna zgrada, a svi njeni stanari zatečeni su mrtvi, na zemlji. Goli-golcati. Nisu čak ni prstenje imali. Najčudnije od svega je to što je nestala cela zgrada, do temelja, ostala je samo rupa.

Vest je bila ozbiljna. Oštećenja na vratima, nestanak poštanskih sandučića ili bokala, na kraju krajeva, mogli su da se podnesu. I to što je fasada jedne zgrade isparila, takođe je moglo da se proguta. Ali ne i mrtvi. Zvaničnim tonom, dok su trojica ljudi, pokretima koji su se podjednako mogli protumačiti kao nemar ili puki slučaj, okretali dlanove naviše (vlasnik trafike pripadao je grupi L, jedan od dvojice mušterija uživao je povlastice reda I, a drugi se trudio da ne pokazuje previše svoje skromno N), činovnik spor-a izrazi, odnosno podeli s njima, svoje građansko negodovanje:

–Od ovog trenutka, to je rat. Rat bez pardona. Ne verujem da će vlada (v) tolerisati nasilje, a pogotovu ne ubisiva. Jedini izlaz su represalije.

Mušterija I, niži po rangi samo za jedan stepen, usudio se da iznese jednu bolnu sumnju:

–Nevolja je u tome šlo se posledice represalija uvek nama obiju o glavu.

–Da, u pravu ste. Ali samo privremeno. Ne zaboravite, samo privremeno.

A gazda će na to:

–Ruku na srce, tako je uvek bilo.

Činovnik izvuče jedne novine i plati. Tek tada se setio da nije skinuo biološku traku koju mu je bolničar zalepio na desnu šaku. Ali to i nije bilo važno: mogao je da je ukloni u svako doba. Pozdravio se, izašao i prošetao celom ulicom, dok nije izbio na aveniju. Osobe koje su prolazile pored njega razgovarale su u hodu ili se zaustavljale da popričaju u grupicama. Nekima se na licu čitala zabrinutost, drugi su izgledali kao da su rđavo spavali ili kao da nisu ni trenuli. Prišao je jednoj oveloj grupi u kojoj je glavnu reč vodio neki oficir oružanih snaga (os).

–Moramo izbeći paniku. To je prvo i osnovno pravilo - govorio je. - Situacija je pod kontrolom, tri armije su u pripravnosti, ali neću reći za svaki slučaj, jer do toga neće ni doći, budući da je policija za unutrašnju bezbednost industrije (pubi) uzela stvar u svoje ruke, u svim aspektima i nivoima. Preporučuje se građanima-korisnicima da ne izlaze iz kuće bez ličnih dokumenata.

Neki od okupljenih gurnuše ruke u džepove, postojale još malo, i udaljiše se, s izvesnom prenaplajenošću: to su bili oni što su zaboravili lična dokumenta kod kuće. Činovnik uđe u jedan kafe, sede, naruči, protivno svojim trezvenjačkim običajima, žestoko piće, i kad je sve to obavio, raširi novine preko stola. Tu je bilo objavljeno zajedničko saopštenje ministarstva unutrašnjih poslova (mup) i ministarstva industrije (mi) kojim su objedinjene i razradene sve prethodne zvanične objave (zo). Glavni naslov, preko čitave stranice, jemčio je: „U poslednja dvadeset i četiri časa nije došlo do pogoršanja situacije“. Činovnik promrlja, srdito: „A zašto bi moralo da dođe?“ Prelistao je novine: pravi mali kaos, vesti o defektima, poremećajima u radu, nestancima. O mrtvima, ni reči. Jedna fotografija ostavila je snažan utisak na činovnika: prikazivala je neku ulicu čija je cela jedna strana nestala, kao da tu nikad nisu ni stajale građevine. Snimljena, po svemu sudeći, s krova obližnje zgrade, slika je predstavljala pravi lavirint rupa iskopanih za temelje, jednu dugačku traku izdeljenu na pravougaona polja, nalik na neku dečju igru. „A mrtvi?“, pomisli, setivši se razgovora iz trafike. O mrtvima, ni pomena. Da li to znači da štampa prikriva složenost situacije? Osvrnuo se uokolo, skrenuo pogled prema tavanici. Najednom mu sine: „A šta ako ovog

časa i ova zgrada nestane?“ Oseti na čelu hladan znoj, grč u stomaku. „Imam isuviše bujnu maštu. To mi je uvek škodilo.“ Pozva kelnera da plati, i dok mu je ovaj vraćao kusur, upita ga pokazujući na novine:

–Šta velite na sve ovo?

I ne trudeći se da svoj pokret učini prirodnim, raširi dlan. Kelner, koji je, kao što je već ranije uspeo da primeti, nosio slovo R, sleže ramenima:

–Čujte, iskreno da vam kažem, potpuno mi je svejedno. Čak mi je i zabavno.

Činovnik primi kusur, bez reči, pokupi novine. Zatim izađe, sav važan, i potraži telefonsku govornicu. Okrenu broj policije za unutrašnju bezbednost industrije (pubi) i čim je dobio vezu, izgovori u jednom dahu da u ulici toj i toj, u tom i tom kafeu, jedan kelner, takav i takav, pokazuje sumnjivo ponašanje. Kakvo ponašanje? Kazao je da mu je svejedno, da ga sve to čak i zabavlja. I još je dodao da je dobro što je tako, da, što se njega tiče, može sve da nestane. Baš tako? Baš tako. Nisu mu tražili da se predstavi: takve informacije, nepotpune i neproverene, sigurno ne mogu da obezbede pravo na unapređenje u grupu C. Ali bio je to dobar početak. Izašao je iz govornice i ostao u blizini. Kroz petnaestak minuta jedna crna limuzina zaustavi se ispred kafea. Dvojica naoružanih izadoše iz kola i uđoše u zgradu. Ne zadugo, ponovo se pojaviše, vodeći kelnera, s liscima na rukama. Činovnik uzdahnu, okrenu leđa i nastavi svojim putem, zviždućući.

Na svežem vazuhu osećao se prijatnije. Bio je malo iznenađen svojim ponašanjem, prirodnošću poriva koji ga je nagnao da telefonira, duhovnim mirom koji je osetio videvši kako kelnera sprovode dva agenta i guraju u automobil. „Građanska dužnost, služenje gradu“, promrmrlja. „Kad bi svi postupali kao ja, možda se sve ovo ne bi ni desilo. Izvršilac dužnosti, time se ponosim. Treba pomoći vladi (v).“ Na ulicama se nisu primećivala neka veća oštećenja, ali se u čitavom gradu zapažala izvesna opšta manjkavost, kao da je neko prolazio i štrpkao ovde-onda pojedine deliće, kao što čine deca s kolačima. Isprva, šteta se jedva i primećuje, a kasnije se ispostavi da je kolač već toliko upropašćen da se ne može izneti pred goste. Ali bilo je i ozbiljnijih oštećenja (ili bi možda trebalo reći gubitaka). U poslednjoj deonici avenije, u

dužini od preko dvesta metara, nestao je sav asfalt s kolovoza. Mora da je takođe došlo i do pucanja vodovodnih cevi, jer kako bi se drugačije objasnilo ogromno grotlo vode s klobucima blata?

Radnici službe za snabdevanje vodom (svo) kopali su duboke rovove na obodima grotla, otkrivši instalacije kanalizacione mreže. Drugi su gledali u planove da utvrde gde treba da se prekine dovod vode i poveže sa drugim krakom kanalizacije. Na tom mestu iskupio se silan svet. Činovnik pride da bolje vidi i zapodenu razgovor sa jednim od posmatrača.

–Kad se to desilo?

Ceremonija pokazivanja dlanova otkrila mu je da njegov sagovornik pripada grupi E.

–Nočas. Bilo je vrlo gadno, kao što vidite. Ulica je nestala, i sve ostalo što se na njoj nalazilo. Čak i moj automobil.

–Vaš automobil?

–Svi automobili. Sve. Saobraćajni znaci. Poštanski sandučići. Bandere. Baš kao što vidite. Zbrisano sa lica zemlje. Ali vlada (v) neće propustiti da nadoknadi štetu. Ponovo ćete dobiti svoj auto.

–Svakako. U to niko ne sumnja. Ali da li ste pomislili da je na ovom prostoru, prema proračunima gradske saobraćajne policije (gsp) bilo između sto osamdeset i dvesta dvadeset automobila? A ko zna šta je u drugim ulicama. Zar mislite da je to lako rešiti?

–Ne, zaista nije lako. Nadoknaditi dvesta automobila i to odjednom, to je priličan trošak. A ja to mogu da kažem, jer radim u službi specijalnih porudžbina.

Vlasnik automobila ga upita za ime, razmeniše posetnice. Voda je napokon zaustavljena i sad se lagano mreškala u grotlu, ispuštajući poslednje blatnjave mehuriće. Činovnik se udalji. Ovoga puta bio je istinski zabrinut. Ako se ovako nešto ponovi, u gradu će nastati pravi haos.

Bilo je vreme ručka. Sada se nalazio u jednom delu grada koji nije dobro poznao, gde je retko zalazio, ali svakako neće biti teško da pronade neki restoran po meri svojih mogućnosti. Pomisli da se vrati kući, ali situacija je opravdavala promenu navika. Osim toga, nimalo mu se nije dopadala

pomisao da se zatvori među četiri zida, u zgradi bez ulaznih vrata, u kojoj su i stepenice nedostajale. A o drugim stvarima i da ne govorimo. I druge osobe (mnogobrojne) rezonovale su isto. Ulice su vrvele od sveta, a na pojedinim mestima kretanje je bilo gotovo nemoguće. Činovnik se zadovoljio jednim sendvičem i osvežavajućim pićem, sažvakavši i popivši na brzinu. Restorani na koje je nailazio bili su gotovo prazni, ali on se plašio da uđe. „Smejurija“, pomisli, nesvestan da tom rečju zapravo imenuje svoj strah. Ako vlada ne preduzme neodložne mere, ovo će se loše završiti. I baš u tom trenutku jedan automobil sa jakim ozvučenjem zaustavi se nasred ulice. Začu se jedan gromki glas žene koja je u kolima čitala saopštenje: „Pažnja, pažnja, građani-korisnici. Vlada (v) obaveštava sve stanovnike da će preduzeti najstrože mere predostrožnosti i kažnjavanja. Već su izvršena neka hapšenja i očekuje se da se tokom dana situacija u potpunosti normalizuje. U poslednjih nekoliko sati zabeleženi su samo slučajevi poremećaja u radu, ali nijedan nestanak. Građani-korisnici moraju biti na oprezu, njihova saradnja nam je dragocena. Odbrana grada nije samo dužnost vlade (v) i oružanih snaga (os). Za odbranu grada svi su podjednako odgovorni. Vlada (v) beleži i sa zahvalnošću prima pomoć koju joj pružaju mnogobrojni građani, ali podsećam da je korist od nadzora koja proističe iz masovnog okupljanja građana na ulicama dovedena u pitanje upravo tom masovnošću. Neprijatelja treba izolovati, a ne pružati mu priliku da se sakrije. I zato, pažnja. Naš tradicionalni običaj pokazivanja dlanova moraće da postane, počev od ovog trenutka, zakon i dužnost. Svaki građanin je ovlašćen da zahteva, ponavljamo, zahteva, da vidi dlan bilo kog drugog građanina bez obzira na klasnu pripadnost. Pripadnik položajne grupe S može i mora da zahteva od pripadnika grupe A da mu pokaže dlan. Vlada će prva dati primer: večeras, na televiziji (tv), svi članovi vlade pokazaće desni dlan, da ga ceo narod vidi. Neka svi postupe isto. Zapovest koja važi u trenutnoj situaciji glasi: *Oprez i raširen dlan!* I sve četiri osobe koje su se nalazile u automobilu prve izvršiše naređenje. Raširiše dlanove desne ruke iza zatvorenih okana i produžiše dalje, dok je žena iznova počinjala da čita. Osokoljen onim što je upravo čuo, činovnik se obrati nekom čoveku koji se udaljivao:

–Pokažite dlan.

I odmah zatim jednoj ženi:

–Pokažite dlan.

Pokazaše i zatražiše da i on to učini. Kroz nekoliko sekundi, stotine muškaraca i žena koji su stajali ili prolazili ulicom grozničavo su pokazivali dlanove jedni drugima, podižući ih tako da bi svi uokolo mogli da se osvedoče. I nije prošlo mnogo, kad se sve ruke ispružiše uvis, plahovito, dokazujući svoju nevinost. Tako je izmišljen, u celom gradu istovremeno, najneposredniji i najbrži postupak prepoznavanja i identifikacije: ljudi nisu morali da se zaustavljaju, prolazili su jedni pored drugih, s ispruženim rukama, sa šakom okrenutom uvis. pokazujući dlan obeležen slovom klasne pripadnosti. To jeste bilo zamorno, ali je štedelo vreme.

Mada je vremena bilo napretek. Grad se i dalje kretao, ali veoma usporano. Niko se više nije usuđivao da koristi metro: tuneli su ulivali strah. Osim toga, proneo se glas da je na jednoj od linija podzemne železnice nestala elektroizolacija, pa je zbog toga u prvom vozu koji je tuda prošao, struja spržila sve putnike. Možda to i nije bilo istina, ili bar ne u potpunosti, ali se o celoj stvari govorilo s mnoštvom pojedinosti. I na površini zemlje autobuske linije su se iz dana u dan proređivale. Ljudi su se vukli ulicama, pružali ruke, nastavljali dalje, ne znajući ni kuda idu, ni gde će se zaustaviti. U tom turobnom stanju duha niko nije bio kadar da primeli bilo šta drugo izuzev nestanaka ili šteta prouzrokovanih tim nestancima. S vremena na vreme, viđali su se vojni kamioni, a jednom je prošla čak i kolona tenkova sa gusenicama koje su siktale otkidajući i drobeći velike komade kaldrme sa pločnika. Nad gradom su kružili helikopteri. Ljudi su pitali jedni druge sa zebnjom: „Zar je situacija toliko teška? Je li ovo revolucija? Hoće li biti rata? Ali neprijatelji, gde su neprijatelji?“ I, ako to već nisu učinili, dizali su ruku i pokazivali dlan. Jedino su deca uživala u svojoj novoj, omiljenoj igri: spopadali su odrasle, kao besni, kreveljili se i vikali: - Pokažite dlan! A ako bi neko od odraslih, razjaren, pošto je pokorno udovoljio zahtevu, zatražio da vidi njihove dlanove, mališani bi to odbijali, plezili se ili samo mahali rukom izdaleka. No, to i nije bilo važno, niti je odatle pretila opasnost: na svim

dečjim dlanovima bilo je utisnuto slovo istovetno kao kod roditelja. Činovnik spor-a odluči da se vrati kući. Bio je iznuren, do kostiju, do srži. I onako pregladneo stade da zamišlja pravu malu gozbu koju će sebi prirediti čim stigne kući. Od tih zamišljanja osećao je samo još jaču glad, razdražljivost, i umalo mu nije pošla voda na usta. Pružio je korak, nesmotreno, a uskoro je već i trčao. Onda je najednom osetio kako ga neko grubo hvata i gura uza zid. Neka četvorica, vičući iz sveg glasa, hteli su da znaju zašto je trčao i, ne čekajući odgovor, drmusali su ga i silom mu raširili dlan. Onda su morali da ga puste. Osvetio se naredivši im da mu odmah pokažu svoje. Svi su pripadali nižim položajnim grupama.

U njegovoj zgradi kao da nije bilo novih promena. Nedoslajala su ulazna vrata, nedostajale stepenice, ali je lift radio. Kad je izišao na odmoriste i zalupio vrata, kroz glavu mu je najednom proletela jedna pomisao od koje je pretrnuo: a šta ako se lift u toku vožnje pokvari ili prosto nestane, i on padne u bezdan, kao oni mrtvi o kojima je govorio čovek iz trafike? Odlučio je, na licu mesta, da ne koristi lift, dok se situacija ne raščisti, ali se onda setio da nedostaju stepenice i da je sad već verovatno nemoguće penjati se i silaziti pešice. Pokušavao je da razreši tu dilemu, s preteranom, gotovo bolesnom pažnjom dok je jurio prema svom stanu, da bi, u jednom trenutku, zastavši u pola koraka, s jednom nogom u vazduhu, postao najedanput svestan neuobičajene tišine u celoj zgradi, koju je, na mahove, narušavalo neko neodređeno krckanje i pucketanje. Da li to znači da u kući nikog nema? Da nisu svi izašli na ulicu da nadziru situaciju, pokoravajući se naređenju vlade?

Ili su možda pobešli? Polako je spustio nogu na pod i načuljio uši: nečiji kašalj, na nekom višem spratu, umirio ga je. Otvorio je vrata, vrlo oprezno, i ušao u stan. Obišao je sve prostorije: sve je bilo u redu. Zavirio je u kuhinjski kredenac, u nadi da će možda, nekim čudom, ponovo ugledati bokal na starom mestu. Nije ga bilo. Obuzela ga je neka zebnja: taj mali lični gubitak činio je još težom nesreću koja se obrušila na grad, kolektivnu propast koju je najzad video vlastitim očima. Setio se da je još koliko maločas osetio strahovitu glad. Da li je najednom izgubio apetit? Nije, ali on se preobrazio u neko osećanje nalik na tup bol koji je izazivao podrigivanje, nasuvo,

naprazno, kao da su se zidovi želuca naizmenično skupljali i širili. Napravio je jedan sendvič i pojeo ga, s nogu, nasred kuhinje, a pred očima mu se maglilo i kolena su mu klecala. Činilo mu se da gazi po tlu koje se ljulja... Odvukao se do sobe, izvalio se, onako obučen, na krevet i, neosetno, zaspao čvrstim snom. Ostatak sendviča otkotrljao se na pod, otvorio u padu, s otiscima zuba na jednoj strani. Sobu protresoše tri žestoka praska, i kao da je to bio neki znak, kuća poče da se uvija, da se trese, čuvajući pritom sve oblike, bez ikakvih izmena u pojedinim delovima ili njihovim međusobnim odnosima. Cela zgrada se drkala, od krova do temelja. Na ostalim spratovima čuli su se krici.

Puna četiri sata činovnik je spavao u istom položaju. Sanjao je da se nalazi u nekom liftu, vrlo tesnom, koji se penjao do vrha zgrade, probio krov i nastavio da se kreće uvis, kroz vazduh, kao neka raketa, da bi najednom nestao, ostavivši ga da lebdi u prostoru neko vreme koje bi podjednako moglo odgovarati deliću sekunde, ili celom satu, ili čitavoj večnosti, a zatim je počeo da pada, što je takođe trajalo beskonačno dugo, s raširenim rukama i nogama, posmatrajući grad sa visine, ili, tačnije, mesto na kojem se nekada prostirao grad, jer više nije bilo ni kuća, ni ulica, već samo prostor, prazan i pust. A onda je tresnuo na zemlju i udario u nešto desnom rukom.

Bol ga je probudio. U sobi je već vladao polumrak, gust, kao neka crna magla. Seo je na krevet. Ne gledajući, protrljao je desnu ruku levom, i skočio kao oparen, osetivši nešto lepljivo i mlako. I pre no što je stigao da vidi šta je, shvatio je da je to krv. Ali kako je moguće da se toliko raskrvari jedna mala posekotina koju su mu napravila vrata spor-a? Upalio je svetlo i pogledao. Imao je šta da vidi: nadlanica mu je bila kao živa rana: sva koža koju je biološka traka pokrivala nestala je. Još bunovan od sna i zbunjen tom neočekivanom nezgodom, požuri u kupatilo gde je čuvao pribor za prvu pomoć. Otvori ormarić i uze jednu bočicu. Krv je brzo kapala na pod ili se slivala u rukav košulje, zavisno od pokreta. Izgleda da je došlo do ozbiljnog krvarenja. Otvorio je bočicu, natopio pincetu koju je držao u zasebnoj futrolji, i kad se već spremao da nanese biološki rastvor, najednom mu se javi neka slutnja da to ne treba da čini. A šta ako se stvar ponovi? Vрати bočicu na

mesto, isprskavši krvlju sve uokolo. Nije imao zavoja u kući. To je materijal koji je praktično izašao iz upotrebe, kao i gaze i flasleri, i to otkako je počela proizvodnja biološkog rastvora za regeneraciju. Odjuri u sobu, otvori jednu fioku s košuljama i iscepa od rukava jednu široku traku. Pomažući se zubima, uspeo je nekako da umota ruku i čvrsto zaveže povez. Zatvarajući fioku spazi ostatak sendviča. Saže se da ga dohvati, spoji parčiće i, sedeći na krevetu, polako ih pojede, sad već bez apetita, gonjen nekom vrstom dužnosti o kojoj nije želeo da raspravlja.

I tek što je progutao poslednji zalogaj, primeti jednu tamnu mrlju koju je senka nameštaja gotovo sasvim zaklonila. Prišao je, znatiželjan, pomislivši pritom, neodređeno, da će svi ti nedostaci na patosu nestati kad napokon bude bio u prilici da kupi tepih. Crvena mrlja bila je zatečena (mogao se u to zakleti) u pokretu koji kao da je naglo prekinut. Činovnik pruži nogu, dotače je vrhovima prstiju i obrnu. Znao je unapred na šta će da naiđe: na drugoj strani bila je traka koja mu je pokrivala nadlanicu, a crveno je bila krv, krv koja je natopila iznutra kožu zalepljenu za traku. Tada je pomislio da najverovatnije nikad neće moći da kupi tepih. Zatvorio je vrata sobe i krenuo u trpezariju. Izgledao je smireno, pribrano, ali u njemu se vrtela panika, zasad još uvek polako, kao neki težak kotur okovan zupcima, koji će ga uskoro smrviti. Uključio je televizor, i dok se ekran zagrevao, prišao je prozoru koji je još od jutros ostao otvoren. Veče se bližilo kraju. Na ulicama je bilo mnogo sveta, ali niko nije razgovarao, niti je bilo grupica. Izgledalo je da se ljudi kreću nasumce, bez cilja, bezvoljno podižući desnu ruku i pokazujući dlan. Posmatran odozgo, u toj mukloj tišini, prizor je čak delovao smešno: ruke su se dizale i spuštale, dlanovi, beli, sa zelenim mrljama slova, mahnuli bi načas i ubrzo pali, da bi se već posle nekoliko koraka ceo pokret ponovio. Svi su ličili na bolesnike u dvorištu neke ludnice, koji pate od iste fiks-ideje.

Činovnik se vrati pred televizor. Za stolom, u polukrugu, sedelo je pet osoba, smrknutog izgleda. I pre no što je uspeo da razabere reči, primetio je da se slika neprestano prekida, a uporedo s njom i ton. Voditelj je govorio:

–...vali smo stručnj... logije, industrijske bezbednosti, biološ... eksperte, uz podr... čla... vla...

Čitavih pola sata ekran je bleskao, izbacivao iscepkane reči, ponekad čak i celu rečenicu, ali teško prepoznatljivu sred tog nemuštog mrmljanja. Činovnik je ipak ostao ispred ekrana, ne zato što je bio rešen da odgonetne o čemu se zapravo govori, već zato što je navikao da sedi pred televizorom (tv), a sad nije ni mogao ništa drugo da radi. Ako je ikada i mogao. Želeo je da vidi članove vlade (v) kako pokazuju dlanove, ne zato što bi taj čin imao nekog značaja ili moći da izleči grad od svih zala, ili pak, zato što bi mogao da im posluži kao dokaz nevinosti, ako se o tome uopšte radi, već zato što je to jedinstvena prilika da vidi na okupu toliko pripadnika najpovlašćenijih položajmh grupa A i B. I tek šlo je to pomislio, slika se ustalila, na nekoliko trenutaka, ton se povratio i sad se jasno čuo neki glas kako govori:

–...izgleda da se sa sigurnošću može tvrditi da preko dana nema nestanaka. Danju se dešavaju propusti u radu, nepravilnosti, jednom rečju, svi mogući kvarovi. Ali, što se nestanaka tiče, do sada su se događali isključivo u toku noći.

Voditelj upita:

–Šta bi onda, po vašem mišljenju, trebalo raditi noću?

–Po mom mišljenju...

Slika nestade, ton se izgubi, ovoga puta bespovratno.

Televizor prestade da radi. Vlada nije pokazala dlanove gradu. Činovnik se vrati u sobu. Kao što je i očekivao (ali ne bi umeo da kaže zašto je to očekivao), regenerativna traka nije se nalazila na istom mestu. Ponovo je dotače vrhom cipele, gotovo nesvestan svog gesta. Tada začu kako mu u mozgu odzvanjaju reči onog voditelja: „Pa šta bi onda trebalo raditi u toku noći?“

Zbilja, šta čovek da radi u toku noći? Puckaranje se više nije čulo. Ali cela zgrada je neprestano škripala, kao da je guraju dve oprečne sile u suprotnim smerovima. Činovnik iscepa još jednu traku sa košulje, umota šaku bolje i čvršće, izvadi iz fioke sav novac koji je imao. Iako je bilo toplo,

obukao je sako: noću će sigurno zahladneti, a on nema nameru da se vraća kući pre nego što svane.

„Svi nestanci desili su se tokom noći.” Ode u kuhinju, napravi još jedan sendvič, gurnu ga u džep, prelete pogledom po celom stanu i izađe.

Na odmorištu, pre no što će ući u lift, povika naviše, prema stepeništu:

–Ima li koga?

Niko mu ne odgovori. Činilo se kao da cela zgrada podrhtava i škripi. „A šta ako lift ne radi? Kako ću da siđem oдавde?” I već je video sebe kako skače kroz prozor sa svog drugog sprata na ulicu, i odahnuo je, s olakšanjem. kad su se pokretna vrata otvorila i kad se upalilo svetlo. Snebivajući se, pritisnu dugme. Lift se kolebao, kao da se opire električnom naponu koji ga je pokrenuo, a onda se, polako, kao da mili, spusti u prizemlje.

Vrata se zaglaviše čim ih je gurnuo, ostavljajući mu jedva dovoljno prostora da se provuče, i kad je već jednom nogom iskoračio napolje, naglo se otkočiše i pričkiljiše ga. Onaj težak kolut panike poče vrtoglavo da se okreće. A onda, neočekivano, kao da odustaju, zadovoljivši se samo pretnjom, vrata popustiše i dozvoliše mu da ih otvori. Činovnik izjuri na ulicu. Bila je već mrkla noć, ali ulične svetiljke su i dalje bile ugašene. Ljudske prilike promicale su u tišini, i retko ko je sad podizao ruku. Ipak, ovde-onde, još bi poneko upalio upaljač ili baterijsku lampu da pogleda. Činovnik se skloni u svoj ulaz. Morao je da izađe, nije mogao više da podnese celu zgradu iznad glave, ali na ulici će mu, pre ili kasnije, neko zatražiti da pokaže dlan, a njemu je cela šaka zavijena, i krvava. Mogli bi pomisliti da je zavoj lažan, da ga je namerno stavio kako bi prikrrio dlan, pod izgovorom da se povredio. Podiđe ga jeza. Ali zgrada je sve jače škripala. Nešto će se desiti. Zaboravivši za trenutak na ruku, iskoči na ulicu.

Osetio je neodoljivu želju da potrči, ali se setio šta mu se popodne desilo. Ponovo je pomislio na ruku, na stanje u kome se nalazila, i shvatio kolikoj se opasnosti izlaže. Stajao je neko vreme u mraku, čekajući da ulica opusti, da se prorede upaljači i baterijske lampe, a onda je, šunjavući se uza zidove, polako krenuo.

Prošao je tako celu ulicu u kojoj je stanovao, a da ga niko nije zaustavio. To mu je povratilo hrabrost. Postalo je besmisleno podizati ruku u jednom gradu gde nije bilo javne rasvete, gde su ljudi, umorni od nadziranja koje nije davalo nikakve rezultate, malo-pomalo odustajali od zahteva za proveravanjem dlanova. Ali činovnik nije računao na policiju (p). Skrenuvši za jedan ugao odakle se izbijala na veliki trg, nabasao je na patrolu. Pokušao je da uzmakne, ali je uhvaćen u pokretu, pod snopom jedne lampe. Narediše mu da digne ruke uvis. Ako pokuša da pobjegne, biće mrtav. Prišao je patroli.

–Pokažite dlan.

Snop svetlosti sad je bio uperen na beli zavoj.

–Šta je ovo?

–Povredio sam šaku i morao sam da stavim zavoj.

Tri policajca ga okružise.

–Zavoj? Kakva to priču hoćete da nam servirate?

Kako bi mogao da im objasni da mu je biološki rastvor odrao kožu i da se sad pomera po mraku njegove sobe? (Kuda se pomera?)

–Zašto niste stavili biološki rastvor na ranu? Ako tu uopšte i ima neke rane - pogunđa jedan policajac.

–Ima, ima, kako ne bi bilo, ali ako skinem zavoj, krv neće moći da se zaustavi.

–Dobro. Dosta je bilo priče. Pokažite dlan.

–Ali, gospodo...

–Pokažite dlan, ili ćete dobiti metak, na licu mesta.

Najbliži policajac, u tren oka, ščepa prstima zavoj i povuče ga, krvnički. U prvi mah, krv kao da je oklevala, a onda, pod nemilosrdnom svetlošću lampe, obli čitavu površinu gde je koža bila odrana. Policajac okrenu dlan naviše, i ugleda slovo.

–Možete ići.

–Molim vas, pomozite mi da vratim zavoj - vapije činovnik.

Jedan od trojice, odvrati, nahunato: „Nije vam ovo bolnica“. I još odbrusi:

–Bolje bi vam bilo da ostanete kod kuće.

Činovnik, koji se jedva uzdržavao da ne zaplače od bola i samosažaljenja, promrmlja:

–Zar kod kuće.

–Nego šta - odgovori policajac.- Krenite već jednom.

Na drugoj strani trga bilo je nekih sveliljki. Oklevao je.

Da krene tamo, rizikujući da ga na svakom koraku neko zaustavi i primora da pokaže dlan? Uzdrhtao je od bola, od straha, od zebnje.

Rana se već proširila. Pa šta onda da radi? Da nastavi da tumara po mraku, kao mnogi drugi, pipkajući uokolo i posrćući kao slepac? Ili da se vrati kući? Oduševljenje gradskog lovca, s kojim je jutros izašao, sasvim ga je napustilo. Šta god se desilo, ako se uopšte išta može videti u ovoj pomrčini, neće se mešati, neće nikoga pozvati da posvedoči ili da pomogne. Napustio je trg skrenuvši u jednu široku ulicu oivičenu drvoredima koji su mrak činili još gušćim. Tu mu niko neće tražiti da pokaže dlan. Ljudi su promicali, žurno, ali ta žurba nije značila da imaju gde da se sklone ili da znaju kuda idu. Hodali brzo značilo je samo, u svakom smislu reči, bežati.

S obe strane ulice zgrade su škripale i pucketale. Setio se da u dnu ulice, na raskršću, ima jedan spomenik sa klupama uokolo. Tamo će malo da posedi, da mu prođe vreme, možda i cela noć: nije imao kuda da ode niti šta da radi. Niko nije imao kuda da ode. Ta ulica, kao i sve ostale, bila je reka ljudi. Čak bi se reklo da se u gradu uvećao broj stanovnika. Na tu pomisao, podiđoše ga žmarci. I nimalo se nije iznenadio kad je ustanovio da je i spomenik nestao. Klupe su i dalje bile tamo, i neki ljudi su na njima sedeli. Tada se činovnik seti svoje povređene ruke i ustuknu. Iz mraka izroniše drugi ljudi koji zauzeše sva slobodna mesta. Nije više mogao da sedne.

Nije ni hteo da sedne. Skrenuo je levo, u jednu ulicu koja je bila uska, ali je sada imala široke i duboke otvore sa strane, koji su zjapili kao neke džinovske čeljusti na mestima nekadašnjih zgrada. Imao je utisak da bi, po danu, svi ti prostori izgledali kao otvoreni tuneli koji se nastavljaju jedan na drugi, prema severu i jugu, istoku i zapadu, sve do krajnjih oboda grada, ako taj naziv još uvek ima smisla. To mu je dalo ideju: izaći iz grada, otići u polje, naći se pod vedrim nebom, gde nema zgrada koje nestaju, automobila koji

iščekavaju na stotine u isti mah, stvari koje se premeštaju same od sebe, a kad napuste svoje mesto više se nigde ne mogu naći. Na prostoru koji su zauzimale ostaje samo praznina i, s vremena na vreme, poneki leš. Oraspoložio se: u najmanju ruku, pobeći će od pravog košmara koji mu sleduje ako bude proveo noć u gradu, opkoljen nevidljivim opasnostima, tumarajući tamo-amo. Na svetlosti dana možda će se napokon pronaći lek za celu situaciju. Vlada (v) će svakako proučiti novonastale prilike. Bilo je i ranije sličnih slučajeva, premda manje ozbiljnih, i uvek se našlo neko rešenje. Nema mesta očajanju. U grad će se vratiti red i mir. Kriza, obična kriza, i ništa više.

U blizini ulice u kojoj je stanovao bilo je još upaljenih fenjera. Ovoga puta nije ih izbegavao: osećao se bezbedno, pun puzdanja, a ako ga neko spopadne objasniće mu, staloženo, kakva ga je muka zadesila, dokazaće mu da je i to, očigledno, deo iste zavere protiv bezbednosti i dobrobiti grada. Ali nije bilo potrebe. Niko mu nije tražio da pokaže dlan. One retke osvetljene ulice bile su zakrčene svetom. Bilo je teško probijati se kroz gomilu. A u jednoj od njih, stojeći na nekom kamionu, jedan podnarednik kopnene vojske (kv) čitao je neki proglas ili obaveštenje:

–Upozoravaju se građani-korisnici da će po naređenju generalštaba oružanih snaga (gos) biti bombardovana, počev od sedam sati ujutru, udruženim dejstvom artiljerije (a) i avijacije (a), istočna zona grada. To će biti prva kaznena mera. Građani-korisnici koji stanuju u zoni određenoj za bombardovanje već su evakuisani iz svojih kuća i smešteni u vladine prihvatne centre, pod strogim nadzorom. Biće im nadoknađena sva materijalna i moralna šteta koju ova naredba neminovno povlači za sobom. Vlada (v) i generalštab oružanih snaga (gos) jemče građanima-korisnicima da će razrađeni plan protivnapada biti sproveden do krajnjih konsekvenci. S obzirom na okolnosti i na činjenicu da se dosadašnja zapovest: „nadziranje i otvoren dlan“ pokazala nedelotvornom, biće zamenjena novom, koja glasi: „nadzirati i napasti“.

Činovnik odahnu s olakšanjem. Neće više morati da pokazuje dlan. Kao da mu je neko udahnuo novu dušu. Osećanje hrabrosti koje je osetio pre pola

sata sad se još više učvrstilo. I ne časeći ni časa, odlučio je dve stvari: najpre će svratiti do stana da uzme dvogled, a zatim će s njim krenuti izvan grada, prema istoku, da prisustvuje bombardovanju. Uključio se u razgovor koji se zapolenuo na ulici čim je podnarednik završio čitanje objave:

To je prava stvar.

–Mislite da će uspeti?

–Nema sumnje. vlada (v) je pokazala da ne spava. A, što se kaznenih mera tiče, nisu mogli smisliti bolje.

–Ovoga puta biće to dobar primer. Steta samo što lo nije ranije urađeno.

–Šta vam je to sa rukom?

–Biološki rastvor nije delovao i rana mi se proširila.

–Znam još jedan takav slučaj.

–I ja isto. Čuo sam da je u bolnicama pravi krkljanac.

–Ja sam verovatno prvi slučaj.

–Vlada (v) će svima nadoknaditi štetu.

–Laku noć.

–Laku noć.

–Laku noć.

–Laku noć. Sutra će biti bolje.

–Sutra će biti bolje. Laku noć.

Činovník se udalji, zadovoljan. Njegova ulica i dalje je bila u mraku, ali to mu nije smetalo. Slaba, čiljava svetlost koja je dopirala sa zvezda bila mu je dovoljna da se orijentiše, a kako tamo nije bilo drveća, mrak i nije bio previše gust. Primetio je da se ulica izmenila: nedostajalo je još nekoliko zgrada. Ali ne i njegova. Stajala je na svom mestu, jedino je možda nestao još koji stepenik. Bilo kako bilo, čak i ako lift ne radi, naći će već načina da stigne do svog drugog sprata. Želeo je dvogled, želeo je da se osveti posmatrajući bombardovanje celog jednog dela grada, istočne zone, kako reče onaj narednik. Prošao je kroz dovratnik ulaznih vrata koja su nestala i našao se u praznini. Suprotno od one zgrade koju je video jutros, od ove je ostala samo fasada, kao prazna ljuštura. Podiže glavu i ugleda u visini nebo s retkim zvezdama. Osetio je strahovit bes. Mržnju. Ubilački gnev.

Na zemlji je ležalo nekoliko belih figura, tela potpuno naga. Setio se onoga što je čuo tog jutra u trafici: „Nisu imali ni prstenje”. Prišao je bliže. Kao što je i očekivao, poznavao je sve pokojnike: bili su to njegovi susedi iz zgrade. Nije im se izlazilo iz kuće, i sada su bili mrtvi. Goli. Činovnik položi ruku na grudi jedne žene: još su bile tople. Nestanak se verovatno desio kad je on već stigao u svoju ulicu. Nečujno, ili praćen samo škripom i pucketanjem kakve je čuo sa svih strana dok je boravio u kući. Da nije zastao da sasluša narednika i da se nije zatim zadržao u razgovoru, možda bi tu sad ležalo još jedno telo, njegovo. Pogleda ispred sebe, u prazan prostor koji je zjapio tamo gde je stanovao, i spazi drugu zgradu, malo dalje, kako se pomera, smanjujući se naglo kao list tamne hartije koji neka nevidljiva nebeska vatra nagriza i proždire. Nije prošao ni minut, a zgrada je nestala. I kako je tamo preko bilo više prostora, otvorio se prolaz koji je vodio pravo ka istoku. „Čak i bez dvogleda”, promrmlja činovnik, drhteći od straha i mržnje, „uspeću da vidim”.

Grad je bio ogroman. Cele noći činovnik je hodao prema istoku. Nije bilo opasnosti da zaluta. Na toj strani nebo je polako bledele. A u sedam sati, kad se bude sasvim razdanilo, počće bombardovanje. Činovnik je bio sav smlavljen od umora, ali srećan. S naporom je stezao levu šaku i unapred uživao u jezivoj kazni koja će se sručiti na grad, na stvari u njemu, na predmete. Primetio je da stotine, hiljade ljudi hitaju u istom pravcu. Svima je pala na um ista dobra ideja. U pet sati već je stigao u polje. Gledajući unazad video je grad, njegove nepravilne obrise, pojedine zgrade koje su izgledale više samo zato što su nestale one koje su ih okruživale, i sve je to ličilo na konture ruševina, iako nikakvih ruševina zapravo nije bilo, već praznina. Uperene prema gradu, desetine topova bile su poređane u krug. Avioni još nisu poleteli. Krenuće tačno u sedam sati, nema razloga za žurbu. Na trista metara ispred topova, kordon vojnika sprečavao je građane da priđu. Činovnik se našao stešnjen u gomili. Samo što ne pukne od jeda. Pao je s nogu da stigne ovamo, nije imao kuću u koju bi se vratio kad bombardovanje prestane, a neće ni uspeli da vidi taj spektakl, da okusi slast osvete. Pogleda uokolo. Neki ljudi su se popeli na sanduke. Dobra ideja, koje se on nije setio.

Ali tamo, iza, možda na kilometar odatle uzdizali su se brežuljci obrasli drvećem. Ono što izgubi zbog udaljenosti, nadoknadiće visinom. Učinilo mu se da vredi pokušati.

Prošao je kroz gomilu, sve ređu u tom pravcu, i prešao sav otvoreni prostor koji ga je delio od brežuljaka. Malo je bilo ljudi koji su se takođe zaputili tamo. A prema njegovom bregu niko. Nebo je imalo neku pepeljavu, gotovo belu boju, ali sunce još nije izgrejalo. Zemljište se postepeno uzdizalo. U dolini, gomila se iz časa u čas uvećavala. Između artiljerije i oboda grada isprečio se sada niz teških mitraljeza. Teško pump-ovima koji budu naišli s te strane. Činovnik se nasmeja: kazna će bit primerena. Zažalio je što nije u vojsci. Voleo bi da oseti u bilu, čak i na povređenoj ruci (šta to sada mari) trzanje oružja izazvano pucnjevima, drhtanje čitavog lela, ali ne više od straha već od jarosti i pravedničke radosti. Imao je tako snažan fizički osećaj da mu se to zaista dešava, da je morao da zastane. Pomislio je da bi možda trebalo da se vrati natrag, da bi bio bliže. Ali mu je bilo jasno da nikada neće moći da bude onoliko blizu koliko bi hteo, da će u onoj gunguli malo šta uspeti da vidi, i nastavio je svoj put. Već je zašao među drveće. Tu nikoga nije bilo. Seo je na zemlju, naslonivši leđa na neko žbunje čiji su mu cvetovi padali na ramena. Iz sporednih delova grada i dalje su priticale reke ljudi. Niko nije hteo da propusti predstavu. Koliko bi građana tamo moglo biti? Stotine hiljada. Možda i čitav grad. Celo polje je bilo jedna jedinstvena crna mrlja koja se naglo širila i sad je počela da se izliva u pravcu bregova. Činovnik je postao razdražljiv. Biće to konačno jedna velika pobeda. Mora da će skoro sedam sati. Gde li je sad njegov časovnik? Slegnuo je ramenima: imaće on novi, još bolji, savršeniji, od kvalitetnijeg materijala. Sa tog mesta grad je bilo teško prepoznati. Sve će se ponovo uraditi, stvoriti, u svoje vreme. Ali najpre, kazna.

U tom trenutku, začu neke glasove iza sebe. Jedan muški i jedan ženski glas. Nije uspeo da razabere šta su govorili. Možda neki zaljubljeni par koji se uzbudio usled predstojećeg bombardovanja. Ali glasovi su bili mirni. Najedanput, sasvim razgovetno, čovek reče:

–Sačekaćemo još malo.

A žena:

–Do poslednjeg trenutka.

Činovnik oseti kako mu se diže kosa na glavi. Pump-ovi. Baci jedan zabrinut pogled prema ravnici. Video je da ljudi i dalje nadiru, u crnim mravinjacima, i pozeleo, više nego ikad, da se domogne slave i časti povlašćene grupe C. Nečujno je zaobišao neko grmlje, onda se sagnuo, i gotovo puzeći zavukao se iza jednog reda zbijenih stabala. Tu je malo sačekao, a onda se podigao i nastavio da vrebati. Muškarac i žena bili su goli. Te noći je već video gola tela, ali ova su bila živa. Odbijao je da prihvati to što mu je stajalo pred očima, voleo bi da je već sedam sati i da je bombardovanje već počelo. Vireći kroz granje video je svet iz grada koji je navirao kao plima. Možda su već dovoljno blizu da ga mogu čuti. Povika:

–Upomoć! Ovde ima pump-ova!

Muškarac i žena se trgoše i iz istih stopa jurnuše na njega. Niko ga više nije čuo niti je imao vremena za novi poziv u pomoć. Osetio je oko vrata čovekove ruke, kako stežu, stežu, i ženine šake koje su mu zapušile usta. Imao je samo još toliko vremena da vidi ono što je, uostalom, već unapred znao: da ruke koje će ga ubiti nisu obeležene nikakvim slovom, bile su glatke, bez ikakvih osobenih znakova, izuzev prirodne čistoće ljudske kože.

Čovek i žena, goli, odvukoše telo dublje u šumu. Drugi muškarci i žene, takođe neodeveni, pojaviše se i okružili leš. A kad su se udaljili, telo je ostalo da leži na zemlji, i ono potpuno golo. Čak i bez prstenja, ako ga je ikada i bilo. Čak i bez zavoja. Iz rane na nadlanci isteklo je malo krvi, koja se brzo zaustavila i počela da se zgrušava.

Između šume i grada više nije bilo slobodnog prostora. Kao da je celokupno stanovništvo došlo da prisustvuje velikoj kaznenoj akciji vojske. Satovi koji su još radili, za koji tren, otkucaće sedam časova ili će ih nečujno označiti na monitorima. Oficir koji je komandovao artiljerijom držao je mikrofon, spreman da naredi paljbu. Stotine hiljada ljudi, čitav milion, zadržase dah, u napetom iščekivanju. Ali nijedan hitac nije stigao da bude ispaljen. Upravo u trenutku kad je oficir zaustio da vikne „Pali!“, mikrofon mu pobeže iz ruku. Iz neobjašnjivih razloga, avioni se okretoše, u kratkom

luku, i vratiše natrag. Ali to je bio samo prvi znak. Na ravnici se spusti teška, mukla tišina. I najedanput, grada nestade. Na njegovom mestu, dokle god pogled seže, pojavi se nova gomila žena i muškaraca, koji su izmiledi odnekud, goli, iz podzemlja bivšeg grada. Nestadoše topovi i sve drugo oružje, a vojnici ostadoše takode goli, opkoljeni ljudima i ženama koji su do maločas nosili odeću i oružje. U središtu, ogromna tamna mrlja žitelja grada. Ali i ona se, već sledećeg trenutka, preobrazila i uvećala. A čim je granulo sunce, sve se najednom raščisti i ravnica ostade pusta.

Tada iz šume izadoše svi ljudi i žene koji su se u njoj skrivali još od početka pobune, otkako je prvi pump nestao. I neko od njih reče:

–Sad treba sve obnoviti.

A jedna žena dodade:

–Nismo imali drugog izbora, jer smo i mi sami bili stvari. Ali nikada više ljudi neće biti postavljeni na mesto stvari.

KENTAUR

Kentaur stade. Nepotkovana kopita zaustaviše se na oblom i skliskom kamenju koje je pokrivalo korito gotovo presahle reke. Čovek pažljivo razgrnu rukama trnovito granje koje mu je zaklanjalo pogled na ravnici. Već je svitalo. U daljini, tamo gde se zemljište uzdizalo, najpre u blagu strminu, koja ga je podsećala na predeo kroz koji je prolazio daleko na severu, a zatim naglo prerastalo u bazaltni masiv, okomit kao kakav bedem, videle su se raštrkane kuće, niske i majušne na toj razdaljini, i neke svetlosti koje su ličile na zvezde. Iznad planinskog venca, koji je s te strane zatvarao čitav vidik, pružala se jedna svetla pruga, kao da je ovlašnim potezom neke kičice tu nanesena, i, još vlažna, cedila se niz padinu. Odatle će se pojaviti sunce. Čovek ispusti granje neobazrivim pokretom i ogreba se: ote mu se jedan neartikulisani urlik i on prinese prst ustima da isisa krv. Konj ustuknu, lupajući nogama i pokosi repom visoku travu koja je upijala preostalu vlagu koja se na obali zadržala, u zaklonu ispod grana što su tu visile, nalik na gustu zavesu koja je u to doba dana bila crna. Reka je bila svedena na tanku nit vode koja je proticala najdubljim delom korita, između oblutaka, i mestimično se širila u barice u kojima su se ribe zlopatile da opstanu. Vazduh je bio zasićen vlagom koja je najavljivala kišu, oluju, ali sigurno ne toga dana, već idućeg, ili posle tri sunca ili kad se promeni mesec. Nebo je polako bledele. Bilo je vreme da potraži neko sklonište, da se odmori i odspava.

Konj je bio žedan. Prišao je vodi, koja je izgledala kao nepomična pod kupolom noći, i čim prednja kopita osetiše tečnu svežinu, spusti se na zemlju

i leže na bok. Prislonivši rame uz oštar pesak, čovek je pio, dugo, iako nije bio žedan. Iznad čoveka i konja onaj deo neba koji je još bio taman, kružio je polagano, vukući za sobom jednu bledu svetlost, žućkastu u prvi mah, a zatim s varljivim nagoveštajima ljubičastog i purpurnog koje će se kasnije rasprsnuti poput vatrometa povrh planinskih visova, kao što je mnogo puta viđao na mnogim drugim planinama ili ravnicama. Konj i čovek ustadoše. Pred njima je stajao gusti špalir drveća sa štitovima od trnja između debala. U visokim krošnjama već su cvrkutale ptice. Konj pregazi reku nesigurnim korakom i htjede da udari udesno, kroz biljni gustiš, ali čovek bi radije izabrao lakši put. Vremenom, a imao je vremena napretek, naučio je kako da obuzda nestrpljenje životinje. Ponekad bi joj se suprotstavio nasiljem koje se radalo i raslo u njegovom mozgu, ili pak u nekoj tački u telu gde se naređenja koja mozak šalje ukrštaju s mračnim nagonima čiji je koren možda između slabina, tamo gde je koža crna; drugi put bi, međutim, popuštao, iz puke rasejanosti, udubljen u razmišljanje o sasvim drugim stvarima, stvarima koje su pripadale fizičkom svetu u kojem se nalazio, ali ne i ovom vremenu. Konj je od umora bio razdražljiv: koža mu je podrhtavala kao da hoće da strese nekog raspomamljenog i krvožednog obada, a kopita su se džilitala, potpuno izlišno, što je samo stvaralo još veći umor. Bilo bi nesmotreno i pokušavati prokrciti put kroz gustu šikaru. Bela koža konja odavno je već izrovašena ožiljcima. Jedan od njih, vrlo star, ostavio je na sapima široku, kosu brazgotinu. Kad sunce stane da žeže i peče, ili, naprotiv, kad se od mraza dlaka nakostreši, imao je utisak kao da se u to mesto, osetljivo i nezaštićeno, zarila usijana oštrica mača. I mada je vrlo dobro znao da tu ničega nema, osim jednog ožiljka većeg od ostalih, čovek je, u lim prilikama, redovno iskretao vrat i gledao unazad, kao da gleda smak sveta.

Nedaleko odatle, nizvodno, obala se povlačila prema unutrašnjosti polja: tu je sigurno postojala neka mrtvaja ili možda pritoka, isto tako plitka ili potpuno presahla. Dno je bilo muljevito, s malo kamenja. Oko tog džepa ili, prosto rečeno, rukavca reke koji se punio i prazio zajedno s njom, raslo je visoko drveće, crno u tami koja će se teško i sporo podići sa zemlje. Ako bi koprena od stabala i oborenog granja bila dovoljno gusta, mogao bi tu da

provede dan, dobro zaklonjen, sve dok se ponovo ne spusti noć i omogući mu da nastavi put. Razgrnu rukama sveže lišće, i potisnut snagom potkolenica savlada strmu obalu u gotovo poptunoj tmini koju su, na tom mestu, bujne krošnje branile od svetlosti. Odmah u nastavku, zemljište se spuštalo prema jednom šancu koji, malo dalje, verovatno preseca otvoreno polje. Našao je pogodno sklonište da se odmori i otpočine. Između reke i planine pružalo se obradivo zemljište, poorane njive, ali ovaj šanac, dubok i tesan, nije delovao kao prolazno mesto. Načini još nekoliko koraka, sad već u potpunoj tišini. Preplašene ptice su ga posmatrale. Pogleda uvis i vide obasjane vrhove najviših grana. Zubata svetlost koja je dopirala s planine nagrizala je obrube biljne zaveses. Ponovo se začu cvrkut ptica. Svetlost se postepeno spuštala kao zelenkasta prašina koja je prelazila u ružičasto i belo, laka i nestalna izmaglica praskozorja. Crna debila drveća, naspram svetlosti, izgledala su kao da imaju samo dve dimenzije, kao da su izrezana od ostataka noći i zalepljena na sjajnu prozračnost koja je ponirala u šanac. Tle je bilo prekriveno papratima. Pogodno mesto da se prespava dan, mirno uložiste. Savladan vekovnim umorom, konj se spusti na kolena. Pronalaženje položaja za spavanje koji bi obojici odgovarao, uvek je bilo vrlo složen zahvat. Obično bi se konj opružio na bok, a i čovek se tako odmarao. Ali dok je konj mogao da ostane u tom položaju čitavu noć, ne pomerajući se, čovek, da ne bi nagnječio rame i celu tu stranu trupa na kojoj je ležao, morao je da savlađuje otpor ogromnog, otromboljenog i usnulog tela da bi ga nagnao da se okrene na suprotnu stranu: njegov san uvek je bio težak. Što se pak tiče spavanja stojeći, konj je to mogao, ali čovek nije. A ako je sklonište bilo isuviše tesno, svaka promena postala bi nemoguća, a potreba za njom prerastala je u pravu moru. Bilo je to jedno krajnje nezgrapno telo. Čovek nikad nije mogao da se pruži na zemlju potrbuške, da skrsti ruke ispod brade i ostane tako, posmatrajući mrave ili grumenje zemlje. ili krhku belinu neke slabljike koja se pomalja iz crne oranice. A da bi video nebo, morao je uvek da iskreće vrat, i jedino kad bi se konj propeo na stražnje noge, čovekova glava, u visini, mogla je malo da se zavali unazad: tada je bio u stanju da bolje osmotri

ogromnu noćnu kupolu zvezda, uzburkanu livadu oblaka ili plavo zvono i sunčev oganj, poslednje ostatke iskonskog ognjišta.

Konj je odmah zaspao. Gurnuvši kopita među paprat, s konjskim repom koji se vukao po zemlji, disao je duboko i ravnomerno. Čovek, poluiskrenut, s desnim ramenom priljubljenim uz zid šanca, uzbrao je nekoliko niskih grana i njima se pokrio. U kretanju je dobro podnosio i studen i žegu, premda ne tako dobro kao konj. Ali kad bi se primirio i zadremao, brzo bi mu postalo hladno. Sada, barem dok sunce ne ugrije vazduh, osećaće se prijatno pod zaštitom lišća. Sa mesta na kojem se nalazio mogao je da vidi da se krošnje drveća ne zatvaraju sasvim u visini: jedna nepravilna pruga, već plavičasta od svitanja, nastavljala se u nedogled, a s vremena na vreme, presecajući je okomito ili prateći na mahove njen pravac, hitro su preletale ptice. Čovekove oči lagano su se sklapale. Miris svežih sokova iz polomljenog granja malo ga je ošamutio. Navukao je preko lica jednu granu s bujnim lišćem i zaspao. Nikada nije sanjao kao što čovek sanja. Takođe nikad nije sanjao kao što bi sanjao konj. Međutim, kad su obojica bili budni, trenuci spokoja ili barem mira, bili su retki. Ali san jednog i san drugog, činili su san kentaura.

Bio je lo poslednji živi izdanak razgranate i drevne vrste ljudi-konja. Sudelovao je u ratu protiv Lapita, kada su on i njegova sabrača pretrpeli svoj prvi i veliki poraz. Svi koji su preostali, pobeđeni, povukli su se u planine čije je ime već zaboravio. Tamo su ostali sve do onog kobnog dana kada je Herakle, uz pristrasnu pomoć bogova desetkovao njegovu braću. a on je uspeo da umakne samo zato što mu je borba između Herakla i Nesa, koja se odužila, bez kraja i konca, ostavila dovoljno vremena da se skloni u šumu. Tada je s kentaurima bilo svršeno. Ipak, protivno onome što su tvrdili istoričari i mitolozi, jedan jedini je preostao, i to upravo onaj koji je video kako je Herakle, jednim jezivim zagrljajem, zgnječio Nesov trup, a zatim vukao leš po zemlji, kao što će kasnije Hektor učiniti s Ahilejem, i pri tom se hvalio bogovima i zahvaljivao im što je pobedio i istrebio čudesnu rasu kentaura. Možda su se tada isti ti bogovi malo pokajali, pa su pritekli u pomoć odbeglom i sakrivenom kentauru tako što su Heraklu pomračili vid i razum, s nekim tada nedokučivim namerama.

Iz dana u dan, u snu, borio se s Heraklom, i pobeđivao ga. U središtu kruga koji su bogovi svaki put, neizoslavno, obrazovali po zapovesli njegovog sna, borio se prsa u prsa, izmicao glatke sapi pred podmuklim skokom koji bi neprijatelj pokušao, štitio se repom koji mu je zviždao kao korbač između nogu i primoravao protivnika na frontalnu borbu. Njegovo lice, ruke, trup, znojili su se kao što se znoji čovek. Telo konja bilo je obliveno penom. Taj san se ponavljao hiljadama godina, s uvek istim raspлетom: naplaćivao je od Herakla Nesovu smrt, prizivao u mišice i mišiće svu svoju snagu čoveka i konja: oslonjen o četiri kopita, kao četiri koca zarivena u zemlju, podizao je Herakla u vazduh i stezao ga, stezao, sve dok ne bi začuo kako mu puca prvo rebro, zatim drugo, i napokon kičma, slomljena. Herakle, mrtav, skliznuo bi na zemlju kao krpa, a bogovi bi aplaudirali. Pobjedniku nije sledovala nikakva nagrada. Bogovi bi poustajali sa svojih zlatnih tronova i udaljavali se, postepeno šireći svoj krug, sve dok se ne izgube na obzorju. Na kapiji kroz koju je Afrodita ušla na nebo, uvek bi se ukazala i zablistala jedna krupna zvezda.

Već hiljadama godina kentaur krstari zemljom. U jednom dugom periodu, dok je svet još uvek čuvao svoju tajnovitost, mogao je slobodno da se kreće pri svetlosti Sunca. Kud god je prolazio, ljudi su mu izlazili u susret i bacali cveće na njegova konjska leđa, ili su pleli vence koje bi nosio na glavi. Prilazile su majke i prinobile mu decu, da ih podigne u vazduh i da tako pobeđe strah od visine. I na svim mestima obavljao se jedan tajni obred: u središtu kruga opasanog drvećem koje je predstavljalo bogove, onemoćali muškarci i jalove žene prolazili su ispod konjskog trbuha: vladalo je opšte uverenje da se tako oživljava plodnost i obnavlja muškost. U pojedinim razdobljima, privodili su kentauru ždrebicu i povlačili se u kuće: ali jednoga dana, neko ko je oslepeo od tog svetogrđa, video je da je kentaur zaskočio ždrebicu kao konj, a zatim plakao kao čovek. Ti spojevi nikad nisu davali ploda.

Onda je nastupilo doba povlačenja. Svet koji se u međuvremenu izmenio, progonio je kentaura, primoravši ga da se skriva. I druga stvorenja morala su tako da postupe: to je važno za jednoroge, himere, vukodlake,

ljude s kozijim kopitom, za one mrave koji su bili veći od lisica a manji od pasa. Tokom deset ljudskih pokolenja taj raznoliki narod živeo je na okupu u pustim oblastima. Međutim, kako je vreme odmicalo, i na tim mestima život je za njih postao nemoguć, i svi su se raštrkali. Jedni, poput jednoroga, izumreše; himere su se ukrstile s kriticama i tako su nastali slepi miševi; vukodlaci su se uvukli u gradove i sada samo određenih noći u godini otkrivaju svoju pravu prirodu. Ljudi s kozijim kopitom takođe su iščezli, a mravi su se postepeno smanjivali tako da danas niko više nije kadar da ih razlikuje od onih njihovih srodnika koji su oduvek bili sićušni. Naposljetku kentaur ostade sam. Hiljadama godinama, dokle god mu je more to dopuštalo, obilazio je svekoliko kopno, uzduž i popreko. Ali na svim putovanjima bežao je glavom bez obzira čim bi predosetio da se bliži granicama svog zavičaja. Vreme je odmicalo. Na kraju više nije preostao ni pedalj zemlje gde bi mogao da živi bezbedno. Počeo je da spava danju a putuje noću. Da putuje i spava. Spava i putuje. Bez ikakvog vidljivog razloga, samo zato što je imao kopita i potrebu za snom. Da jede, nije morao. A spavanje mu je bilo potrebno da bi mogao da sanja. I voda, prosto zato što je voda. Hiljade godina, hiljade pustolovina. Ali ni svih hiljadu ne mogu da se mere sa jednom, istinskom i nezaboravnom. Zato, sve one zajedno, ne vrede više od te jedne, iz ovog poslednjeg milenijuma, kada je na nekakvoj ledini ugledao čoveka sa kopljem i oklopom, kako, jašući neku ragu, nasrće na vojsku vetrenjača. Video je konjanika odbačenog u vazduh, a zatim drugog čoveka, na magarcu, malog i dežmekastog, kako mu pritiče upomoć, vičući na sav glas. Čuo je da govore nekim jezikom koji nije uspevao da razume, a onda se udaljiše, onaj mršavko, sav izubijan, ćuteći, debeljko, živ i zdrav, jadikujući, konj šepajući, a magarac mrtav-hladan. Pomisli da ih presretne i da im pomogne, ali, osvrnuvši se na vetrenjače, najednom jurnu prema njima, u galopu, i ukopavši se pred prvom, odluči da osveti čoveka koji je bio zbačen s konja. Na svom maternjem jeziku, povika: „Sad ćeš da mi platiš, pa makar imala više ruku od džina Brijareja“. Uskoro sve vetrenjače ostadoše očerupanih krila, a kentaur nastavi do granice druge zemlje. Pređe preko pustih polja i stiže do mora. A onda se vrati natrag.

Ceo kentaur spava. Spava čitavo njegovo telo. San je već došao i prošao, i sad konj galopira kroz jedan prastari dan kako bi čovek mogao da vidi planine što promiču kao da hodaju ukorak s njim, ili da se uspane uz njihove litice do vrha i odatle posmatra bučno more i raštrkana, tamna ostrva, oko kojih se rasprskava pena, kao da su upravo izronila iz dubine, kao neka sjajna opsena. Ali to nije san. Izdaleka dopire neki slankast miris. Čovekove nozdrve pohlepno se šire, a ruke se pružaju uvis, dok konj, sav razjaren, udara kopitima po kamenju iz kojeg pršti mermerna prašina. Lišće koje je pokrivalo čovekovo lice, skliznu, već uvelo. Sunce, visoko, šara kentaurovu kožu mrljama svetlosti. Nije staro to lice, čovekovo. Mlado, međutim, takođe nije, jer ne bi ni moglo biti, kad se njegove godine broje hiljadama. Moglo bi da se uporedi s licem nekog drevnog kipa: vreme ga je izlizalo, ne toliko da bi mu izbrisalo crte, ali dovoljno da bi ih ugrozilo. Jedna blistava barica cakli se na koži, klizi, jedva primetno, prema ustima, zagreva ih. Čovek naglo otvara oči, kao što bi učinio kip. Kroz gustu travu, primiće se, krivudajući, jedna zmija. Čovek prinosi ruku ustima i oseća sunce. I baš u tom času, rep konja se pomera, ošine sapi i strese s njih jednog obada koji se zario u nežnu kožu velikog ožiljka. Konj se naglo uspinje na noge, a čovek ga prati. Pola dana je već prošlo, još toliko nedostaje do prve noćne senke, ali svršeno je sa snom. More, koje nije bilo san, još uvek huči u čovekovim ušima, ili to možda i nije stvarni šum mora, već rasprskavanje talasa koje oči preobražavaju iz slike uzburkanog mora u huk razbijanja talasa koji se uzdižu do vrha stenovitih litica, sve do sunca i do plavog neba koje ponovo postaje voda. Blizu je. Šanac kojim ide samo je puka slučajnost, vodi bilo kuda, to je delo ljudi i put kojim se do ljudi stiže. Ipak, spušta se ka jugu, a to je jedino što je važno. Nastaviće njime dokle god bude mogao, čak i po danu, čak i ako sunce obasja čitavu dolinu i obelodani sve, čoveka i konja. Još jedanput je pobedio Herakla u snu, naočigled svih besmrtnih bogova, ali kad se bitka okončala, Zevs se povukao na jug, a zatim su promicale planine i sa njihovog najvišeg vrha, na kojem su se uzdizali beli stubovi, pucao je pogled na ostrva penom opervažena. Blizu je granica, a Zevs se povukao na jug.

Dok hoda duž uzanog i dubokog šanca čovek može da vidi polja sa obe strane. Reklo bi se da su sada napuštena. Više ne zna gde se nalazilo ono naselje koje je ugledao u svitanje. Veliki masiv stenovitih planina kao da je porastao, ili je možda sad bliži. Konjska kopita uranjaju u žitku zemlju kroz koju će se uskoro uspeti. Čovekov trup već je ceo izvan šanca, drveće se proredito i, kad je pred njim najednom puklo polje, potpuno ravno i otvoreno, šanac se završio. Konj savlađuje bez ikakvog napora poslednji uspon, i cela figura kentaura izbija na svetlost dana. Sunce je nadohvat ruke i nije iz sve snage u ožiljak koji, pozleđen, peče. Čovek se osvrće, po svom običaju. Vazduh je zagušljiv i vlažan. Ipak, ne bi se reklo da je more tako blizu. Ova vlaga obećava kišu, i ovaj nagli nalet vetra takođe. Na severu se gomilaju oblaci.

Čovek okleva. Već godinama se ne usuđuje da hoda na otvorenom, bez zaštite noći. Ali danas je uzbuđen isto koliko i konj. Prolazi kroz čestar iz kojeg se šire oštri mirisi poljskog cveća. Ravnica je prestala i sad je zemljište ponovo valovito, pa se vidik čas gubi, čas širi, jer su uzvišenja već prerasla u prava brda a iza njih se prostire venac planina. Pojavljuje se i šiblje i sad se kentaur oseća bezbednije. Žedan je, strašno je žedan, ali od vode nigde ni traga. Čovek se osvrće i vidi da je polovina neba već prekrivena oblacima. Sunce obasjava rub jednog velikog sivog oblaka koji se približava.

I baš u tom trenu čuje se lavež psa. Konj sav cepti od jarosti. Kentaur se zaleće, u galopu, između dva brda, ali čovek ne gubi pravac: nastaviti prema jugu. Lavež je sad bliži, čuje se i zveket klepetuša, a zatim i neki glas koji se obraća stadu. Kentaur zastaje da se orijentiše, ali odjeci ga zbunjuju i najedanput, na jednom proplanku, niskom i vlažnom, neočekivano se ukazuje stado koza predvođeno jednim ogromnim psom. Kentaur ustuknu. Neke od onih ožiljaka što su mu izbrazdali kožu dugovao je psima. Čobanin vrisnu, prestravljen, i nadade se u beg, kao sumanut. Vikao je i zapomagao na sav glas: mora da se tu negde, u blizini, nalazilo neko naselje. Čovek obuzda konja i nastavi. Otkide jednu pozamašnu granu s nekog žbuna da otera psa, koji je lajao iz sveg grla, od besa i od straha. Ali bes je ipak prevladao: pas zaobiđe u tren oka neko kamenje i pokuša da ščepa kentaura s

boka, za trbuh. Čovek htjede da se osvrne, da vidi odakle dolazi opasnost, ali konj ga preduhitri i, odbacivši se prednjim kopitima, jednim žestokim udarcem pogodi psa u vazduhu. Životinja se strovali na ono kamenje, mrtva. Nije to bilo prvi put da se kentaur tako branio, ali kad god bi se to desilo, čovek se osećao poniženim. I njegovo telo protresali su drhtaji ustreptalih mišića, talas energije koji je jenjavao, slušao je tupe udarce kopita, ali je ostao leđima okrenut borbi, nije u njoj sudelovao, čak ni kao posmatrač.

Sunce se zaklonilo. Sva toplina je naglo iščezla iz vazduha a vlaga je postala opipljiva. Kentaur je jurio između bregova, i dalje u pravcu juga. Prelazeći neki potočić ugledao je obrađena polja, a kad je pokušao da se orijentiše, nabasao je na zid. Na jednoj strani, bilo je nekoliko kuća. Tada se začuo hitac. Osetio je kako se telo konja grči kao da ga saleće čitav roj pčela. Odnekud dopreše povici ljudi, a zatim još jedan pucanj. S leve strane začu se lomljava raskomadano granja, ali nijedno olovno zrno ovoga puta nije ga okrznilo. Povukao se malo unazad, da bi uspostavio ravnotežu, i jednim skokom savlada zid. Prešao je preko njega, leteći, čovek i konj, kentaur, četiri noge ispružene ili savijene, dve ruke raširene prema nebu koje je tamo, preko, još uvek bilo plavo. Odjeknuše novi hici, praćeni povicima ljudi koji su za njim krenuli u poteru preko polja, i lavež pasa.

Telo mu je bilo obliveno penom i znojem. Zastao je na trenutak da izabere put. I polje oko njega kao da je načas zaustavilo dah i načuljilo uši, u napetom iščekivanju. Tada padoše prve, krupne i teške kapi kiše. Ali potera se nastavljala. Psi su pratili trag, za njih neobičan, ali svakako trag smrtnog neprijatelja: nekakve mešavine čoveka i konja, ubilačka kopita. Kentaur je trčao dalje, jurio koliko ga noge nose, sve dok nije primetio da su povici postali nekako drugačiji, i da je lavež pasa sad samo znak nemoći. Osvrnulo se. Na priličnoj razdaljini spazio je ljude kako stoje, čuo njihove pretnje. Oni psi koji su odmakli napred, vratili su se svojim gospodarima. Niko ga više nije pratio. Kentaur je dovoljno dugo živeo na ovoj zemlji da bi umeo da prepozna da se tu nalazi granica, međa. Ljudi, držeći pse, nisu se usuđivali da pucaju na njega; samo je jedan opalio, ali iz tolike daljine da čak nije čuo ni zvižduk metka. Bio je spasen, pod kišom koja je lila kao iz kabla i slivala se u

potocima između kamenja, po toj zemlji u kojoj je rođen. Nastavio je put prema jugu. Kiša mu je natapala belu dlaku, spirala penu, krv i znoj, i svu nakupljenu prljavštinu. Vraćao se star, sav prekriven ožiljcima, ali neokaljan.

Najednom, kiša prestade. Već idućeg trenutka na nebu više nije bilo ni oblaka, a sunce je nemilosrdno pržilo raskvašenu zemlju iz koje su se dizali vrela oblaci pare. Kentaur je išao hodom, kao da gazi po mekom, sitnom snegu. Nije umeo da odredi gde se nalazi more, ali planina je bila tu. To mu je ulivalo snagu. Utolio je žeđ kišnicom, podigao glavu prema nebu, otvorenih usta, gutajući halapljivo, dok mu se voda u mlazovima slivala niz grudi, niz trup, blagotvorna, kao da je osvećena. I sad se spuštao južnom padinom planine, polagano, zaobilazeći ogromne kamene gromade, naslagane čas u vodoravne čas u okomite gomile. Čovek se pridržavao rukama za najviše stene, osećajući pod prstima meku mahovinu, oštre lišajeve, ili hrapavost samog kamena. U podnožju se, na mahove, nazirala dolina koja je sa te razdaljine izgledala uska. Ali to je bila varka. U dolini su se, u velikim razmacima, pojavila tri naselja, najveće u sredini, a iza njega je bio jug. Ako preseče dolinu, proći će blizu naselja. Hoće li? Setio se progona, vike, pucnjeva, onih ljudi s druge strane granice. I nepojamne mržnje. Ovo je sad bila njegova zemlja, ali ko zna kakvi su ljudi živeli u njoj. Kentaur nastavi da se spušta. Dan je bio još daleko od smiraja. Konj, iscrpljen, išao je obazrivo, nogu pred nogu, a čovek pomisli da će mu dobro doći odmor pre no što se upusti u prelazak preko doline. I, ne prestajući da misli o tome, odluči da sačeka noć, a da pre mraka odspava u prvom skloništu na koje bude naišao, kako bi prikupio neophodnu snagu za dugi put koji mu je preostao do mora.

Nastavi da se spušta, sve sporije i sporije. I kad je već bio spreman da ostane između dve stene, spazi mračni ulaz u neku jamu, dovoljno veliki da može ceo da uđe, čovek i konj. Pomažući se rukama, oslanjajući se ovlaš o kopita izgrebana oštrim kamenjem, uvuče se u pećinu. Nije bila mnogo duboka, jer se nijedna pećina nije protezala celom širinom kroz planinu, ali bila je dovoljno prostrana da mu omogući slobodno kretanje. Čovek prisloni ruke na stenoviti zid i položi na njih glavu. Disao je duboko, nastojeći da se

savlada, da obuzda nemirno dahtanje konja. Znoj mu se slivao niz lice. Zatim konj presavi prednje noge i sruči se na pod, prekriven peskom. Opušten ili poluuspravljen, kako se obično odmarao, čovek nije mogao da vidi ni krajčičak doline. Otvor pećine propuštao je samo plavetnilo neba. Tamo negde, u dubini, kapala je voda, u dugim, pravilnim razmacima, uz odjek koji kao da je dopirao sa dna nekog bunara. Duboki mir ispunjavao je pećinu. Pruživši ruku unazad, čovek pogladi konjsku dlaku, svoju vlastitu put preobraženu u životinjsku kožu, ili možda obratno. Konj uzdrhta od zadovoljstva, svi mišići mu se opustiše i san savlada ogromno telo. Čovek pusti ruku koja skliznu i ostade da leži na suvom pesku.

Sunce koje se spuštalo nebom poče da obasjava špilju. Kentaur nije sanjao Herakla niti bogove poređane u krug. Nije mu se ukazala ni veličanstvena vizija planina okrenutih prema moru, ostrva opervažena penom, beskrajno prostranstvo sazdano od vode i zvuka. Samo tamni zid, ili prosto bezbojan, neproziran, neprobojan. U međuvremenu, sunce je prodrlo do dna pećine, i u taj mah svi kameni kristali blesnuše iskričavim sjajem, svaka se kapljica vode što je visila sa stropa preobrazi u grimiznu perlu, čudesna svetlost preplavi sve, a zatim se iskida u pruge žive vatre, da bi napokon uronila u jedan mali zdenac i u njemu zgasla. Kentaur je spavao. Nebesko plavetnilo je jenjavalo, prostor namah buknu u hiljadu vatrenih boja, a onda sumrak polako dovuče noć, kao umorno telo koje se sprema da utone u san. Pećina, u tami, postade ogromna, a kapljice vode padale su zvonko kao obli kamenčići što se odbijaju o ivicu nekog zvona. Bila je već mrkla noć i Mesec je izašao.

Čovek se probudi. Osetio je neku zebnju zato što ništa nije sanjao. Prvi put za hiljadu godina, nije sanjao. Da li to znači da ga je san napustio u času kad se vratio u svoju rodnu zemlju? Zašto? Kakvo je to predskazanje? Šta bi reklo proročište? Konj, malo niže, i dalje je spavao, ali san mu je već bio nemiran. S vremena na vreme stražnje noge su mu se trzale, kao da galopira u snovima, ali ne njegovim, jer ih nije mogao imati, budući da nije imao ni mozak, izuzev onog pozajmljenog od čoveka, već ih je pokrelala slepa volja mišića. Dohvativši rukom jedan skliski kamen, i potpomažući se njime, čovek

uspravi trup, a konj ga je sledio, kao kakav mesečar, bez napora, lakim, gotovo bestežinskim pokretima. I kentaur izađe u noć.

Sva mesečina s nebesa razlila se po dolini. Toliko je bila sjajna, da nije mogla poticati samo od običnog, malog Meseca, Zemljinog pratioca, kojim gospodari boginja Selena. ćutljiva i avelinjska, već od svih meseca koji su se uzdizali od vjkada, u beskonačnom nizu noći, na nebesima gde neka druga sunca i druge kugle zemaljske, ali nazvani drugačijim imenima, ili prosto bezimeni, kruže i sijaju. Kentaur udahnu duboko kroz čovekove nozdrve: vazduh je bio blag, kao da je propušten kroz sito ljudske kože, i mirisao je na raskvašenu zemlju koja se sad lagano suši. u skrupčanom zagrljaju korenja koje drži svet. Spuštao se u dolinu lakim putem, kao da klizi, skladno pokrećući četiri konjske noge, kao u nekom plesu mašući svojim ljudskim rukama, korak po korak, a da se pod njim nije odronio ni kamičak, a da se nije ni ogrebao. I tako je sišao u dolinu, kao da je to putovanje deo sna koji nije usnio dok je spavao. Našao se pred jednom širokom rekam. Na drugoj obali, malo ulevo, nalazilo se veće naselje, ono koje leži na putu prema jugu. Kentaur se kretao na otvorenom, praćen jednom ćudnovatom senkom, jedinstvenom na svetu. Kaskao je lagano preko obraćenih polja, ali je birao puteljke da ne bi gazio biljke. Na meći koja je delila polja od reke bilo je raštrkanog drveća i tragova prolaska stada. Konj se uznemirio, osetivši miris stoke, ali je kentaur nastavio dalje, prema reci. Zagazio je u vodu, oprezno, opipavajući kopitama dno. Zalazio je sve dublje i dublje, sve dok voda nije doprla čoveku do grudi. Nasred reke, pod mesečinom koja je takođe bila jedna reka od razlivenne svetosti, da je neko posmatrao, video bi nekog čoveka kako gazi kroz vodu, s rukama ispruženim uvis, ramena i glavu čoveka, kosu a ne grivu. Pod vodom je, međutim, koraćao konj. Ribe, probuđene mesečinom, plivale su oko njega i grickale ga za noge.

Ceo čovekov trup izroni iz vode, zatim se pojavi konj, i kentaur izađe na obalu. Prošao je ispod nekog drveća a na obođu ravnice zastao da se orijentiše. Setio se kako su ga proganjali s druge strane planine, setio se pasa i pucnjave, ljudi koji su vikali, i obuze ga strah. Poželeo je da je mrkla noć, poželeo je da besni oluja kao prethodnog dana, da bi nevretime rasteralo pse i

nateralo ljude da se povuku u kuće. Čovek pomisli da svi stanovnici okolnih mesta sigurno već znaju za postojanje kentaura, da je ta vest svakako već prešla granicu. Bilo mu je jasno da ne može preseći polje u pravoj liniji, usred bela dana. Nogu pred nogu, krenuo je duž reke, zaštićen senkom drveća. Možda će mu malo dalje zemljište biti naklonjenije, tamo gde se dolina sužavala i završavala u tesnacu između dva visoka brega. Sve vreme je mislio na more, na bele zidove, sklapao oči i ponovo video trag koji je Zevs ostavio za sobom povlaćeci se na jug.

Najedanput, začu žubor vode. Zastao je da oslušne. Zvuk se ponavljao, jenjavao, vraćao se. Po tlu obraslom puzavicama koraci konja zvučali su prigušeno, tako da ih je bilo nemoguće razlikovati od zamršenog i muklog pucketanja noći i mesečine. Čovek razgrnu granje i pogleda reku. Na obali je ležala razbacana odeća. Neko se kupao. Razgrnu granje još malo. I spazi jednu ženu. Izlazila je iz vode, potpuno naga, blistajući na mesečini, bela. U mnogim drugim prilikama kentaur je viđao žene, ali još nikad ovako, u ovoj reci, po ovoj mesečini. I ranije je viđao grudi koje se njišu, ustalasan bokove u hodu, tamni trougao u središtu tela. I ranije je viđao kosu rasutu niz leđa, i ruke koje je zabacuju unazad, jednim drevnim pokretom, koji se ponavlja od pamtiveka. Ali od čitavog sveta u kojem su živele žene njemu je pripao samo onaj deo koji bi mogao da zadovolji konja, pa možda čak i kentaura, ali čoveka, nikada. A sad je čovek gledao i video ženu kako prilazi odeći, upravo je on sad probio svoj zaklon od granja, pojurio prema njoj konjskim trkom, a onda ju je, dok je žena vrištala, zgrabio i podigao u naručje.

I to je već ranije činio, premda svega nekoliko puta za hiljade i hiljade godina. Bio je to zaludan gest, gest koji izaziva strah, a možda čak i ludilo. Ali ovo je bila njegova rodna zemlja i prva žena koju je tu ugledao. Kentaur je jurio kraj drveća, a čovek je znao da će malo kasnije položiti ženu na zemlju, on, osujećen, nju, preplašenu, pravu pravcatu ženu, on koji je samo upola čovek. Sada je jedan široki put gotovo doticao drveće, a malo niže reka je zavijala. Žena više nije vrištala, samo je ječala i drhtala. Na zavijutku reke, kentaur nabasa na jedno seoce niskih kuća, zaklonjeno drvećem. Na maloj čistini, ispred sela, stajali su neki ljudi. Čovek steže ženu na grudi. Osećao je

njene tvrde dojke, trbuh na mestu gde je njegovo ljudsko telo prerastalo u konjska prsa. Neki ljudi pobegoše, drugi mu pojuriše u susret, a neki uđoše u kuće i vratiše se s puškama. Konj se propinjao. Žena, prestravljena, ponovo vrisnu. Neko opali u vazduh. Čovek je shvatio da ga žena štiti. Tada kentaur krenu ka otvorenom polju, bežeći od drveća koje bi moglo da ga sputa u trku i, čvrsto držeći ženu u naručju, zaobiđe kuće i jurnu galopom preko polja, u pravcu dva brega. Čuo je povike za sobom. Možda će im pasti na um da ga prate na konjima, ali nema tog konja koji bi se mogao meriti s kentaurom, kao što se već nebrojeno puta potvrdilo tokom hiljada godina neprestanog bekstva. Čovek se osvrnu za sobom: progonitelji su zaostali daleko, daleko. Držeći ženu ispod miške i ispitujući pogledom celo njeno telo, obnaženo jarkom mesečinom, reče na svom drevnom jeziku, jeziku šuma, pčelinjaka, belih stubova, zvonkog mora, gromkog planinskog smeha:

–Nemoj mi zameriti.

Zatim je, lagano, spusti na zemlju. Ali žena ne pobeže. Prozbori reči koje je čovek bio kadar da razume:

–Ti si kentaur. Ti postojiš.

Položio joj je svoje dve ruke na grudi. Noge konja su se tresle. Tada se žena opruži na zemlju i reče:

–Polegni me.

Čovek je posmatrao odozgo, nju, raspetu na tlu. Polako joj je prišao. I samo na tren, senka konja plegnu preko nje. Ništa više. Konj se izmače ustranu i dade se u galop, dok je čovek vrištao i mahao stisnutim pesnicama prema nebu i mesecu. Kad su se progonitelji napokon okupili oko žene, ona se nije micala. A kad su je podigli, umotanu u neki ogrtač, ljudi koji su je nosili čuli su je kako plače.

Te noći ceo je kraj saznao za postojanje kentaura. Ono što se u prvi mah smatralo pričom izmišljenom s druge strane granice tek šale radi. imalo je sada pouzdane svedoke. među kojima i jednu ženu koja je drhtala i plakala. I dok je kentaur prelazio tu drugu planinu, izlazili su ljudi iz sela i varoši, s mrežama i konopcima, a poneki i sa vatrenim oružjem, ali samo da bi ga zastrašili. Treba ga uhvatiti živog, govorilo se. I vojska se takođe slavila u

pokret. Čekalo se da svane pa da helikopteri polete i pretraže čitavu oblast. Kentaur je tražio najskrovitije puteve, ali vrlo često je slušao lavež pasa, a video je čak, na mesečini koja je već bledela, grupe ljudi kako opsedaju planinske visove. Cele noći kentaur je išao, sve vreme prema jugu. A kad je izgrejalo Sunce, našao se na vrhu jedne planine odakle se videlo more. Daleko, na rubu obzora, čisto more, bez ijednog ostrva, i šum nekog povetarca koji je mirisao na borovinu, a ne huk talasa, niti otužni miris soli. Svet je ličio na pustinju lišenu one prve reči Stvoritelja iz koje je sve nastalo.

Ali nije bio pustinja. Najednom se začuo pucanj. A onda, u širokom luku, izađoše ljudi koji su vrebali u zasedi, iza stena, uz silnu dreku i viku kojom ipak nisu uspevali da prikriju strah, i krenuše ka njemu, sa mrežama i konopcima i omčama i toljagama. Konj se prope, zamaha prednjim nogama i vrati se, raspomamljen, u susret svojim neprijateljima. Čovek je hteo da se povuče. Natezali su se tako, napred, nazad. Na ivici strme litice kopita se okliznuše, konj se grčevito koprcao nogama, tražeći neki oslonac, i čovek je mlatarao rukama, ali ogromno telo posrnu i surva se u bezdan. Dvadeset metara niže, jedna šiljata stena, nagnuta pod pogodnim uglom, glačana hiljadama godina mrazom i toplotom, suncem i kišom, vetrom i snegovima, proburazi i preseče kentaurovo telo baš na onom mestu gde je čovekov trup prerastao u konjske grudi. Pad se tu završio. Čovek je ostao da leži, opružen, napokon, na leđima, gledajući nebo, more koje se prostiralo, duboko, iznad njegovih očiju, more sa malim nepomičnim oblacima koji su bili ostrva, život besmrtni. Čovek okrenu glavu na drugu stranu: i opet more, bez kraja, bez dna. Tada pogleda svoje telo. Krv je tekla. Polovina čoveka. Čovek. I spazi bogove kako se približavaju. I sudnji čas.

OSVETA

Dečak je dolazio s reke. Bosonog, s nogavicama podvrnutim iznad kolena, nogu kaljavih od blata. Nosio je crvenu košulju, razdrljenu na grudima gde su prve malje, vesnici mladičkog doba, tek počele da se crne. Kosa mu je bila tamna, ulepljena od znoja koji mu se slivao niz štrkljasti vrat. Išao je malko nagnut unapred, pod teretom dva duga vesla sa kojih su visili zeleni gajtani žabokrečine odakle se još cedila voda. Čamac je ostao da se njiše na uzburkanoj vodi, a tu blizu, kao da su ga vrebale, ukazaše se najedanput buljave oči neke žabe. Dečak je pogleda, i ona pogleda njega. Zatim žaba hitro poskoči, i u tren oka nestade. Nije prošao ni minut, a površina vode postade glatka i mirna, i sjajna, kao dečakove oči. Ključalo blato ispuštalo je spore i mlitave mehuriće gasa koje je matica povlačila sa sobom. U gustoj popodnevnoj sparini visoki jablanovi nečujno su trepetali, a iznebuha, kao kakav naprasni cvet što se iz vazduha rada, jedna plava ptica prominu, okrznuvši u letu površinu vode. Dečak podiže glavu. Na drugoj obali reke stajala je jedna devojka, i posmatrala ga, nepomična. Dečak podiže slobodnu ruku i celo njegovo telo ispisa pokretom jednu reč koja se nije čula. Reka je proticala, tromo.

Dečak se pope uz padinu, ne osvrćući se za sobom. Tu blizu, prestajala je trava. Svud uokolo, sunce je pržilo polja zarasla u korov i sure maslinjake. U daljini vazduh je treperio. Kuća je bila od naboja, zgurena, okrečena u belo, s pervazom jarko žute boje. Jedan slepi zid, bez prozora, vrata na kojima se otvarao kapidžik. Unutra, zemljani pod je hladio stopala. Dečak prisloni vesla uza zid, obrisu nadlanicom znoj. Pritajio je dah, osluškujući otkucaje

svog srca, sporo izbijanje znoja koji se obnavljao na koži. Ostade tako nekoliko minuta, nesvestan zvukova koji su dopirali iz stražnjeg dvorišta i namah se preobražavali u prodorno i bezrazložno skičanje: protest vezane svinje. Kad se, napokon, prenuo iz obamrlosti, krik životinje, sada već ranjene i uvređene, zaglušio mu je uši. I odmah zatim novi krici, oštri, besni, očajničko preklinjanje, poziv koji ne očekuje pomoć.

Pojuri prema dvorištu, ali zastade na pragu, kao ukopan. Dva muškarca i jedna žena držali su svinju. Treći čovek, jednim okrvavljenim nožem, otvarao je vertikalni rez na mošnicama životinje. Na slami je već svetlucao pljosnati oval, crveni. Cela svinja se tresla, ispuštajući krike kroz vilice stegnute kanapom. Rana se proširi, pojaviše se žlezde, mlečaste i prošarane krvlju, a čovekovi prsti se zavukoše u otvor, cimnuše, zavrnuše, iščupaše. Ženino lice bilo je bledo i namršteno. Odvezaše svinju, oslobodiše joj njušku, a jedan od dvojice muškaraca saže se i dohvati mošnje, krupne i mlohave. Životinja se okrete oko sebe, sva smetena, dahćući, pognute glave. Tada joj čovek baci mošnje. Svinja ih zagriže, halapljivo sažvaka, proguta. Žena prozbori nekoliko reči, a muškarci slegnuše ramenima. Jedan od njih se nasmeja. I baš u tom času spaziše dečaka na pragu. Svi smesta ućutaše, i kao da je to jedino što su mogli učiniti u toj prilici, zagledaše se u životinju koja se pručila na slamu, sva zadihana, s njuškom umrljanom njenom vlastitom krvlju.

Dečak se vratio unutra. Napunio je krčag i nategao ga, puštajući da mu voda curi iz uglova usana, niz vrat, sve do malja na grudima koje su postajale još tamnije. Dok je pio posmatrao je, tamo napolju, dve crvene mrlje na slami. Zatim je, umornim hodom, ponovo izašao iz kuće, prošao kroz maslinjak, pod suncem koje je nemilosrdno pržilo. Prašina mu je pekla za stopala, a on ih je, nesvesno, grčio, ne bi li izbegao vreli dodir. Onaj isti cvrčak oglašavao se svojom zrikom, nešto prigušenijom nego pre. Ispod strmine počinjala je trava, odišući mirisom ugrejanih sokova, omamljujuća svežina hladovine ispod granja, blato što se zavlačilo među prste na nogama i probijalo naviše.

Dečak zastade i zagleda se u reku. Na jednoj izbočini od skorele žabokrečine, jedna žaba, siva kao i prethodna, s okruglim očima ispod ispupčenih arkada, stajala je kao da ga iščekuje. Bela koža na podbratku nadimala se i splašnjavala. Usta su joj bila zatvorena u podrugljivu grimasu. Prolazilo je vreme, a ni žaba ni dečak nisu se pomerali. Onda je on, skrenuvši pogled s teškom mukom, kao da hoće da pobegne od nekog uroka, spazio na drugoj obali reke, kroz niske grane vrba, kako se ponovo ukazuje figura devojke. I iznova, nečujno i neočekivano, po vodi se razli plavičasti sjaj.

Sporim pokretima, dečak skide košulju. Svlačio se, bez ikakve žurbe, i tek kad je ostao bez ičega na sebi, njegova se golotinja polako otkrila. Kao kad bi se nečije slepilo izlečilo samo od sebe. Devojka je posmatrala, izdaleka. Zatim se istim sporim pokretima oslobodila odeće i svega što joj je pokrivalo telo. Gola, na zelenoj pozadini drveća.

Dečak ponovo pogleda reku. Tišina je ležala na prozirnoj koži tog beskrajnog vodnjikastog tela. Krugovi koji su se širili i nestajali na mirnoj površini, otkrivali su mesto gde je žaba napokon uronila u vodu. Tada dečak zagazi u vodu i zapliva ka drugoj obali, dok se bela i naga prilika devojke povlačila u polusenku drveća.

PRIČA O NEPOZNATOM OSTRVU

Jedan čovek zakuca na kraljeva vrata i reče mu: Daj mi barku. Kraljeva kuća imala je mnoga vrata, ali ova su bila namenjena za prijem molbi. A pošto je kralj provodio sve svoje vreme sedeći iza kapije zahvalnosti (razume se. zahvalnosti koju su podanici iskazivali njegovom veličanstvu), kad god bi čuo nekoga kako lupa na vrata molbi pravio se nevešt, i tek kada bi neprestani udari bronzanog zvekira postali ne samo nepodnošljivi već i sablažnjivi, remeteći mir čitavog susedstva (ljudi bi počeli da gundaju: Kakav nam je ovo kralj kad se pravi gluv), kralj bi izdavao naređenje prvom sekretaru da ode i raspita se šta taj gnjavator hoće, kad je toliko navalio pa ne može da se smiri. Onda bi prvi sekretar pozvao drugog, a ovaj trećeg, koji bi preneo naređenje prvom pomoćniku, koji je opet, sa svoje strane, zaduživao drugog, i tako redom, sve dok naredba ne bi stigla do čistačice, a ova bi, pošto nije imala kome da zapoveda, odškrinula vrata molbi i pitala kroz otvor: Šta hoćeš. Molilac bi kazao zbog čega je došao, odnosno tražio to što je imao da traži, zatim bi stao ispred vrata, čekajući da njegov zahtev prevali, idući od jednog do drugog, isti put, samo u suprotnom smeru, sve dok ne stigne do kralja. Zauzet, kao i uvek, darovima zahvalnosti, kralj je odugovlačio s odgovorom, i već je bio veliki uspeh, a i znak brige za dobrobit i sreću naroda, ako bi se njegovo veličanstvo smiloslivilo da zatraži pismeno mišljenje od prvog sekretara, koji bi, što je izlišno i napominjati, to zaduženje prebacio na drugog sekretara, a ovaj na trećeg, i tako redom, sve dok cela stvar ne bi ponovo stigla do čistačice, koja bi presudila da ili ne, zavisno od trenutnog raspoloženja.

Međutim, u slučaju čoveka koji je želeo barku. stvari se nisu baš tako odvijale. Kad ga je čistačica upitala kroz odškrinuta vrata: Šta želiš, čovek, umesto da zatraži, kao što su inače svi običavali, neko počasno zvanje, orden. ili. jednostavno, novac, odgovori, Hoću da govorim sa kraljem, Znaš vrlo dobro da kralj ne može da dođe, dežura kod kapije zahvalnosti, odgovori žena, E pa onda otiđi tamo i reci mu da se neću pomeriti odavde sve dok on ne dođe, lično, da sazna šta želim, odbrusi čovek, i prući se na prag, koliko je dug i širok, pokrivši se ćebetom, zbog hladnoće. Ući i izaći, moglo se samo preko njega. Elem, to je predstavljalo veliki problem, ako imamo u vidu da, shodno načinu na koji se koriste vrata, na njima ima mesta samo za jednog molioca, što je, drugim rečima, značilo da, dokgod neko čeka na odgovor, niko drugi ne može da priđe i izloži svoje potrebe ili svoje želje. Na prvi pogled, zahvaljujući ovom pravilu, kralj je mogao biti samo na dobitku, jer što ga manje ljudi bude gnjavilo svojim moljakanjem, imaće više vremena, i više mira, da prima, razgleda i čuva darove zahvalnosti. Na drugi pogled, međutim, kralj je bio na gubitku, i to znatnom, jer, ako bi se primetilo da neki odgovor kasni duže no što je opravdano, to bi izazvalo javno negodovanje, koje bi opasno uvećalo opšte nezadovoljstvo, što bi, opet, sa svoje strane, prouzrokovalo neposredne i štetne posledice po priliv poklona. U slučaju o kome pričamo, odmeravanje i poređenje mogućih koristi i šteta dovelo je do toga da se kralj, po isteku trećeg dana, lično, kraljevskom glavom i bradom, pojavi na kapiji molbi da sazna šta želi taj drznik koji je odbio da svoj zahtev uputi nadležnim birokratskim putevima. Otvori vrata, reče kralj čistačici, a ona upita: Širom ili samo malo. Kralj je oklevao na trenutak, nije voleo da se izlaže vazduhu ulice, ali onda je zaključio da bi bilo ružno, a uz to i nedostojno njegovog veličanstva, ako bi razgovarao kroz odškrinuta vrata, kao da se plaši svog sagovornika, utoliko pre što će razgovoru prisustvovati i čistačica, koja se neće libiti da brže-bolje razglasi uokolo sve što je videla i čula, te zato naredi: Širom. Čovek koji je želeo barku ustade sa praga čim je čuo pomicanje reze, savi ćebe i stade da čeka. Ti znaci da napokon dolazi neko da ga sasluša i da će, sledstveno tome, trg uskoro ostat i prazan, privukli su nekolicinu pretendenata na potporu od strane

prestola koji su se vrzmali u blizini, spremni da zauzmu mesto pred vratima, čim bude upražnjeno. Neočekivana pojava kralja (nikad se ništa slično nije desilo, otkako njegovo veličanstvo nosi krunu na glavi) izazvala je ogromno iznenađenje, ne samo kod pomenutih molilaca već i među komšilukom koji se, privučen iznenadnim metežom, načičkao na prozore kuća, na drugoj strani ulice. Jedina osoba koja se nije previše iznenadila bio je čovek koji je došao da traži barku. Računao je, i nije se prevario u računici, da će kralj, pa makar i posle tri dana, pokazati dovoljno znatiželje da vidi lice čoveka koji je imao drskosti i smelosti da ga pozove. Razapet između radoznalosti koju nije uspeo da obuzda i nezadovoljstva što vidi toliko sveta na okupu, kralj, krajnje neučtivo, postavi tri pitanja, zaredom: Šta hoćeš, Zašto nisi odmah rekao šta hoćeš, Zar ti misliš da ja nemam druga posla, ali čovek odgovori samo na prvo; Daj mi jednu barku, reče. Čuvši ove reči, kralj nije mogao da dođe k sebi od zaprepašćenja, tako da je čistačica pohitala da mu prinese slamnatu stolicu, i to baš onu na kojoj je sama sedela kad je trebalo da radi iglom i koncem, jer, osim čistoće, u njenoj su nadležnosti bili i izvesni sitniji poslovi vezani za šiče, kao što je, na primer, krpljenje čarapa paževima. A kako je slamnata stolica bila znatno niža od prestola, tek što je seo, kralj je počeo da se vrpolti, ne znajući kud bi s nogama, pa ih je čas skupljao, čas ispružao u stranu, dok je čovek koji je želeo barku strpljivo čekao pitanje koje će uslediti. A može li se znati zašto želiš barku, zaista je upitao kralj, kada je napokon pronašao neki koliko-toliko udoban položaj na čistačicinoj stolici. Da pođem da tražim nepoznato ostrvo, odgovori čovek, Kakvo nepoznato ostrvo, upita kralj, jedva se uzdržavajući od smeha, kao da ima pred sobom neizlečivog ludaka, jednog od onih što pate od manije za plovidbom, i kome nije uputno protivurečiti već na samom početku, Gluposti, nepoznatih ostrva više nema, Ko ti je rekao, kralju, da više nema nepoznatih ostrva, Sva su upisana u mape, Na mapama se nalaze samo poznata ostrva, A koje je to nepoznato ostrvo koje hoćeš da ideš da tražiš, Kad bih to umeo da ti kažem, onda ne bi bilo nepoznato, Od koga si čuo za njega, upita kralj, sad već ozbiljnije, Ni od koga, Ako je već tako, kako se usuđuješ da tvrdiš da ono postoji, Zato što je prosto nezamislivo da ne postoji neko nepoznato ostrvo, I

došao si ovamo da tražiš od mene barku, Da, došao sam ovamo da tražim od tebe barku, A ko si ti, da bih ti je dao, A ko si ti, da mi je ne bi dao, Ja sam kralj ovog kraljevstva, i sve kraljevske barke pripadaju meni, Više pripadaš ti njima nego one tebi, Šta hoćeš time da kažeš, upita kralj, uznemiren, Da ti, bez njih, nisi ništa, a da će one, i bez tebe, uvek moći da plove, Po mojoj zapovesti, s mojim kapetanima i mojim mornarima, Ne tražim ti ni mornare ni kapetana, samo ti tražim barku, A to nepoznato ostrvo, ako ga budeš našao, hoće li biti meni namenjeno, Tebe, kralju, jedino zanimaju poznata ostrva, Zanimaju me i nepoznata, kad prestanu to da budu, Možda ovo neće dozvoliti da poslane poznato, Onda ti ne dam barku, Daćeš. Čuvši ove reči, izgovorene s mirnom odlučnošću, kandidati koji su čekali pred kapijom molbi, gde je, iz časa u čas, od početka razgovora, nestrpijenje raslo, sada su rešili da se umešaju i stave na stranu čoveka koji je želeo barku, i to više iz zadovoljstva što su ga se napokon oslobodili, nego iz osećanja solidarnosti, te zagrajaše, svi uglas: Daj mu barku, daj mu barku. Kralj taman otvori usta da naloži čistačici da pozove dvorskog stražara da smesta dođe i uspostavi javni red i disciplinu, ali, u tom trenutku, susetke koje su čitav prizor posmatrale sa svojih prozora, pridružiše se zboru, oduševljeno, vičući, kao i ostali: Daj mu barku, daj mu barku. Pred jednim tako retkim ispoljavanjem narodne volje, a i zabrinut zbog onoga što je, u tom međuvremenu, mogao izgubiti na kapiji zahvalnosti, kralj podiže desnu ruku zahtevajući tišinu i reče: Daću ti barku, ali za posadu moraš sam da se pobrineš, jer moji mornari su mi potrebni za poznata ostrva. Od gromkih povika odobravanja nisu se mogle razaznati reči zahvalnosti čoveka koji je došao da traži barku, jer su se pokreti njegovih usana podjednako mogli protumačiti kao Hvala, gospodaru, ali i kao Sam ću se već pobrinuti, no, ono što se sasvim jasno i razgovetno moglo čuti bila je sledeća kraljeva izjava, Otići ćeš na pristanište, potražićeš lučkog kapetana, reći mu da te ja šaljem, a on će ti dati barku, na osnovu moje posetnice. Čovek koji će dobiti barku pročitao kraljevu vizitkartu na kojoj je stajalo Kralj ispod kraljevog imena, i ove reči koje je napisao prislonivši cedulju na čistačicino rame: Predati donosiocu jednu barku, ne mora biti velika, ali da plovi i da je bezbedna, ne želim da me grize savest ako

stvari krenu naopako. Kad je čovek podigao glavu, ovoga puta verovatno s namerom da zahvali na poklonu, kralj se već beše povukao, a ostala je samo čistačica koja ga je značajno posmatrala. Čovek siđe sa praga, što je bio znak da drugi molioći mogu napokon da priđu, jer izlišno je i objašnjavati da je pred vratima vladala neopisiva gužva, budući da su svi hteli da budu prvi, ali sreća im je svima okrenula leđa, jer su vrata ponovo bila zatvorena. Bronzani zvekir opet je pozivao čistačicu, ali čistačice više nije bilo, okrenula se i izašla s kofom i metlom na druga vrata, kroz takozvanu kapiju odluka, koja se retko kad koristila, ali uvek s neopozivom odlučnošću. Sad se već može razumeti onaj njen značajni pogled koji je trebalo da znači da je upravo u tom trenutku rešila da krene za čovekom čim ovaj bude pošao u luku da se postara za barku. Pomislila je da je već sita života koji se svodio na čišćenje i pranje kraljevske palate, da je kucnuo čas da promeni zanimanje, i da je pranje i čišćenje barki njena prava sklonost, na moru joj, barem, nikad neće ponestati vode. Čovek i ne sanja da pre no što je i počeo da prikuplja posadu, već ima obezbedenu osobu koja će ubuduće biti zadužena za ribanje palube i čistoću uopšte, a tako se sudbina i inače ponaša prema nama, već nam je za petama, već je ispružila ruku da nas dotakne po ramenu, a mi još uvek gundamo: Stvar je svršena, nema više šta da se očekuje, ništa se neće promeniti.

A čovek je hodao, hodao, stigao u luku, sišao na dok, pitao za kapetana i, dok ga je čekao, pokušavao je da pogodi koja će, od onih silnih barki što su tu bile ukotvljene, postati njegova, već se zna da velika ne može biti, vizitkarta je bila vrlo jasna u tom pogledu, tako da su odmah otpali parobrodi, teretnjaci i ratni brodovi, ali isto tako ne bi smela biti ni suviše mala, od onih što teško odolevaju silama vetra i besovima mora, jer je i u tom pogledu kralj bio vrlo izričit, Da dobro plovi i bude bezbedna, tako su, doslovce, glasile njegove reči, čime su, prećutno, isključeni čunovi, šiklje, sve vrste čamaca koji, premda dobre i pouzdane plovilice, svakako nisu bili stvoreni da krstare okeanima, a kao što je poznato, jedino se na okeanima mogu naći nepoznata ostrva. Na isvesnom odstojanju odatle, zaklonjena iza nekakvih burića, čistačica je preletala pogledom preko usidrenih barki, Da se ja pitam, to bi bila ona, međutim, nju za mišljenje niko nije pitao, nije čak još

bila ni najmljena, bolje da čujemo šta će reći lučki kapetan. Kapetan se napokon pojavio, pročitao poruku, odmerio čoveka od glave do pete, i postavio pitanje koje je kralj zaboravio da postavi: Umeš li da ploviš, imaš li dozvolu, na šta čovek odgovori: Naučiću na moru. Kapetan reče: To ti ne bih savetovao, ja sam kapetan, a ipak se ne bih usudio da isplovim s bilo kojom barkom; Daj mi onda neku s kojom bih ja mogao da se usudim, ne, čekaj, ne takvu, daj mi bolje barku koju bih poštovao i koja bi mene poštovala, To je jezik kojim govore mornari, ali ti nisi mornar, Ako govorim njihovim jezikom, onda kao i da jesam. Kapetan ponovo pročita kraljevu posetnicu, zatim upita: Možeš li mi reći šta će ti barka, Hoću da krenem da tražim nepoznato ostrvo, Nema više nepoznatih ostrva, To isto mi je i kralj rekao, Sve što on zna o ostrvima, naučio je od mene, Čudno je da ti, kao čovek mora, možeš tako nešto da tvrdiš, da nema više nepoznatih ostrva, ja sam čovek sa kopna, ali dobro znam da su sva ostrva. čak i ona poznata, nepoznata sve dok se na njih ne iskrčamo, Ali ti, ako sam dobro razumeo, ideš da tražiš neko na koje se još nikad niko nije iskrcao, To ću saznati tek kad tamo stignem, Ako stigneš, Da, ponekad se usput događaju brodolomi, ali ako mene tako nešto zadesi, moraš da zapišeš u lučke anale da je to tačka do koje sam stigao, Hoćeš da kažeš da se, bez obzira na sve, uvek naposljetku stigne, Ne bi bio to što jesi, kad to ne bi znao. Lučki kapetan reče: Daću ti plovilicu koja ti odgovara, Koja je to, To je jedna vrlo iskusna barka, još iz vremena kad je ceo svet tragao za nepoznatim ostrvima, Koja je to, Mislim da ih je nekoliko čak i pronašla, Koja, Ova. Čim je čistačica shvatila u kom pravcu kapetan pokazuje, istrčala je iz svog zaklona i povikala: To je moja barka, to je moja barka, i treba joj oprostiti to neobično polaganje prava na vlasništvo, u svakom pogledu preterano, jer je to bila upravo ona barka koja se njoj, prosto rečeno, dopala. Liči na karavelu, reče čovek, Manje-više, složi se kapetan, prvobitno i jeste bila karavela, ali je kasnije pretrpela prepravke koje su je donekle izmenile, Ali i dalje je karavela, Da, u celini gledano, sačuvala je pređašnji izgled, I ima jarbole i jedra, Kad se ide u potragu za nepoznatim ostrvima, preporučljivo je da ih ima. Čistačica nije mogla da se uzdrži: Što se mene tiče, ja drugu neću; Ko si ti, upita čovek, Zar me se ne

sećaš, Nemam predstavu, Ja sam čistačica, Kakva čistačica, Ona iz kraljevske palate, što je otvarala kapiju molbi, nema druge, A zašto nisi ostala u kraljevskoj palati, da čistiš i otvaraš vrata, Jer su vrata koja sam ja istinski želela da otvorim već bila otvorena, i zato što ću, odsad pa nadalje, čistiti samo barke, Znači, odlučila si da pođeš sa mnom u potragu za nepoznatim ostrvom, Izašla sam iz palate kroz kapiju odluka, E kad je tako, idi na karavelu, pogledaj kako stvari stoje, posle toliko vremena sigurno će joj trebati jedno pošteno ribanje, i pazi na galebove, s njima čovek nikad nije načisto, Nećeš da pođeš sa mnom i upoznaš svoju barku iznutra, Ti si kazala da je barka tvoja, Izvini, to je samo zato što mi se dopala, Dopadanje je verovatno najbolji način posedovanja, a posedovanje mora biti najgori način dopadanja. Lučki kapetan prekide razgovor: Moram da predam ključeve vlasniku barke, jednom ili drugom, odlučite sami, meni je svejedno. Zar barke imaju ključeve, upita čovek; Za ulaz, ne, ali unutra su spremišta i ostave, i zapovednikov pisači sto s brodskim dnevnikom; Neka se ona postara o svemu, ja idem da tražim posadu, reče čovek, i udalji se.

Čistačica ode u kapetanovu kancelariju da uzme ključeve, zatim uđe na barku, dve stvari su joj tu bile dobrodošle, metla iz palate i odbojnost prema galebovima, još nije čistilo ni prešla mostić koji spaja ogradu sa kejom, a te prokletinje se već obrušiše na nju, krešteći, kao pomahnitale, s otvorenim kljunovima, kao da će je smesla proždrati. Nisu znale na koga su se namerile. Čistačica odloži kolu, gurnu ključeve u nedra, čvrsto se osloni stopalima o dasku mostića i, vitlajući metlom kao kakvom sabljom iz drevnih vremena, rastera krvoločno jato. Tek kad je kročila na barku shvatila je bes galebova, na sve strane videla su se gnezda, mnoga već napuštena, druga još uvek sa jajima, i nekoliko njih sa mladuncima što su se tek ispilili, s otvorenim kljunovima, čekajući hranu. Tako znači, ali ipak je najbolje da se odsele odavde, barka koja kreće u potragu za nepoznatim ostrvom ne bi smela ovako da izgleda, kao kokošinjac, reče. Pobacala je u vodu prazna gnezda, druga nije dirala, ostavila ih je tako, dok ne vidi šta će. Zatim je zasukala rukave i prionula na pranje. Kad je obavila taj naporan posao, otvorila je ostavu za jedra i prislupila detaljnom ispitivanju stanja vezova i šavova, jer

bogzna otkad ta platna nisu videla more, niti bila izložena zdravim drmusanjima vetra. Jedra su mišići barke, dovoljno ih je samo videti kako se napinju kada se napregnu, ali, što takođe važi za mišiće, ako se ne koriste redovno, omekšaju, olabave se, omlitave, A šavovi su kao nervi jedara, pomisli čistačica, zadovoljna što tako brzo savlađuje pomorsku veštinu. Pronašla je nekoliko rasparanih šavova, ali ih je samo obeležila, budući da joj za taj posao nisu mogli poslužiti konac i igla kojima je krpila paževima čarape, vo vremena ono, bolje rečeno, još koliko juče. Što se ostalih spremišta tiče, videla je da su prazna. To što je spremište za barut ispražnjeno, ako se ne računaju neke crne gromuljice na dnu, koje su joj, na prvi pogled, više ličile na mišiji izmet, nimalo je nije pogodilo, jer zaista nigde ne piše, ni u jednom zakonu, barem ne tamo dokle je znanje jedne čistačice kadro da dosegne, da odlazak u potragu za nepoznatim ostrvom mora, pošto-poto, da bude ratni pohod. Ali se zaista rasrdila, i to mnogo, kad je ustanovila da u ostavi za hranu ničeg nema što bi poslužilo blagoutrobiju, i to ne zbog sebe, jer se, sirotica, u palati nikad nije čestito ni omrsila, već zbog čoveka kome su dali tu barku, neće proći mnogo, a zaći će sunce i on će doći da mi kukumavči kako je gladan, što inače svi muškarci rade, čim se kući vrate, kao da samo oni imaju stomak i potrebu da ga napune, A ako još dovede i mornare, koji jedu i piju kao ale, onda smo tek nagraisali, reče čistačica.

Nije imala razloga da se toliko brine. Tek što je sunce utonulo u okean, čovek koji je imao barku pojavi se na obodu keja. Nosio je neki zavežljaj u ruci, ali je dolazio sam i pognute glave. Čistačica izađe na most da ga dočeka, ali pre no što je otvorila usta da se obavesti kako mu je protekao ostatak dana, on reče: Budi hez brige, doneo sam hranu za nas dvoje; A mornari, upita ona, Nijedan nije došao, kao što vidiš, Ali sigurno ste se pogodili, ponovo upita ona, Kazali su mi da više nema nepoznatih ostrva, i da, čak i kad bi ih bilo, nisu voljni da napuste mir svojih domova i lagodan život na dereglijama da bi se upustili u okeanske pustolovine, u potragu za nemogućim, kao da još uvek živimo u doba opakog mora, I šta si im ti odgovorio, Da je more uvek opako, A nisi im govorio o nepoznatom ostrvu, Kako sam mogao da im govorim o nepoznatom ostrvu, kad ga ne poznajem,

Ali ubeđen si da ono postoji, Kao što sam ubeđen i da je more opako, U ovom času, gledano s ovoga mesta, s ovom vodom boje žada i nebom nalik na požar, ne nalazim u njemu ničeg opakog, To je tvoja zabluda, kao što nam se ponekad čini da ostrva plove po vodi, zar ne, Šta misliš da radiš bez posade, Još nisam smislio, Mogli bismo ostati ovde da živimo, ja ću se ponuditi da perem lađe koje dođu u pristanište, A ja, Ti sigurno imaš neki zanat, neko zanimanje, profesiju, kao što se to danas kaže, Imam, imao sam i imaću, ako treba, ali želim da pronađem nepoznato ostrvo, hoću da saznam ko sam kad se budem na njemu zatekao, A sad to ne znaš, Ako ne izađeš iz sebe, nećeš uspeti da saznaš ko si, Kraljev filozof, kad ne bi imao šta da radi, sedao bi negde blizu mene, da gleda kako krpim paževima čarape, a ponekad, kad bi mu se prohtelo da mudruje, govorio je da je svaki čovek ostrvo, ali ja nisam tome pridavala neki značaj, jer se nas, žena, takve stvari ne tiču, ne znam šta ti o tome misliš, Da bi se ostrvo moglo videti, neophodno ga je napustiti, a ni sebe ne možemo da vidimo ako iz sebe ne izađemo, Ako ne izađemo van sebe, hoćeš da kažeš, To nije isto. Požar na nebu je jenjavao, voda je najednom pomodrela, sad više ni čistačica nije sumnjala da je more opako, barem u izvesnim trenucima. Čovek reče: Prepustimo mudrovanja kraljevom filozofu, jer njega zato i plaćaju, a mi da jedemo, ali žena nije bila saglasna, Moraš najpre da vidiš svoju barku, poznaješ je samo spolja, U kakvom je stanju, Ima nekih šavova na jedrima koje bi trebalo ojačati, Jesi li silazila dole, u spremišta, jesi li naišla na sliv, Na dnu se vidi jedan, ispod pritege, ali izgleda da tako treba, da je to dobro za barku, Kako si sve to naučila. Tako, Kako „tako“, Kao i ti, kad si rekao lučkom kapetanu da ćeš na moru naučiti da ploviš, Još nismo na moru, Ali smo već na vodi, Oduvek sam smatrao da postoje samo dva istinska učitelja od kojih se može naučiti sve o plovidbi, jedan je more, drugi je barka, I nebo, zaboravio si na nebo, Da, naravno, nebo, Vetрови, Oblaci, Nebo, Da, nebo.

Za manje od četvrt sata obišli su barku, jedna karavela, čak i preuređena, ne ostavlja prostora za duge šetnje. Lepa je, reče čovek, ali ako ne uspem da prikupim dovoljno posade, moraću da odem i da kažem kralju da je više ne želim, Gubiš volju čim naiđeš na prvu prepreku, Prva je bila ono

čekanje od tri dana, da se pojavi kralj, i nisam odustao, Ako ne nađeš mornare koji su spremni da pođu, snaći ćemo se sami, Ti si luda, dve osobe same ne bi bile u stanju da upravljaju jednom ovakvom barkom. jedno bi moralo da bude stalno na krmi, a ti, uostalom, ne vredi ni da ti objašnjavam, to je čista ludost, O tome ćemo kasnije, hajde sada da jedemo, Popeše se na krmu, čovek i dalje negodujući protiv onog što je nazvao ludošću, i tamo čistačica otvori paket koji je čovek doneo, jedan hleb, tvrdi sir, koziji, maslinke, bocu vina. Mesec je stajao na pola pedlja iznad mora, a senke križne lantine i velikog jedra prostreše im se kraj nogu. Baš je lepa ova naša karavela, reče žena, i odmah se ispravi, Tvoja, tvoja karavela, Bojim se da neće dugo moja ostati, Plovio njome, ne plovio, tvoja je, kralj ti je dao, Tražio sam je da bih išao da tražim nepoznato ostrvo, Ali takve se stvari ne rade preko noći, zahtevaju vremena, još je moj deda govorio da se onaj ko kreće na more priprema na kopnu, a nije ni bio mornar, Bez posade ne možemo isploviti, To si već rekao, A treba i snabdeti barku s hiljadu stvari neophodnih za jedno takvo putovanje, za koje se ne zna kuda će nas odvesti, Naravno, a zatim treba da pričekamo dok se vreme ne prolepša, da isplovimo sa plimom, da dođe svet na kej da nam zaželi srećan put, Sad mi se rugaš, Nikad se ne bih rugala nekome ko me je naterao da izađem kroz kapiju odluka, Izvini, I nikad više neću kroz nju proći, ma šta se desilo. Mesečina je obasjavala čitavo ženino lice, Lepa je, stvarno je lepa, pomisli čovek, ali ovoga puta to se nije odnosilo na karavelu. Žena, sa svoje strane, nije pomislila ništa, nema sumnje da je o svemu promislila za ona tri dana, dok je, s vremena na vreme, otvarala vrata da vidi da li onaj dotični i dalje napolju čeka. Nije ostala ni mrvica hleba ili sira, ni kap vina, koštice maslinki bačene su u more, pod je bio čist kao da je tek izriban. Sirena nekog parobroda koji je izlazio na more ispusti moćni urlik, kakvim se verovatno oglašavaju najveće morske nemani, a žena reče: Kad bude došao red na nas, bićemo manje bućni. Iako su bili zaštićeni lukobranom, voda se malo ustalasala pri prolasku parobroda, i čovek reče: Ali ćemo se mnogo jače ljuljati. Oboje se nasmejaše, zatim ućutaše, posle nekog vremena jedno od njih zaključí da bi najbolje bilo da odu na spavanje, Iako mi se baš nešto i ne spava, a drugo se složi, Ni meni,

onda ponovo učutaše, mesec se znatno uzdigao na nebu i nastavio da se uzdiže, u jednom trenutku žena reče: Dole su kabine, čovek reče, Da, i tada oboje ustadoše, sidoše na most, tu žena reče: Do sutra, ja idem na ovu stranu, a čovek odgovori: A ja idem na onu, do sutra, nisu kazali na levi bok niti na desni bok, jer su još bili novajlije u tom zanatu. Žena se vrati natrag, Sad sam se setila, i izvuče iz kecelje dva parčeta sveće, Našla sam ih dok sam čistila, samo nemam šibice, Imam ja, reče čovek. Ona pridrža sveće, po jednu u svakoj ruci, on upali šibicu, zatim, štiteći plamen povijenom šakom, prinese ga pažljivo starim fitiljima, i svetlost se primi, poče da se širi, lagano, kao mesečina, okupa lice čistačice, nema potrebe ni da pominjemo šta je čovek pomislio, Lepa je, ali вреди navesti ženinu misao: On ništa drugo i ne vidi sem tog nepoznatog ostrva, to je bar jasno, i eto još jednog dokaza koliko se ljudi varaju u pogledu značenja izvesnih pogleda, barem na početku. Ona mu pruži jednu sveću, reče: Do sutra, lepo spavaj, on htede da kaže isto to samo na drugi način: Sanjaj lepe snove, to je rečenica koju je izgovorio, za koji trenutak, kad se bude našao dole, u svojoj kabini, i legao, pašće mu na um druge rečenice, produhovljenije, u svakom slučaju milozvučnije, kakve se i očekuju od muškarca kad se nađe nasamo s jednom ženom. Pitao se da li je već zaspala, da li je dugo ostala budna pre no što je utonula u san, onda je zamišljao kako je traži i ne može nigde da je nađe, da su oboje izgubljeni na nekoj ogromnoj lađi, san je vešt opsenar, menja razmere stvari i njihova rastojanja, razdvaja osobe, a one su zajedno, spaja ih, a one gotovo da i ne vide jedna drugu, žena spava na svega nekoliko metara od njega, ali on ne zna kako do nje da dospe, a tako je lako preći s levog boka na desni bok.

Zaželeo joj je lepe snove, ali je zapravo on sanjao čitave noći. Sanjao je da se njegova karavela otisnula na pučinu, sa tri trouglasta jedra, ponosno naduvena, krčeći put preko talasa, dok je on upravljao kormilom a posada se odmarala u hladu. Nije mu bilo jasno otkud tu mornari koji su u luci i u gradu odbili da se ukrcaju s njime i pođu da traže nepoznato ostrvo, verovalno su se pokajali zbog grube ironije s kojom su se prema njemu ophodili. Video je životinje raštrkane po palubi, kanarinke, zečeve, kokoške, obične, domaće, kako kljucaju zrnelje kukuruza ili grickaju lišće kupusa koje

im je jedan mornar bacao, nije mogao da se seti kada ih je doveo na barku, no, u svakom slučaju, bilo je sasvim prirodno što se tu nalaze, zamislimo da je nepoznato ostrvo, kao što se bezbroj puta u prošlosti već desilo, zapravo jedno pusto ostrvo, bolje je ići na sigurno, jer svi znamo da je otvoriti vrata kaveza sa zečevima i uhvatiti zeca za uši oduvek bilo neuporedivo lakše nego juriti zeca preko brda i dolina. Iz potpalublja je sad dopiralo rzanje konja, mukanje bikova, njakanje magaraca, glasovi plemenitih životinja neophodnih za težak rad, samo kako li se one tu stvoriše, na jednoj karaveli gde jedva ljudska posada može da stane, najedanput vetar promeni pravac, veliko jedro se zatrese, a iza njega se ukaza nešto što se ranije nije videlo, jedna grupa žena kojih je bilo isto koliko i mornara, što se lako dalo pogoditi, i bez brojanja, a sve su bile zauzete svojim ženskim poslovima, jer još nije došlo vreme da se pozabave nečim drugim, nema sumnje da se sve to može dešavati samo u snu, jer se u stvarnom životu nikad tako ne putuje. Čovek za kormilom tražio je pogledom čistačicu, ali je nije video, Možda je u kabini na levom boku, odmara se od ribanja palube, pomisli, ali to je bila lažna misao, jer on dobro zna, iako ne zna otkud to zna, da je ona u poslednjem času odbila da krene, da je iskočila na dok, i povikala odande: Zbogom, zbogom, kad već ništa drugo ne umeš da vidiš, osim nepoznatog ostrva, ja odlazim, ali to što je rekla nije istina, jer njegove oči sada samo nju traže, i ne nalaze je. U tom času nebo se natušti, i poče da pljušti, i od silne kiše stadoše da niču nebrojene biljke iz vreća sa zemljom poređanih duž ograde, nisu tu donesene iz straha da na nepoznatom ostrvu neće biti dovoljno zemlje, već da bi se dobilo u vremenu, onog dana kad budemo stigli na odredište biće dovoljno samo da presadimo voćke, da posejemo zrna sitnih žitarica koja će sazreti na brodu, da ukrasimo leje cvećem koje će se razviti iz ovih pupoljaka. Čovek za kormilom pita mornare koji se odmaraju na palubi da li se negde nazire kakvo nenaseljeno ostrvo, a oni odgovaraju da ne vide ni naseljena ni nenaseljena, ali da nameravaju da se iskrcaju na prvo nastanjeno kopno koje im se ukaže, pod uslovom da na njemu postoji luka gde se mogu usidriti, jedna krčma u kojoj mogu da piju i postelja u kojoj mogu da otpočinu i daju telu oduška, što je ovde nemoguće, s tolikim ljudima na gomili. A nepoznato

ostrvo, upita čovek za kormilom, Nepoznato ostrvo je stvar koja ne postoji, to je samo misao koju si sebi utuvio u glavu, kraljevi geografi proverili su na kartama i izjavili da je s nepoznatim ostrvima odavno svršeno, Trebalo je da ostanete u gradu, umesto što me ovde ometate u plovidbi, Tražili smo neko bolje mesto za život i odlučili da iskoristimo tvoje putovanje, Vi niste mornari, Nikad nismo ni bili, Sam, neću biti u stanju da upravljam barkom, Trebalo je na to da misliš pre no što si otišao da je tražiš od kralja, more ne uči kako se plovi. Tada čovek za kormilom ugleda u daljini obrise nekog kopna i htjede da naslavi dalje, kao da je u pitanju fatamorgana, slika upućena kroz prostor s druge obale sveta, ali ljudi koji nikada nisu bili mornari pobuniše se, rekoše da baš tamo žele da se iskrcaju, To je ostrvo sa mape, povikaše, ubićemo te ako nas ne odvezeš do tamo. I tada, sama od sebe, karavela usmeri pramac prema kopnu, uplovi u luku i prisloni se uz dok, Možete izaći, reče čovek za kormilom, i poče iskrcavanje, najpre žene, zatim muškarci, ali nisu bili sami, nosili su sa sobom kanarinke, zečeve i kokoške, povelu volove, magarce i konje, pa čak su i galebovi, jedan za drugim, uzletali i napuštali barku noseći u kljunu svoje mladunce, podvig koji do tada nije zabeležen, ali uvek postoji prvi put. Čovek za kormilom ćutke je posmatrao svu tu gungulu, ne čineći ništa da zadrži one koji su ga napuštali, ako ništa drugo, barem su mu ostavili drveće, žitarice i cveće, sa puzavicama koje su se obavijale oko jarbola i u vencima visile sa ograde. U gužvi i stisci oko izlaska, poderale su se i rasule vreće sa zemljom, tako da je čitava paluba sada ličila na okopano i zasejano polje, nedostaje još samo malo kiše pa da to bude plodna i rodna godina. Otkako je započelo putovanje ka nepoznatom ostrvu, čovek za kormilom nije ni zalogaj hrane stavio u usta, po svoj prilici zato što je sve to san, pusti san, a ako bi se u snu zaželeo komada hleba ili jabuke, i to bi bila puka izmišljotina, ništa više. Korenje drveća već prodire u trup barke, još malo pa će ta zapeta jedra postati izlišna, biće dovoljno da vetar protrese krošnje i usmeri karavelu ka njenom odredištu. To je sad već šuma koja plovi i njiše se na talasima, šuma u kojoj, ne zna se otkud ni kako, počinju da pevaju ptice, mora da su bile negde sakrivene pa su najednom odlučile da izađu na svetlost dana, možda zato što

je žito već zrelo i treba ga požnjati. Tada je čovek zakočio kormilo i sišao u polje s kosom u ruci, i tek što je oborio prve snopove, ugleda jednu senku pokraj svoje senke. Probudio se zatekavši u svom zagrljaju čistačicu, koja ga je takođe grlila, a tela su im bila isprepletena, i izmešane kabine, tako da se više nije znalo da li je to levi bok ili desni. A onda, tek što je izgrejalo sunce, čovek i žena ispisaše na pramcu, s kraja na kraj, belom bojom, velikim slovima, ime koje je nedostajalo karaveli. Oko podneva, s plimom, Nepoznato Ostrvo napokon isplovi na more, da samo sebe traži.

PRIPOVEDAČ BAROKNE RASKOŠI

Nobelova nagrada za književnost 1998. pripala je portugalskom piscu Žozeu Saramagu. Zato ovo najuglednije literarno priznanje, koje je sada prvi put dodeljeno jednom Portugalcu, a ujedno i prvom autoru s portugalskog govornog područja, nije samo priznanje jednom istinski velikom piscu, nego i jednoj značajnoj evropskoj književnosti koja u kontinuitetu postoji već osamsto godina i koja je svoje vrhunske domete dostigla još u XVI veku. Posredno, reč je takođe i o dužnom poštovanju i uvažavanju jednog od najfrekventnijih svetskih jezika, kojim danas govori preko dvesta miliona ljudi, i koji je upravo malena Portugalija, zahvaljujući svojoj nekadašnjoj kolonijalnoj moći, podarila mnogoljudnim prostranstvima Brazila i delovima Afričkog kontinenta.

Rođen 1922. u mestu Azinjaga, u siromašnoj seljačkoj porodici, ovaj pisac kao da je već svojim neobičnim prezimenom (nastalim administrativnom greškom, tako što je nemarni matičar umesto prezimena De Soza, u matične knjige upisao porodični nadimak, koji inače znači žutilovka ili divlja rotkva) bio predodređen za neobičnu književnu sudbinu. A ako dozvolimo sebi da se ovim imenom dalje poigravamo, kao što Saramago rado čini u svojoj prozi, onda ćemo u njemu lako prepoznati jednu drugu portugalsku reč, reč „mago” odnosno čarobnjak, koja možda najbolje sažima pripovedačko i jezičko umeće najvećeg živog romanopisca svoje zemlje i jednog od najinventivnijih književnih stvaralaca današnjice. Suviše siromašan da bi mogao da studira, promeniće niz zanimanja, od metalskog radnika do novinara, a tek od 1976. živeće isključivo od književnosti. Posle prve knjige, romana *Grešna zemlja* objavljenog 1947, koji se ne navodi ni u najiscrpnijim bibliografijama, Saramago će se, posle dvadesetogodišnje

pauze, javiti kao pesnik tek 1966, zbirkom *Moguće pesme*, a četiri godine kasnije objaviće i drugu pesničku knjigu, *Verovatno radost*. Da je nastavio kao pesnik, Saramago bi svakako zaslužio da se nađe u antologijama portugalske poezije dvadesetog veka, i stekao bi pravo na nekoliko redova u književnim istorijama i leksikonima, ali njegov nenametljiv lirski glas nije najavljavao velikog pesnika, pogotovu ne u zemlji gde se poezija od dvanaestog veka najviše neguje i vrednuje, a u našem stoleću razvija u džinovskoj senci Fernanda Pesoe. O Saramagu kao autentičnom piscu, možemo govoriti tek od kraja sedamdesetih godina.

Da li je dugogodišnje ćutanje, koje piscu nije bilo nametnuto zabranom objavljivanja, posledica osećanja lične i umetničke osujećenosti u represivnoj atmosferi jedne izolovane zemlje na periferiji Evrope, kakva je bila Portugalija pedesetih i šezdesetih godina, i sama opterećena i osujećena avetima vlastite prošlosti i sumorne stvarnosti, ili je pak izraz jasno definisanog moralnog stava da u vremenima kada su osnovne ljudske vrednosti i slobode ne samo ugrožene nego i pogažene nije ni umesno ni časo posvetiti se „slobodnoj igri uobrazilje“, možemo samo nagađati. Ali je sasvim izvesno da je upravo zahvaljujući tom dugom periodu potiskivanja Saramagova neodoljiva potreba za pričom i pričanjem grunula eruptivnom snagom koja ni do danas, posle desetak objavljenih romana, ništa nije izgubila od svoje jačine. Čitani danas, u svetlu jednog grandioznog romanesknog opusa, stihovi napisani pre više od trideset godina, nameću se svojom proročanskom lucidnošću: *Neću reći: Da me tišina guši i da mi reči gasi, ćutim, i dalje živim ćuteći, jer jezik kojim govorim pripada drugoj rasi.(...) Samo ću reći, grčevito usamljen dok reč moja mre, da onaj ko ćuti kao ja, ćuteći, neće moći da umre a da ne kaže sve.*¹ A to sve, čije granice autor kao da iz godine u godinu, neprestano razmiče, rukovođen pesoanskim imperativom „da bude mnogostruk kao svemir“ i da „zahvati što više od raznolikosti sveta“, obuhvata ogroman vremenski raspon od poslednjih dvadeset stoleća evropske istorije i geografski prostor koji se, počev od piščevog zavičaja, širi preko celog Iberijskog poluostrva, i seže, na istok, do postojbine hrišćanstva, Palestine, a sa dokova Lisabona i zapadne obale

¹ Stihovi navedeni u prepevu Branislava Prelevića.

Portugalije otvara se ka okeanskim bespućima svih svetskih mora. I upravo ta tematska raznovrsnost romana koji izlaze iz pišćeve književne radionice u gotovo pravilnim razmacima od dve-tri godine, pruža jedan od odgovora na pitanje po čemu se Saramago toliko izdvaja od svojih savremenika, kako u Portugaliji tako i u ostalom svetu, i čime toliko pleni mnogobrojne čitaoce širom sveta, dok mu, istovremeno, kritika dodeljuje najlaskavije pohvale. Ono po čemu je Saramago jedinstven u celokupnj portugalskoj književnosti, jeste ne samo njegova izuzetna stvaralačka imaginacija, originalna i zanimljiva pripovetka kroz koju, gotovo bez daha, vodi čitaoca od početka do kraja, prožeta nenametljivom filozofskom refleksijom i istančanim smislom za humor i ironiju, već pre svega odnos prema jeziku. Na jednom mestu u romanu *Godina smrti Rikarda Reiša*, Saramago, odnosno njegov junak Rikardo Reiš, kaže da je verovatno jezik taj koji bira pisca kako bi njegovim posredstvom izrazio jedan mali deo svog bogatstva.

Ako se složimo sa ovom tvrdnjom, mogli bismo bez preterivanja reći da je Saramago istinski izabranik portugalskog jezika. On je od onih vrhunskih pisaca koji, poput Dantea i Šekspira, ne samo što neguju i čuvaju maternji jezik, nego ga i stvaraju i razvijaju. Za svoju priču, Saramago traži bogat izraz koji podrazumeva aktivan, istraživački, stvaralački pristup jeziku. Zato se ovaj pisac ponaša kao rudar koji svakodnevno silazi u tamne idiomatske slojeve, istražuje zaboravljene, zatrpane naslage jezika, i ispituje njegovu elastičnost, „nosivost“, mogućnosti krajnjeg opterećenja. Saramagov stil je barokno raskošan, slikovit i asocijativan, a njegovi romani podsećaju na komplikovane muzičke forme. U tom smislu on je stvaralac koji zahteva od čitaoca strpljenje, razmišljanje, kreativno čitanje. Saramago piše na krajnje neobičan način: koristi foknerovski dugu rečenicu ili, tačnije, ogromne spletove međusobno povezanih rečenica, s osobenom interpunkcijom sačinjenom pretežno od zareza, koje se smenjuju u ritmu talasa, gradeći jednu polifonijsku strukturu koja nam omogućava da jednovremeno pratimo i tok svesti glavnih junaka, i njihove dijaloge, i hroniku događaja i glas sveznajućeg pripovedača koji sebi dozvoljava da virtuožno povlači smeke poteze po tom ogromnom platnu izuzetne vizuelne sugestivnosti. Tu ćemo naći sve - od kolorita i junaka koji su potpuno uokvireni lokalnom sredinom,

preko meditativnih, lirski intoniranih solo-partitura o najbitnijim pitanjima ljudske egzistencije, pa do najzamašnijih i najzamršenijih istorijskih rekonstrukcija. Moglo bi se s pravom reći da sve što ima Portugalija, svekolika njena duhovna baština i istorijska prošlost, sve je to našlo mesta u panorami ovog pisca.

Ispljujući vlastite izražajne mogućnosti, Saramago se najpre okušao u kratkim formama - hronikama i pričama. Sabrani u dve zbirke hronika, *Sa ovog i sa drugog sveta* i *Putnikov prtljag*, i jednu zbirku priča, *Tobožnji predmet*, ovi tekstovi svedoče o sporim ali sigurnim koracima kojima se pisac približavao svojoj pravoj vokaciji - romanu. Tu nalazimo ne samo mnoštvo ideja koje će pisca zaokupljati čitavog života, već i sve osnovne odlike onog neponovljivog književnog rukopisa koji je drugačiji toliko da ga je nemoguće oponašati. I premda je Saramagovim imenom potpisana jedna od najlepših priča napisanih na portugalskom jeziku, *Kentaur*, uvršćena i u ovaj izbor, istine radi, treba reći i to da je njegovom načinu mišljenja, imaginaciji, a pre svega elokvenciji, kratka forma bila tesna i neprimerena. Zato njegove priče pre ostavljaju utisak sinopsisa ili skica za nenapisane romane, budući da njihova zgusnuta fabula zahteva mnogo više prostora i znatno detaljniju elaboraciju.

Prvi „pravi“ roman, *Podignuto sa zemlje*, objavljen 1980. godine, bio je dovoljan da Saramago, kao zreli pisac u zrelim godinama, premda književnoj javnosti gotovo nepoznat, izbije u red najznačajnijih nacionalnih pripovedača i dobije prestižnu nagradu grada Lisabona za najbolje prozno delo objavljeno u toj godini. Oslanjajući se na usmenu tradiciju, i puštajući svoje junake da sami govore, Saramago u ovoj sagi iz seoskog života prati tri generacije svojih zemljaka koji se bore za opstanak na zemlji, ali se, istovremeno, kroz klasnu borbu, podižu sa zemlje i uspravljaju do visine svojih ljudskih moći i mogućnosti.

Već sledećim romanom, *Manastirski letopis*, iz 1982, Saramago postaje poznat i cenjen i izvan granica portugalskog govornog područja, započinjući tako čitavu seriju remek-dela koja će mu doneti svetsku slavu i najviša

priznanja. Ovo je ujedno i najpoznatije Saramagovo delo, prevedeno u trideset zemalja, uključujući i Jugoslaviju.²

Manastirski letopis je istorijski roman samo utoliko što mu je radnja smeštena u XVIII vek, u doba inkvizicije i izgradnje monumentalnog manastira u Mafri. Istorija je za Saramaga ogledalo u kome se odražava sadašnjost, a istorijske činjenice su samo povod, ne za rekonstrukciju minulih vremena, već za preispitivanje i tumačenje današnjice koja posmatra prošlost sa ironijske distance, i s pronicljivošću „naknadnog poimanja". Tako je i *Manastirski letopis* ne samo istorijska parabola, već pre svega jedna svestovana priča o ljudskoj žudnji za nemogućim i težnji ka savršenstvu. Razvijajući uporedo nekoliko paralelnih tokova radnje, Saramago za svoje junake bira ljude koji su obeleženi najpre neobičnim imenima (*nomen est omen*), a zatim i različitim natprirodnim svojstvima, bilo da je reč o kralju koji se zavetovao da podigne velelepnu zadužbinu ne bi li umilostivio sudbinu i dobio potomstvo - i, budući moćan, ne bira ni sredstva ni žrtve da bi ostvario svoj naum; ili o vojniku Baltazaru, s nadimkom Sedam Sunaca, koji napušta vojnu kad ostane bez leve ruke i postaje graditelj; o ocu Bartolomeu, svešteniku koji sanja da poleti pa zato konstruiše mašinu za letenje kojom, posle niza neuspeha, napokon uspeva da se vine sa zemlje, da bi, ostvarivši svoj san, nestao i završio u ludilu; o Blimundi, ženi čija je majka spaljena na lomači i koja, i sama obdarena natprirodnim moćima, pomaže čudnovate poduhvate svojih prijatelja. Ton romana mestimično podseća na srednjovekovne mirakule, drame iz života svetaca, pune, kao što ime kazuje, čudesa i neočekivanih obrta, gde se uzvišeno sukobljava sa banalnim, a snoviđenja s realistički prikazanom konkretnom istorijskom stvarnošću. Težnja Saramagovih junaka ka prevazilaženju granica ljudskih mogućnosti, oličena, pored ostalog, i u njihovom neprestanom lutanju s mesta na mesto, kulminiraće u završnici romana, kada Blimunda, pošto devet godina bezuspešno traga, prepešačivši nekoliko puta celu zemlju, s kraja na kraj -

² Nažalost, u srpskom prevodu, pod naslovom *Sedam Sunaca i Sedam Mesečina* (izdavač Kolumbus, Beograd, 1997) Saramagova barokna rasprisanost i jezička razigranost svedene su na niz šturih, prostoproširenih rečenica, namećući im jednu strogu gramatičku logiku i semantičku jednoznačnost, potpuno stranu piščevom načinu mišljenja i izražavanja.

najzad, u posljednjem trenutku, nalazi svog nestalog jednorukog muža, na mestu gde su se prvi put sreli. na lisabonskom trgu - kako gori na lomači. U dimu te lomače završava se ova priča. Ona, međutim, ne znači i kraj Saramagovog bavljenja ljudskim snovanjima i traganjima.

Kao što je Blimunda „idući i tražeći otkrila kako je mala ta zemlja u kojoj se rodila“, tako je i Portugalcima njihova domovina oduvek bila tesna, pa su u prekomorskim prostranstvima tražili oduška svojoj lutalačkoj čežnji. Kamoiš je svojim epom *Luzijada* ovekovečio tu čežnju koja je u XVI veku, nazvanom epohom otkrića, kada je i nastao njegov ep, dostigla vrhunac. Nikada više Portugalija neće biti toliko velika i nikada se neće sasvim oporaviti od gubitka te veličine. Saramago nastavlja tamo gde se Kamoiš zaustavio. Da bi se shvatila pozadina utopijske vizije koju nam pruža njegov roman *Kameni splav* objavljen 1986, potrebno je imati na umu i status velike kolonijalne sile koji je Portugalija zauvek izgubila i njenu višedecenijsku kulturnu i političku izolaciju, koja je trajala do svega desetak godina pre pojave romana. U tom kontekstu, Saramago polazi od pitanja da li je, i u kojoj meri, Portugalija uopšte deo Evrope. Uprkos vekovnoj netrpeljivosti koju Portugalci i Španci brižljivo neguju jedni prema drugima, Saramago svoj roman gradi na pretpostavci da dva naroda Iberijskog poluostrva predstavljaju jednu specifičnu istorijsku, geografsku i kulturnu celinu, i da ih odvajkada povezuje ista težnja - da napuste svoj prostor. Ako je već tako, zašto se celo poluostrvo ne bi, umesto da se brodovima otiskuje na more, linijom Pirineja fizički otepecilo od Evrope (te Evrope koja ga ionako ne shvata, ili ga shvata pogrešno, a često i potcenjuje) i, preobraženo u „kameni splav“, upustilo u odiseju, u dugu i neizvesnu plovidbu po južnom Atlanliku.

Tako je Saramago, polazeći od ove slike, svojom istančanom ironijom doveo jedan san do krajnjih konsekvenci. Prvi put u istoriji i književnosti srećemo združena ova dva naroda, na zajedničkom zadatku traganja za sopstvenim identitetom, oličenom u sudbinama petoro glavnih junaka; oni na tome putu i sami doživljavaju svoje lične i nadasve neobične mikroodiseje, sele se i tumaraju duž prostranstva ogromnog plovećeg ostrva, za kojim sada i Evropa čezne, kao za ostvarenom utopijom i pronađenom Atlantidom.

Ako je povod za nastanak ovog romana, sa prepoznatljivom antievropskom orijentacijom, bio ulazak Španije i Portugalije u Evropsku

zajednicu, roman *Godina smrti Rikarda Reiša*³ koji mnogi smatraju najsavršenijim Saramagovim delom, takođe je napisan povodom jednog velikog datuma portugalske književnosti - pedesete godišnjice od smrti Fernanda Pesoe (1888-1935). Pisac koristi činjenicu da je najveći pesnik portugalskog jezika ne samo potpisivao svoje pesme različitim imenima, nego je stvorio čitavu porodicu svojih bližih i daljih duhovnih srodnika - heteronima - koje je „zadužio“ da sa različitih poetičkih stanovišta odgovore na najbitnija pitanja ljudske egzistencije. Jednog od tih izmišljenih likova, čiji se fiktivni životopis, temperament i karakter, a samim tim i poezija, najviše razlikuju od samog Pesoe, Saramago bira za junaka svog romana. To je lik Rikarda Reiša, koji kao Pesoin dvojnik, neposredno nakon Pesoine smrti, dolazi iz Brazila u Lisabon i pokušava nemoguće - da živi život umrlog pesnika. Oko takvog neverovatnog zapleta Saramago gradi roman koji je ujedno i svojevrsna oda najvećem luzitanskom pesniku: sve je ovde istkano od paradoksa - i neverovatan, posthumni život Fernanda Pesoe, i njegovi dijalozi sa fiktivnim dvojnikom, i jedno burno vreme buđenja fašizma u Portugaliji i Evropi, i tragična nemogućnost pesnika da napusti svoju egzistenciju koja nije bila skrojena po meri banalne svakidašnjice. Malo je dela u svetskoj literaturi ovakve estetske i stilske prefinjenosti, kao i istančanog osećanja tragičnosti života. Takođe, nijedna književno-biografska studija, od mnogih koje su o Pesoi napisane, nije potpunije i ubedljivije odgovorila na pitanje ko je Fernando Pessoa. Deleći Pesoino uverenje da pisci nemaju druge biografije izuzev svoga dela, Saramago je, blagodareći svom izvanrednom poznavanju ne samo Pesoinog celokupnog stvaralaštva, već i cele njegove epohe, uspeo da „prevede“ u romaneskni žanr sve ono obilje konkretnih i duhovnih iskustava koje je Pessoa izrazio u svojoj poeziji. Gradeći lik Rikarda Reiša, pesnika čija je poezija lišena empirijskih sadržaja, Saramago je postupio kao oni vrhunski glumci koji na osnovu vrlo oskudnog teksta majstorski interpretiraju i oživljavaju jedan lik.

Najnoviji Saramagovi romani nisu više jasno situirani u konkretno istorijsko vreme, već su globalne alegorije vremena koje je „iskočilo iz svojih

³ Srpsko izdanje objavljeno je 1997. u ediciji *Apatridi* Radija B 92, u prevodu Jasmine Nešković

zglobova" i pokušaji da se nađu putevi izlaza iz ćorsokaka u koji je zapao savremeni svet. „Stigavši do ovih dana, u svom životu i povesti sveta, stojim pred dve mogućnosti: ili razum u čoveku samo spava i stvara čudovišta, ili je čovek, kao nesumnjivo jedna životinja među životinjama, takođe nesumnjivo i najnerazumnija među njima. Sve više naginjem drugoj pretpostavci, ne zato što sam morbidno sklon pesimističkim filozofijama, već zato što je prizor sveta, po mom skromnom mišljenju, i sa svih stanovišta, jasan i očigledan dokaz onoga što zovem ljudskom nerazumnošću. Vidimo provaliju, ovde je pred našim očima, ali ipak joj se približavamo kao gomila samoubilačkih leminga, s ključnom razlikom što se mi, usput, ludo zabavljamo masakrirajući jedni druge"⁴. Ovi redovi, koje je Saramago zapisao u svoj dnevnik 1993. godine, pružaju nam ključ za razumevanje romana *Esej o slepilu*, objavljenog 1996, u kome je slepilo jasna metafora za nemogućnost pojedinca da sagleda svet, a gubitak vida sinonim za gubitak razuma. Polazeći od hipotetičke situacije - epidemije slepila koja se širi gradom koji može biti Lisabon, ali i bilo koji drugi, Saramago, u ovoj danteovski intoniranoj priči o paklu, alegoriji sveta u kome vršlja zlo, sažima najstravičnija iskustva dvadesetog stoleća, stoleća koje je dalo svoj čudovišni doprinos povesti zla izmisliši koncentracione logore i atomsku bombu. Ali, kao što Dante, vođen mudrošću i verom izlazi da vidi zvezde, tako se i iz ovog savremenog zemaljskog pakla takođe može izaći, ali samo afirmacijom najviših ljudskih vrednosti - dobrote i solidarnosti.

Čovek, kako ga Saramago vidi, nije samo izobličen kao vrsta, već je i obezličen kao jedinka. O tome govori roman *Sva imena*, objavljen 1997, godinu dana pre no što će njegovom autoru pripasti Nobelova nagrada. To je kafkijanska priča o krizi identiteta, ispričana iz ugla jednog malog činovnika koji radi u nekom statističkom zavodu, i gde se statistika, brojevi i registracija ljudi pojavljuju kao merilo ljudskog postojanja.

Žoze Saramago je pisac-pesnik istančanog pripovedačkog dara i izuzetno naglašenih misaonih opservacija, koji svojim delom kao da opovrgava sve pretnje o smrti ili atrofiji romana i, uprkos postmodernisti-

⁴ Žoze Saramago: *Iz dnevnika*, (prevela s portugalskog Tatjana Conić), *Mostovi*, oktobar 1997 - mart 1998, sv. IV, broj 112-113.

čkim eksperimentima, svedoči o vitalnosti romanesknog žanra. Doživljavajući pripovedanje kao prvorazrednu duhovnu pustolovinu s neizvesnim ishodom, Saramago, po vlastitom priznanju, piše samo o onome što nije poznao pre nego što se upustio u pisanje. Možda u tome leži tajna tematske raznovrsnosti njegovih romana i neponovljivosti izraza koji je nemoguće oponašati. Zato se s puno prava može reći da je najveće svetsko književno priznanje, nagrada Nobelove fondacije, čiji je renome često dovođen u pitanje odlukama koje su se rukovodile vanknjiževnim kriterijumima, ovoga puta, napokon, došlo u prave ruke.

Jasmina Nešković

SADRŽAJ

GRAD	5
EMBARGO	7
OSEKA	18
STVARI	31
KENTAUR	64
OSVETA	79
PRIČA O NEPOZNATOM OSTRVU	82
PRIPOVEDAČ BAROKNE RASKOŠI	96

Lektura TATJANA BIŽIĆ

Kompjuterska obrada DRAGAN PETROVIĆ

Stampa

PS "GRMEČ" AD, Beograd Maršala Birjuzova 3-5

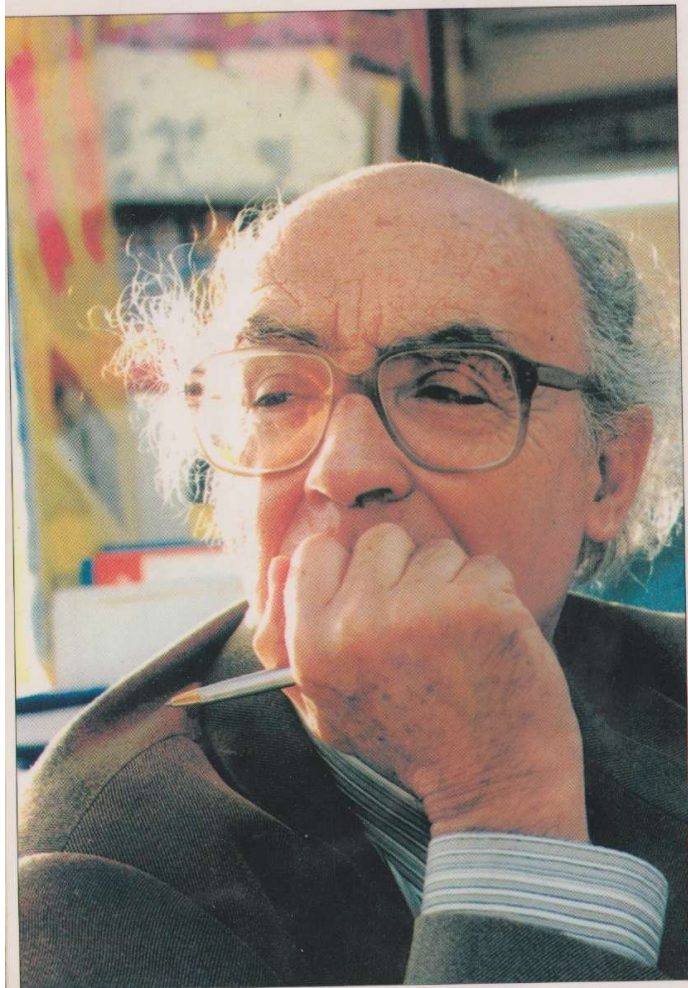
Tiraž

2 000 primeraka

- prvo izdanje-

:

Biblioteka *Maštarije*

Žoze Saramago

Nobelova nagrada za književnost 1998.

Mazouco, Freixo de Espada à Cinta in História da Arte Portuguesa, Vol. I